

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

Світлана МИРОНОВА

Олена ЧОПК

**МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ
ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН
СПЕЦІАЛЬНОСТІ
СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА**

Навчальний посібник

Кам'янець-Подільський
2025

УДК 378.147:376.011.3-051(075.8)

ББК 74.58+74.3я73

М64

Рекомендовано до друку ухвалою вченої ради Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, протокол № 12 від 26 грудня 2024 р.

Рецензенти:

доктор педагогічних наук, професор, завідувач, професор кафедри теорії та методик початкової освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

БАХМАТ Наталія;

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

ЛЯПУНОВА Валентина;

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри прикладної психології та логопедії Бердянського державного педагогічного університету

ФЕДОРЕНКО Світлана.

Миронова С.П., Чопік О.В.

М64 Методика викладання фахових дисциплін спеціальності Спеціальна освіта: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2025. 164 с.

Навчальний посібник висвітлює основний зміст обов'язково-освітнього компоненту професійної підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю А6 Спеціальна освіта «Методика викладання фахових дисциплін спеціальності Спеціальна освіта». Матеріал навчального посібника спрямований на формування у майбутніх фахівців здатності здійснювати науково-педагогічну за спеціальністю А6 Спеціальна освіта. Навчальний посібник поповнить навчально-методичне забезпечення освітнього процесу закладу вищої освіти. Він також може використовуватися під час підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників.

УДК 378.147:376.011.3-051(075.8)

ББК 74.58+74.3я73

Електронна версія посібника доступна за покликанням:

URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/8699>

© Світлана Миронова,
Олена Чопік, 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	7
СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	9
Тема 1. Сучасні вимоги до підготовки фахівців у закладах вищої освіти	10
1.1. Сутність рівнів і ступенів вищої освіти	11
1.2. Вимоги до освітніх програм підготовки фахівців	13
1.3. Забезпечення здобувачам вищої освіти навичок і компетентностей, спрямованих на досягнення цілей сталого розвитку	15
1.4. Характеристика чинних стандартів вищої освіти зі спеціальності А6 Спеціальна освіта	17
Тема 2. Професійна підготовка фахівців спеціальності А6 Спеціальна освіта	21
2.1. Соціальна значущість спеціальності А6 Спеціальна освіта	22
2.2. Зміст професійної підготовки фахівців для спеціальної та інклюзивної освіти	24
2.3. Характеристика освітнього компоненту «Методика викладання дисциплін спеціальності Спеціальна освіта»	31
Тема 3. Особливості реалізації дидактичних принципів вищої освіти у підготовці фахівців спеціальності А6 Спеціальна освіта	34
3.1. Закономірності освітнього процесу в закладі вищої освіти	35
3.2. Специфіка застосування дидактичних принципів вищої освіти у підготовці фахівців спеціальності А6 Спеціальна освіта	40

Тема 4. Основи професійної діяльності викладача закладу вищої освіти	45
4.1. Професійна компетентність та особистість викладача фахових дисциплін.....	46
4.2. Культура та техніка мовлення викладача як складова його професійної діяльності.....	48
Тема 5. Форми організації освітнього процесу, види навчальних занять та методи викладання у закладі вищої освіти	53
5.1. Умови оволодіння професійними компетентностями....	54
5.2. Форми організації освітнього процесу та види навчальних занять	54
5.3. Традиційні та інтерактивні методи викладання в закладах вищої освіти	66
Тема 6. Сучасні технології освіти в підготовці фахівців	69
6.1. Сутність основних понять педагогічної технології.....	70
6.2. Сучасні класифікації педагогічних технологій.....	73
6.3. Значущість новітніх педагогічних технологій у підготовці фахівців.....	75
6.4. Використання штучного інтелекту в освітньому процесі закладу вищої освіти.....	77
Тема 7. Характеристика освітніх компонентів професійної підготовки спеціальності А6 Спеціальна освіта	80
7.1. Взаємозв'язок освітніх компонентів у системі підготовки фахівців спеціальної освіти.....	81
7.2. Роль педагогічних дисциплін у формуванні компетентностей фахівців щодо освіти, виховання, навчання та корекції розвитку дітей з особливими освітніми потребами	83
7.3. Значущість медичних та психологічних дисциплін у підготовці фахівця спеціальної освіти	85
7.4. Особливості викладання спеціальних методик навчання дітей з особливими освітніми потребами та корекційно-розвиткової роботи з ними	88

Тема 8. Поєднання традиційних та інноваційних технологій і методів в підготовці фахівців спеціальності А6 Спеціальна освіта.....	91
8.1. Значущість використання інноваційних технологій та методів викладання в підготовці фахівців спеціальності А6 Спеціальна освіта.....	92
8.2. Особливості поєднання класичних та інтерактивних методів викладання при вивченні освітніх компонентів спеціальності А6 Спеціальна освіта	95
8.3. Використання візуальних засобів навчання в підготовці фахівців	100
8.4. Дистанційне навчання в закладі вищої освіти	101
Тема 9. Різні види контролю у навчанні фахівців спеціальності А6 Спеціальна освіта.....	105
9.1. Характеристика різних видів контролю результатів навчання здобувачів вищої освіти	106
9.2. Форми контролю освітнього процесу в закладах вищої освіти	108
9.3. Особливості атестації здобувачів вищої освіти.....	111
Тема 10. Особливості організації самостійної роботи студентів	114
10.1. Самостійна робота студентів як основа особистісно орієнтованого навчання.....	115
10.2. Умови ефективної організації самостійної роботи студентів; вимоги до неї.....	116
10.3. Характеристика основних прийомів індивідуального підходу в процесі організації самостійної роботи студентів	117
10.4. Професійна спрямованість самостійної роботи майбутніх фахівців спеціальності А6 Спеціальна освіта.....	118

Тема 11. Професійна спрямованість науково-дослідної роботи майбутніх фахівців спеціальності А6 Спеціальна освіта.....	121
11.1. Особливості дослідницько-творчої діяльності спеціального педагога.....	122
11.2. Завдання науково-дослідної роботи у підготовці фахівців спеціальності А6 Спеціальна освіта	124
11.3. Підготовка здобувачів вищої освіти до подальшого професійного розвитку	129
11.4. Дотримання принципів академічної доброчесності в науково-дослідній роботі	131
Тема 12. Навчально-методичне забезпечення освітніх компонентів професійної підготовки спеціальності А6 Спеціальна освіта	134
12.1. Сутність навчально-методичного забезпечення освітніх компонентів.....	135
12.2. Характеристика робочої програми і силябусу.....	137
12.3. Підготовка викладача до проведення практичних і лабораторних занять	145
12.4. Програми різних видів практик зі спеціальності.....	149
12.5. Організація роботи з виконання курсових та кваліфікаційних робіт.....	151
БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК.....	154
ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК.....	159
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК.....	163

ПЕРЕДМОВА

Згідно з Стандартом вищої освіти спеціальності А6 Спеціальна освіта у здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти необхідно сформувати здатність реалізовувати професійні компетентності з виконання трудових функцій викладача закладу вищої освіти у процесі підготовки фахівців цієї спеціальності. Формування цієї здатності відбувається під час вивчення відповідних навчальних дисциплін, науково-педагогічної практики. Однією з таких дисциплін є Методика викладання фахових дисциплін спеціальності Спеціальна освіта, для забезпечення якої й підготовлено пропонований навчальний посібник.

Матеріал навчального посібника «Методика викладання фахових дисциплін спеціальності Спеціальна освіта» розроблено відповідно до Стандарту вищої освіти підготовки здобувачів освіти третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності А6 Спеціальна освіта та з урахуванням професійного стандарту «Викладач закладу вищої освіти».

Зміст навчального посібника представлений у дванадцяти темах, які охоплюють основні аспекти професійної діяльності науково-педагогічного працівника, зокрема: сучасні вимоги до підготовки фахівців у ЗВО; професійна підготовка фахівців спеціальності А6 Спеціальна освіта; особливості реалізації дидактичних принципів вищої освіти у підготовці фахівців спеціальності А6 Спеціальна освіта; основи професійної діяльності викладача ЗВО; форми організації освітнього процесу, види навчальних занять у ЗВО, методи викладання та сучасні технології навчання; різні види контролю у навчанні фахівців; характеристика освітніх компонентів професійної підготовки спеціальності А6 Спеціальна освіта; особливості організації самостійної роботи студентів; професійна спрямованість науково-дослідної роботи майбутніх фахівців спеціальності А6 Спеціальна освіта. Окрім загальних аспектів науково-педагогічної діяльності в навчальному посібнику висвітлені особливості методики викладання під час підготовки фахівців для спеціальної та інклюзивної освіти.

До кожної теми запропоновані питання для перевірки і самоконтролю, завдання для самостійної роботи.

При розробці навчального посібника враховані нормативні документи, публікації вітчизняних та закордонних вчених з педагогіки вищої школи, методики викладання в ЗВО, подані окремим списком джерел; також вміщено предметний та іменний покажчики.

Бажаємо майбутнім викладачам успіхів в оволодінні фаховими компетентностями та формуванні власного стилю професійної діяльності!

Світлана МИРОНОВА
Олена ЧОПІК

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

МОН України	–	Міністерство освіти і науки України
К-ПНУ	–	Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
ЗВО	–	заклад вищої освіти
НПП	–	науково-педагогічний працівник
ЄКТС	–	Європейська кредитно-трансферна система
ОП	–	освітня програма
ОНП	–	освітньо-наукова програма
НМЗ	–	навчально-методичне забезпечення
ОК	–	освітній компонент
МКР	–	модульна контрольна робота
НУШ	–	нова українська школа
ІРЦ	–	інклюзивно-ресурсний центр
ЗЗСО	–	заклад загальної середньої освіти
ЗДО	–	заклад дошкільної освіти
НРЦ	–	навчально-реабілітаційний центр
ООП	–	особливі освітні потреби
ІІ	–	інтелектуальні порушення
РСА	–	розлади спектру аутизму
ТПМ	–	тяжкі порушення мовлення
ОРА	–	опорно-руховий апарат

ТЕМА 1.

СУЧАСНІ ВИМОГИ ДО ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

План

- 1.1. Сутність рівнів і ступенів вищої освіти.
- 1.2. Вимоги до освітніх програм підготовки фахівців.
- 1.3. Забезпечення здобувачам вищої освіти навичок і компетентностей, спрямованих на досягнення цілей сталого розвитку.
- 1.4. Характеристика чинних стандартів вищої освіти зі спеціальності Спеціальна освіта.

Основні джерела

1. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
2. Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Наказ МОН України № 686 від 15.05.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1013-24#n7>
3. Положення про освітні програми в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (нова редакція). URL: <https://drive.google.com/file/d/1apkc4bdu4wTDTUFtQAsNdFAExi9GLi6d/view>
4. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: Постанова Кабінету Міністрів №1341 від 23.11.2011 р. (у редакції Постанови Кабміну № 519, від 25.06.202 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text>
5. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 016 Спеціальна освіта для другого (магістерського) рівня вищої освіти: Наказ МОН України № 28 від 05.01.2021. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/vishcha-osvita-ta-osvita-doroslikh/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukraini/zatverdzeni-standarti-vishchoi-osviti>
6. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 016 Спеціальна освіта для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: Наказ МОН України № 799 від 16.06.2020. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/016-Spets.osvita-bakalavr.28.07.pdf>
7. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 016 Спеціальна освіта для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти: Наказ МОН України № 1470 від 01.12.2023. URL: <https://mon.gov.ua/storage/>

app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2023/01.12.2023/016-Spetsialna.osvita.-dok.filosofiyi-1470-01.12.2023.pdf

8. Указ Президента України «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 р.» від 30 вересня 2019 р. № 722. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
9. Branch J., Hayes S., Horsted A., Nygaard C. Innovative Teaching and Learning in Higher Education. Libri Publishing. 2017. 444 p. URL: <http://surl.li/nfidei>

1.1. Сутність рівнів і ступенів вищої освіти

Сутність рівнів і ступенів вищої освіти в Україні визначено чинними документами, зокрема Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національною рамкою кваліфікацій та ін.

Закон «Про вищу освіту» регламентує термінологічне поле вищої освіти, її зміст, процедури, управління, забезпечення якості та ін. [1].

У Національній рамці кваліфікацій подається системний опис кваліфікаційних рівнів освіти, структурований за компетентностями [4].

Рівень освіти – це певний завершений етап освіти, який відрізняється рівнем складності освітньої програми та сукупністю компетентностей фахівця, передбаченими стандартом освіти згідно з визначеним рівнем *Національної рамки кваліфікацій*.

У Національній рамці кваліфікацій визначена відповідність кваліфікацій професійної (професійно-технічної) освіти певним рівням та подано опис до кожного з них за такими складовими: знання, уміння / навички, комунікація, відповідальність і автономія.

У розділі II Закону України «Про вищу освіту» подана розлога характеристика рівнів, ступенів та кваліфікацій вищої освіти.

У статті 5 Закону України «Про вищу освіту» (далі в розділі 1 – Закон) прописано, що вища освіта в Україні «здійснюється за освітніми програмами на таких рівнях вищої освіти [1]:

- початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти;
- перший (бакалаврський) рівень;
- другий (магістерський) рівень;
- третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий) рівень».

В Законі також вказано основну здатність, якою повинні оволодіти здобувачі кожного рівня вищої освіти. Це корелюється з Національною рамкою кваліфікацій [1].

У пункті 2, статті 5 Закону України «Про вищу освіту» зазначається, що підставою здобуття вищої освіти на кожному рівні є успішне виконання освітньої програми, за наслідками чого присуджується відповідний ступінь [1]:

- молодший бакалавр;
- бакалавр;
- магістр;
- доктор філософії / доктор мистецтва.

У Законі детально описано сутність кожного ступеня. Зупинимося коротко на цьому.

Ступені молодшого бакалавра і бакалавра можуть здобувати особи, які мають повну загальну середню освіту.

Для здобуття освітнього або освітньо-професійного ступеня **молодшого бакалавра** (початковий рівень вищої освіти) здобувач вищої освіти повинен виконати освітню програму в обсязі 120 кредитів ЄКТС [1].

Здобуття освітнього ступеня **бакалавра** (перший рівень вищої освіти) передбачає виконання освітньо-професійної програми в обсязі 180–240 кредитів ЄКТС [1].

Ступінь магістра можуть здобувати особи, які мають ступінь бакалавра.

Освітній ступінь **магістра** здобувається на другому рівні вищої освіти та присуджується здобувачу за умови успішного виконання ним освітньо-професійної або освітньо-наукової програми обсягом 90–120 кредитів ЄКТС [1]. Освітньо-наукова програма при цьому має передбачити не менше 30% на дослідницьку (наукову) складову.

У пункті 5 статті 5 Закону вказуються особливості обсягів освітніх програм для магістра медичного, фармацевтичного або ветеринарного спрямування [1].

Ступінь **доктора філософії** (третій рівень вищої освіти) є як освітнім, так і науковим; його можуть здобувати особи, які мають ступінь магістра. Обсяг освітньої складової освітньо-наукової програми підготовки доктора філософії становить 30-60 кредитів ЄКТС [1].

У статті 6 Закону описано процедуру атестації здобувачів вищої освіти та зазначено, зокрема, що згідно з рішенням

екзаменаційної комісії особам, які виконали освітню програму, присуджується відповідний ступінь вищої освіти та кваліфікація.

1.2. Вимоги до освітніх програм підготовки фахівців

Вимоги до якості реалізації завдань у галузі вищої освіти передбачені нормативно-правовими документами, з-поміж яких є Стандарти освіти. Частиною цих стандартів є освітні програми підготовки фахівців. У статті 1 Закону України «Про вищу освіту» подається визначення цього поняття, зокрема:

Освітня програма – єдиний комплекс освітніх компонентів, спрямованих на досягнення передбачених такою програмою результатів навчання, що дає право на отримання визначеної освітньої або освітньої та професійної кваліфікації [1].

Види освітніх програм

- освітньо-професійна;
- освітньо-наукова;
- освітньо-творча.

У Законі зазначено, що освітня програма може визначати єдину в її межах спеціалізацію або не передбачати її.

Зміст освітньої програми

- перелік освітніх компонентів (навчальні дисципліни, індивідуальні завдання, практики, контрольні заходи тощо);
- логічна послідовність освітніх компонентів;
- вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою;
- кількість кредитів ЄКТС, необхідних для виконання освітньої програми;
- форми атестації здобувачів вищої освіти;
- очікувані програмні результати навчання (компетентності), якими повинен оволодіти здобувач вищої освіти.

Згідно з чинними вимогами у межах однієї спеціальності може бути реалізовано декілька освітніх програм.

Освітня програма має відповідати стандарту вищої освіти за відповідною спеціальністю і рівнем освіти; враховувати вимоги Національної рамки кваліфікацій та професійних стандартів.

При розробці освітньої програми ЗВО має також враховувати досвід закордонних і вітчизняних програм; сучасні наукові досягнення; потреби та інтереси стейкхолдерів; можливість забезпечення здобувачів вищої освіти соціальними навичками. Розробники освітньої програми мають забезпечити її збалансованість, реалістичність, гнучкість та мобільність.

Освітня програма є основою задля розробки навчального плану, робочих програм освітніх компонентів, силабусів тощо.

Для розробки освітньої програми в закладі вищої освіти створюється *проектна група* з числа науково-педагогічних працівників, до якої долучаються стейкхолдери, здобувачі вищої освіти. Скеровує цю роботу *гарант освітньої програми*, який повинен мати відповідну освіту, науковий ступінь, вчене звання, стаж роботи. У подальшому відповідальність за реалізацію освітньої програми (далі – ОП) покладають на *робочу групу*, яку очолює гарант ОП. Зазвичай, в ЗВО така діяльність ґрунтується на певних документах. Наприклад, в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка одним із них є «Положення про освітні програми в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (нова редакція)» [3]. У розділі 5 детально прописаний порядок розроблення, затвердження та відкриття освітньої програми.

Вагомим інструментом зовнішнього забезпечення якості вищої освіти в Україні є проведення акредитації освітніх програм [1; 2]. У статті 25 Закону визначені вимоги та особливості акредитації освітньої програми як процедури, що підтверджує відповідність освітньої програми закладу вищої освіти за відповідною спеціальністю та рівнем вищої освіти стандарту вищої освіти і дає право на видачу диплома державного зразка за цією спеціальністю [1].

Акредитація освітніх програм здійснюється на основі чинного «Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти», у якому викладено такі аспекти [2]:

- порядок проведення акредитаційної експертизи;
- розгляд акредитаційної справи та прийняття рішення про акредитацію;
- постакредитаційний моніторинг;
- акредитація ОП іноземними акредитаційними агентствами;

- акредитація узгоджених освітніх програм;
- робота з інформацією з обмеженим доступом під час проведення акредитації;
- фінансування акредитації;
- оскарження рішення Національного агентства.

У Додатку 1 до цього документу детально визначені критерії оцінювання якості освітньої програми.

Отже, реалізуючи освітню програму ЗВО, гарант і робоча група мають чітко слідувати критеріям дотримання її якості.

1.3. Забезпечення здобувачам вищої освіти навичок і компетентностей, спрямованих на досягнення цілей сталого розвитку

У вересні 2015 року в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН відбувся Саміт ООН, на якому було прийнято Підсумковий документ «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року». У ньому було затверджено 17 Цілей Сталого Розвитку та 169 завдань. Україна як країна-член ООН приєдналася до глобального процесу забезпечення сталого розвитку. 30 вересня 2019 р. було прийнято Указ Президента України «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 р.» № 722 [8]. В цьому Указі наголошується, що Україна буде дотримуватися цілей сталого розвитку задля забезпечення національних інтересів в сфері економіки, громадянського суспільства і держави, для досягнення зростання рівня та якості життя населення, додержання конституційних прав і свобод громадян [8].

17 цілей сталого розвитку [8]:

- 1) подолання бідності;
- 2) подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства;
- 3) забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці;
- 4) забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх;

5) забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат;

6) забезпечення доступності та сталого управління водними ресурсами та санітарією;

7) забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх;

8) сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх;

9) створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям;

10) скорочення нерівності;

11) забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст, інших населених пунктів;

12) забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва;

13) вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками;

14) збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку;

15) захист та відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення і повернення назад (розвертання) процесу деградації земель та зупинка процесу втрати біорізноманіття;

16) сприяння побудові миролюбного і відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, підзвітних та заснованих на широкій участі інституцій на всіх рівнях;

17) зміцнення засобів здійснення й активізація роботи в рамках глобального партнерства в інтересах сталого розвитку.

Цілі сталого розвитку України враховуються при розробці нормативно-правових документів, визначенні напрямів наукових досліджень, в тому числі й в організації роботи закладів вищої освіти. Зокрема, освітні програми підготовки фахівців мають забезпечити формування в здобувачів вищої освіти навичок і компетентностей, спрямованих на досягнення глобальних цілей сталого розвитку до 2030 року. Таке завдання може бути реалізоване через включення обов'язкових та вибіркових освітніх компонентів, проведення спеціальних нау-

кових досліджень, організацію культурно-просвітницької роботи. Принципи роботи ЗВО мають ґрунтуватися на врахуванні цілей сталого розвитку.

1.4. Характеристика чинних стандартів вищої освіти зі спеціальності А6 Спеціальна освіта

Одним із документів, який містить сукупність вимог до підготовки фахівців певного рівня вищої освіти та спеціальності, є Стандарти вищої освіти (далі в пункті – Стандарти), на що вказано у статті 10 Закону [1].

Для спеціальності А6 Спеціальна освіта такі стандарти розроблені для всіх рівнів освіти і передбачають одержання освітньої кваліфікації [5; 6; 7]:

- бакалавр зі спеціальної освіти (за наявності вказують спеціалізацію);
- магістр спеціальної освіти (за наявності вказують спеціалізацію);
- доктор філософії зі спеціальної освіти.

Спеціалізації, за якими може здійснюватися підготовка фахівців за спеціальністю А6 Спеціальна освіта:

- ✓ Логопедія;
- ✓ Корекційна психопедагогіка;
- ✓ Ортопедагогіка;
- ✓ Сурдопедагогіка;
- ✓ Тифлопедагогіка.

Стандарт описує спеціальність в цілому. Якщо підготовка здійснюється за спеціалізацією, то це прописується в освітній програмі з уточненням відповідних компетентностей.

Зупинимося на короткому огляді чинних Стандартів.

Стандарти для бакалаврів і магістрів мають чітку структуру, містять 8-9 розділів (залежно від рівня). В першому вказані формальні відомості про авторів та експертів, дати його обговорення і затвердження. Другий розділ містить загальну характеристику спеціальності за відповідним рівнем. Зокрема, в Стандартах бакалавра і магістра вказано, що цілями навчання є підготовка фахівців у сфері спеціальної та інклюзивної освіти. Такі фахівці мають розв'язувати завдання навчання, корекції, компенсації, розвитку осіб з психофізич-

ними порушеннями різного віку. Втім, якщо бакалаври мають передусім реалізовувати практичні задачі щодо предметної області, то цілями для магістрів визначені складні задачі дослідницького та/або інноваційного характеру [5; 6]. В описі предметної області вказані академічні права випускників та сфери працевлаштування.

Третій розділ Стандарту бакалавра визначає необхідний для здобуття ступеня обсяг кредитів ЄКТС – 240, з яких не менше 50% обсягу має бути виділено для загальних і спеціальних компетентностей; 10% – практики;

У третьому і четвертому розділах Стандарту магістра описані вимоги до рівня освіти осіб, які хочуть здобути другий рівень та визначено обсяг кредитів ЄКТС для магістерського рівня. Зокрема, для освітньо-професійної програми – 90 кредитів, для освітньо-наукової – 120.

Четвертий розділ Стандарту бакалавра, п'ятий розділ Стандарту магістра подають перелік компетентностей випускника: інтегральна (1 позиція), загальні (10 позицій), спеціальні (фахові, предметні) (16 позицій для бакалавра, 12 – для магістра) компетентності.

П'ятий розділ Стандарту бакалавра, шостий розділ Стандарту магістра формулюють терміни і результати навчання відповідно до нормативного змісту підготовки фахівців (17 позицій для бакалавра, 14 – для магістра). Наголосимо, що результати навчання визначаються на основі переліку компетентностей, якими має оволодіти здобувач певного рівня.

У подальших розділах Стандартів бакалавра і магістра висвітлені вимоги до форм атестації здобувачів освіти; кваліфікаційних робіт; атестаційного іспиту; системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти; подано перелік нормативних документів, на базі яких створено Стандарти. У Стандарті магістра визначені вимоги до створення міждисциплінарних освітньо-наукових програм. Складовою Стандартів є матриці відповідності визначених компетентностей і результатів навчання.

Стандарт для докторів філософії містить 12 розділів. В першому надано формальні відомості про авторів, рецензентів, експертів, дати обговорення і затвердження. У другому – подається загальна характеристика спеціальності за третім освітнім рівнем. Об'єкти вивчення та/або діяльності, цілі навчання порівняно з Стандартом бакалавра і магістра уклад-

нюються згідно з Національною рамкою кваліфікацій, і спрямовані на формування компетентностей, необхідних досліднику, викладачу, який буде працювати в сфері спеціальної та інклюзивної освіти. Наголошено, що доктор філософії має оволодіти здатністю «виконувати власні наукові дослідження, результати яких мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення» [7]. До академічних прав випускників належить здобуття наукового ступеня доктора наук. У Стандарті передбачено, що майбутні доктори філософії можуть бути працевлаштовані на посадах наукових і науково-педагогічних працівників у відповідних закладах.

У третьому розділі Стандарту вказано, що ступінь доктора філософії можуть здобувати особи, які мають освітній ступінь магістра.

Четвертий розділ визначає, що підготовка доктора філософії триває чотири роки, під час яких треба оволодіти освітньою та науковою складовою ОНП, загальний обсяг якої становить 60 кредитів ЄКТС.

У наступних розділах Стандарту подано перелік компетентностей випускника: інтегральна, загальні, спеціальні; сформульований нормативний зміст підготовки докторів філософії у термінах і результатах навчання.

Визначено, що атестація здобувачів здійснюється шляхом публічного захисту дисертації, до якої вказані певні вимоги.

Стандарт містить вимоги до міждисциплінарних ОНП, подає перелік нормативних документів, на базі яких створено Стандарт доктора філософії.

Також вміщені таблиці, які демонструють відповідність визначених Стандартом компетентностей та дескрипторів НРК, відповідність результатів навчання та компетентностей.

Отже, Стандарти вищої освіти зі спеціальності А6 Спеціальна освіта розроблені на підставі чинних нормативних документів, враховують вимоги освіти й науки до фахівців спеціальності та є базою для розробки закладами вищої освіти освітніх програм.

Запитання для самоперевірки та контролю

1. *Опишіть ступені та рівні вищої освіти в Україні, порівняйте їх з міжнародними.*

2. Назвіть основні принципи для розробки освітньої програми, визначені у Положенні про освітні програми в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (нова редакція) [3].
3. Опишіть склад робочої групи з розробки освітньої програми, обґрунтуйте наявність в ній представників здобувачів вищої освіти, інших стейкхолдерів.
4. Обґрунтуйте необхідність акредитації освітньої програми, назвіть критерії, за якими вона здійснюється.

Завдання для самостійної роботи

1. Опрацюйте Положення про освітні програми в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (нова редакція) та визначить, для чого використовують освітню програму.
2. Порівняйте опис 8 кваліфікаційного рівня за Національною рамкою кваліфікацій з чинним Стандартом вищої освіти зі спеціальності А6 Спеціальна освіта для третього (освітньо-наукового) рівня підготовки. Визначить їх відповідність за компетентностями.
3. Порівняйте, як змінюється за рівнями вищої освіти нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформульований у термінах і результатах навчання, передбачених Стандартами.
4. Здійсніть аналіз відповідності освітньо-наукової програми «Спеціальна освіта» К-ПНУ чинному Стандарту вищої освіти зі спеціальності А6 Спеціальна освіта для третього (освітньо-наукового) рівня підготовки.
5. Оберіть одну з діючих освітніх програм бакалаврського або магістерського рівня підготовки зі спеціальності А6 Спеціальна освіта, представлених на сайті українського ЗВО (вибір ЗВО та ОП на Ваш розсуд) та здійсніть аналіз відповідності представлених в ній освітніх компонентів переліку компетентностей та результатів навчання, визначених чинними Стандартами.
6. Запропонуйте освітні компоненти та заходи для формування в здобувачів вищої освіти навичок і компетентностей, спрямованих на досягнення глобальних цілей сталого розвитку до 2030 року.

ТЕМА 2.

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ А6 СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА

План

2.1. Соціальна значущість спеціальності А6 Спеціальна освіта.

2.2. Зміст професійної підготовки фахівців для спеціальної та інклюзивної освіти.

2.3. Характеристика освітнього компоненту «Методика викладання дисциплін спеціальності А6 Спеціальна освіта».

Основні джерела

1. Арешонков В.Ю., Смагін І.І. Анатомія вчительського професіоналізму. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2023. 616 с.
2. Кваліфікаційні характеристики професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0665729-13#n11>
3. Миронова С.П., Буйняк М.Г. Професійна діяльність та особистість корекційного педагога: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2020. 136 с.
4. Миронова С.П., Чопік О.В. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: підручник. 2-ге вид., перероб. та доп. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. 332 с.
5. Миронова С.П. Підготовка вчителів до корекційної роботи в системі освіти дітей з вадами інтелекту: монографія. Кам'янець-Подільський: Абетка–НОВА, 2007. 304 с.
6. Освітньо-наукова програма «Спеціальна освіта». Кам'янець-Подільський, 2024 р. URL: <https://drive.google.com/file/d/1FnjqDFaHbRkPr3CQRR4IvoVb619G9990/view>
7. Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти»: Наказ МОН України № 1225 від 29 серпня 2024 р. URL: <https://mon.gov.ua/news/informatsiine-povidomlennia>
8. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 016 Спеціальна освіта для другого (магістерського) рівня вищої освіти:

- Наказ МОН України № 28 від 05.01.2021. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/vishcha-osvita-ta-osvita-doroslikh/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukraini/zatverdzeni-standarti-vishchoi-osviti>
9. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 016 Спеціальна освіта для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: Наказ МОН України № 799 від 16.06.2020. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/016-Spets.osvita-bakalavr.28.07.pdf>
 10. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 016 Спеціальна освіта для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти: Наказ МОН України № 1470 від 01.12.2023. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2023/01.12.2023/016-Spetsialna.osvita.-dok.filosofiyi-1470-01.12.2023.pdf>
 11. Професійний стандарт «Викладач закладу вищої освіти»: Наказ Міністерства освіти і науки України № 1466 від 16.10.2024. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vykladach-zakladu-vyshchoi-osvity1466>
 12. Професійний стандарт на групу професій «Вчитель-логопед, логопед». URL: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/658-profesijnij_standart.pdf

2.1. Соціальна значущість спеціальності А6 Спеціальна освіта

В усі часи роль вчителя в розвитку суспільства була досить вагомою. Усвідомлення значення професії спеціального педагога в Україні відбулося після 1919 року, коли в країні почали готувати вчителів-дефектологів для спеціальних закладів освіти.

На разі соціальна значущість спеціальності А6 Спеціальна освіта є виразною, хоча іноді й применшується популістами після започаткування інклюзивної освіти. Фахівці цієї спеціальності забезпечують навчання, виховання, корекцію розвитку дітей з особливими освітніми потребами; співпрацюють з родинами дітей, іншими фахівцями. І, якщо і умовах інклюзивного навчання окремі категорії дітей навчають вчителі закладів загальної середньої освіти, то корекційно-розвиткові заняття можуть проводити лише кваліфіковані спеціальні педагоги. Наголосимо, що без корекційно-розвиткових послуг реалізація цілей освіти дітей з ООП є неможливою або досить формальною.

Актуальним завданням сучасної медицини і освіти є якомога раніше виявлення відхилень у розвитку дітей та надання їм корекційно-розвиткової допомоги. Рання корекція розвитку дозволяє соціалізувати дитину з ООП ще в дошкільному віці, інтегрувати її в соціум без стереотипів, що сприяє водночас і повноцінному розвитку родини. Забезпечення цього завдання є однією з професійних функцій фахівця спеціальної освіти.

Вагомого значення набуває й просвітництво щодо дітей з ООП, яке здійснюють спеціальні педагоги в суспільстві загалом та закладах з інклюзивним навчанням, зокрема. Без таких фахівців неможливий і психолого-педагогічний супровід родин.

На часі в Україні є запит на роботу фахівців спеціальності Спеціальна освіта з дорослими особами з інвалідністю, в тому числі й тими, що постраждали від російської агресії. Зміст такої роботи може полягати в психологічній допомозі; консультаціях; наданні таким особам нової професії з урахуванням отриманої інвалідності; комплексному супроводі осіб під час навчання в ЗВО та ін. Цей напрям роботи є доволі актуальним і потребує розробки нових освітніх програм і наукових досліджень. Така робота фахівців набуває вагової соціальної значущості.

Фахівці спеціальності А6 Спеціальна освіта виконують соціальні функції, властиві педагогу загалом [1; 7]. Водночас їхня професійна діяльність виходить за рамки традиційної педагогічної діяльності, оскільки втілює особливу кінцеву мету – інтегрування дитини з ООП в систему суспільних стосунків. Тому вона містить й компоненти інших видів: діагностична, соціально-педагогічна, реабілітаційна, консультаційна, психотерапевтична, власне корекційна та ін. Відповідно спеціальний педагог незалежно від займаної посади виконує таку соціальну функцію, як сприяння дитині з ООП у її соціальній адаптації та інтеграції засобами освіти і корекційно-розвиткової допомоги [3; 4].

Нами описані соціальні ролі, які найчастіше зустрічаються у діяльності фахівців спеціальної освіти і забезпечують виконання тих соціальних функцій, які визначає суспільство для цієї професії, зокрема: вчитель; вихователь; психолог; реабілітолог; тьютор; фасилітатор; тато/мама; лікар; консультант; адвокат; просвітник; друг; актор; коуч; модератор; дослідник [3]. Безумовно, що виконання такого спектру соціальних ролей вимагає від фахівця як відповідних особистісних якостей, так і спеціальної підготовки.

2.2. Зміст професійної підготовки фахівців для спеціальної та інклюзивної освіти

Зміст професійної підготовки фахівців визначається відповідними освітніми та професійними стандартами і має забезпечувати здатність випускників працювати на посадах, передбачених для цієї спеціальності. Компетентності випускників спеціальності А6 Спеціальна освіта мають відповідати в цілому професійному стандарту вчителів; вчителів-логопедів для спеціалізації Логопедія; професійному стандарту викладачів закладів вищої освіти (для майбутніх докторів філософії); кваліфікаційним характеристикам професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів, відповідним освітнім стандартам [2; 7; 8; 9; 10; 11; 12].

Професійні стандарти визначають загальні компетентності для фахівців та їхні трудові функції, конкретизовані професійними компетентностями та здатностями [7; 12].

Трудові функції вчителя [7]

- ✓ Навчання здобувачів освіти предметів (інтегрованих курсів).
- ✓ Партнерська взаємодія з учасниками освітнього процесу.
- ✓ Участь в організації безпечного та здорового освітнього середовища.
- ✓ Проведення освітнього процесу.
- ✓ Безперервний професійний розвиток.

Трудові функції вчителя-логопеда, логопеда [12]

- ✓ Організація процесу надання логопедичних послуг особам з порушеннями мовленнєвого розвитку.
- ✓ Організація терапевтичних послуг щодо подолання порушень мови і мовлення; порушень голосу, комунікації у осіб різного віку.
- ✓ Вивчення й оцінювання комунікації та стану мовленнєвого розвитку, причин їх порушень (соціальних, фізіологічних, психологічних) у дітей, підлітків і дорослих.
- ✓ Консультування осіб з порушеннями мовленнєвого розвитку, фахівців команди супроводу, представників осіб.
- ✓ Визначення і реалізація цілей, стратегій та змісту процесу подолання порушень мовленнєвого розвитку.

- ✓ Визначення і реалізація цілей, стратегій та змісту терапії мови, мовлення, голосу, комунікації у осіб різного віку.
- ✓ Визначення і реалізація цілей, стратегій та змісту підтримки усіх аспектів комунікації в осіб з обмеженнями повсякденного функціонування або ризиком їх виникнення.
- ✓ Взаємодія з фахівцями команди психолого-педагогічного супроводу, представниками осіб.
- ✓ Взаємодія з пацієнтом, представниками осіб, фахівцями команди реабілітаційного супроводу.
- ✓ Поширення знань про особливості розвитку мовлення; причини, передумови виникнення та прояви.
- ✓ Набуття нових або удосконалення раніше набутих компетентностей у межах професійної діяльності та галузі знань.
- ✓ Використання ІКТ у професійній діяльності.

Професійні стандарти для спеціалізацій Корекційна психопедагогіка; Ортопедагогіка; Сурдопедагогіка; Тифлопедагогіка на момент написання посібника ще не розроблені, тому в змісті підготовки враховуються освітні стандарти та професійний стандарт вчителя.

Зміст професійної підготовки фахівців для спеціальної та інклюзивної освіти формується на основі визначених в освітніх стандартах компетентностях і відображається через освітні компоненти освітніх програм.

Підготовка бакалаврів і магістрів спеціальної освіти передбачає формування 3-х блоків компетентностей [8; 9]:

➤ *Інтегральна компетентність:*

- ✓ для *бакалаврів* – здатність «розв'язувати складні спеціалізовані задачі і практичні проблеми спеціальної та інклюзивної освіти» у професійній діяльності;
- ✓ для *магістрів* – здатність «розв'язувати складні задачі дослідницького та/або інноваційного характеру у сфері спеціальної та інклюзивної освіти.

➤ *Загальні компетентності:*

- ✓ для *бакалаврів* – здатності громадянського і суспільного характеру, соціальні навички, спрямовані на досягнення глобальних цілей сталого розвитку;
- ✓ для *магістрів* – здатності, що будуть забезпечувати свідому діяльність, роботу в команді, приймання обґрунтованих рішень, спілкування державною та іноземною мовами, креативність, проведення відповідних наукових досліджень тощо.

- *Спеціальні (фахові, предметні) компетентності* – здатності професійного характеру, які забезпечуватимуть виконання випускником фахової діяльності, передбаченої для бакалавра / магістра спеціальної освіти.

При розробці освітньої програми проєктна / робоча група можуть додавати компетентності згідно з запитам стейкхолдерів, урахуванням професійного стандарту тощо.

Нормативний зміст підготовки бакалаврів / магістрів визначений формулюванням *результатів навчання за освітньою програмою*, які цілісно охоплюють всі попередні компетентності. Представимо їх узагальнено. Бакалавр спеціальної освіти відповідно до своєї спеціалізації повинен [9]:

- вільно спілкуватися державною та іноземними мовами у професійній діяльності;
- знати теоретичні основи освіти дітей з ООП;
- вміти знаходити професійно значущу інформацію з різних джерел;
- володіти методами психолого-педагогічної оцінки розвитку дітей, їхніх особливих потреб та на цій основі створювати умови для здобуття ними освіти;
- мати навички комплектування та організації діяльності спеціальних груп, класів, закладів;
- реалізовувати традиційні та інноваційні методи навчання, виховання, корекційно-розвиткової роботи з дітьми з ООП з урахування їхніх особливостей, потреб, можливостей, індивідуальних відмінностей;
- сприяти соціальній адаптації дітей з ООП;
- вміти працювати в команді психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП в інклюзивних закладах на посадах асистента вчителя / вихователя, вчителя-дефектолога;
- володіти навичками користування електронними ресурсами, інформаційними технологіями, спеціальною апаратурою та ін.;
- постійно професійно розвиватися.

Магістр спеціальної освіти відповідно до своєї спеціалізації повинен, зокрема [8]:

- вільно спілкуватися усно і письмово українською та іноземною мовами у професійній діяльності та під час досліджень;
- здійснювати комплексну оцінку розвитку дитини, визначати її особливі потреби та рівень освітньої підтримки;
- володіти методиками навчання, виховання, надання корекційно-розвиткових послуг дітям з ООП;
- вміти працювати в команді, реалізовувати партнерську взаємодію мультидисциплінарного характеру в спеціальній та інклюзивній освіті, володіти мотиваційними прийомами;
- організовувати та здійснювати методичний супровід корекційно спрямованого освітнього процесу в спеціальній та інклюзивній освіті;
- приймати ефективні рішення у професійній діяльності, в тому числі й управлінські, оцінювати її ефективність, ризики; прогнозувати розвиток; забезпечувати якість роботи;
- вміти створювати безпечне здоров'язбережувальне освітнє середовище з урахуванням потреб і можливостей дітей;
- вміти аналізувати наукові та інші джерела для реалізації в практиці інноваційного досвіду, розвитку професійної майстерності;
- здійснювати дослідження, інноваційну діяльність задля створення нових і удосконалення існуючих технологій навчання, корекційно-розвиткової роботи, виховання, розвитку осіб з ООП;
- розробляти та апробувати наукові розробки, освітні проекти в сфері спеціальної та інклюзивної освіти.

Магістри, які навчаються на освітньо-науковій програмі, повинні вміти здійснювати експериментальне дослідження і презентувати його результати, а також володіти методикою викладання фахових дисциплін у ЗВО.

На підставі визначених компетентностей і результатів навчання в освітній програмі, навчальному плані визначаються освітні компоненти, які мають їх забезпечити. Наведемо приклади забезпечення окремих компетентностей і результатів навчання відповідно до Стандартів у *таблицях 2.1, 2.2.*

Таблиця 2.1

Визначення освітніх компонентів на основі нормативного змісту підготовки бакалаврів

Нормативний зміст підготовки	Приклади освітніх компонентів
ЗК-1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні [9]	<ul style="list-style-type: none"> – Історія та культура України; – Основи громадянського суспільства.
РН7: Вільно спілкуватися державною та іноземною мовами у професійному середовищі, володіти фаховою термінологією та професійним дискурсом [9]	<ul style="list-style-type: none"> – Іноземна мова; – Українська мова за професійним спрямуванням.
РН14: Реалізовувати психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзії у ролі вчителя-дефектолога, асистента вихователя закладу дошкільної освіти, асистента вчителя закладу загальної середньої освіти тощо [9]	<ul style="list-style-type: none"> – Педагогіка інклюзивної освіти; – Методика роботи асистента вчителя інклюзивного навчання; – Технології інклюзивного навчання; – Тренінг колективної взаємодії та ін.

Таблиця 2.2

Визначення освітніх компонентів на основі нормативного змісту підготовки магістрів

Нормативний зміст підготовки	Приклади освітніх компонентів
СК-2. Здатність розробляти та впроваджувати інноваційні методики і технології корекційно-розвивальної роботи з особами з особливими освітніми потребами [8]	<ul style="list-style-type: none"> – Корекційно-розвиткові заняття з дітьми з особливими освітніми потребами; – Інноваційні технології корекційної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.
РН 6. Встановлювати ефективну взаємодію з батьками, колегами, фахівцями, різними соціальними інституціями з метою забезпечення якості спеціальної та інклюзивної освіти на засадах партнерства [8]	<ul style="list-style-type: none"> – Навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах НУШ; – Партнерська взаємодія в спеціальній та інклюзивній освіті.
РН 14. Створювати та реалізувати наукові розробки та/або освітні проекти, спрямовані на підвищення якості організації освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами [8]	<ul style="list-style-type: none"> – Методика наукових досліджень; – Проектна діяльність вчителя-дефектолога; – Кваліфікаційна робота.

Підготовка майбутніх докторів філософії зі спеціальної освіти також передбачає формування 3-х блоків компетентностей [10]:

➤ *Інтегральна компетентність*: здатність продукувати нові ідеї, розв'язувати комплексні проблеми у сфері спеціальної та/або інклюзивної освіти, застосовувати методологію наукової діяльності та педагогічної науки, проводити власне наукове дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне і практичне значення [10].

➤ *Загальні компетентності*: передбачені здатності щодо розв'язання комплексних проблем у сфері спеціальної та інклюзивної освіти; здатність висувати нові ідеї, аналізувати, шукати та обробляти інформацію з різних джерел, працювати в міжнародному контексті; володіти системним науковим та загальним культурним світоглядом; вміти дотримуватися принципів професійної етики та академічної доброчесності [10].

➤ *Спеціальні (фахові) компетентності*: визначені здатності, які необхідні для реалізації професійної діяльності посадах наукових і науково-педагогічних працівників у наукових установах, закладах вищої освіти.

Наголосимо, що при визначенні компетентностей необхідно враховувати не лише освітній, а й професійний стандарт «Викладач закладу вищої освіти» [11].

Нормативний зміст підготовки *докторів філософії*, як і в інших Стандартах, визначений формулюванням *результатів навчання за освітньо-науковою програмою (ПРН)*. Доктор філософії повинен, зокрема [10]:

- володіти концептуальними і методологічними знаннями, науковим світоглядом у сфері спеціальної та інклюзивної освіти;
- розуміти загальну методологію освіти, наукових досліджень; вміти застосувати її у власних дослідженнях та викладацькій практиці;
- вміти виконувати власні наукові і прикладні дослідження зі спеціальної та/або інклюзивної освіти, з урахуванням результатів інших дослідників, на засадах академічної доброчесності;
- володіти вміннями на різних рівнях представляти і обговорювати результати досліджень, проблеми освіти українською та іноземною мовами; оприлюднювати результати

власних досліджень у наукових публікаціях в провідних вітчизняних і міжнародних наукових виданнях;

- вміти здійснювати і забезпечити освітній процес у сфері підготовки фахівців для спеціальної та інклюзивної освіти у закладах вищої освіти;
- розробляти та реалізовувати наукові та/або прикладні проекти.

На основі компетентностей і результатів навчання, викладених у Стандарті, в освітньо-науковій програмі, навчальному плані визначаються освітні компоненти, які мають їх сформулювати. Наведемо приклади у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Визначення освітніх компонентів на основі нормативного змісту підготовки докторів філософії

Нормативний зміст підготовки	Приклади освітніх компонентів
<p>СК05. Здатність розробляти проекти у сфері спеціальної та/або інклюзивної освіти та управляти ними, презентувати результати наукових досліджень та/або інноваційних розробок українською та іноземною мовами [10]</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Управління науковими проектами. – Науково-прикладні дослідження і проекти в спеціальній та інклюзивній освіті.
<p>РН3. Мати дослідницькі навички, достатні для проведення наукових і прикладних досліджень, розв'язання значущих проблем у сфері спеціальної та/або інклюзивної освіти [10]</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Організація наукової діяльності. – Науково-прикладні дослідження і проекти в спеціальній та інклюзивній освіті.
<p>РН10. Організовувати та здійснювати освітній процес у сфері спеціальної та інклюзивної освіти, його наукове, навчально-методичне та нормативне забезпечення, розробляти та викладати навчальні дисципліни зі спеціальної та/або інклюзивної освіти у закладах вищої освіти [10]</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Методика викладання фахових дисциплін спеціальності. – Науково-педагогічна практика.

Наголосимо, що обов'язкові освітні компоненти освітньої або освітньо-наукової програми мають добиратися таким чином, щоб повністю сформулювати представлені у відповідному Стандарті компетентності і результати навчання. Вибіркові освітні компоненти можуть деталізувати, уточнювати їх; надавати здобувачам вищої освіти можливість оволодіти додатковими загальними і професійними компетентностями, які по-

силюватимуть їхні загальні і професійні здатності та, як наслідок, конкурентність на ринку праці. Для формування пропозицій щодо вибіркових освітніх компонентів враховуються побажання стейкхолдерів, потреби та інтереси здобувачів вищої освіти, а для майбутніх докторів філософії – ще й їхня проблематика досліджень.

Отже, зміст професійної підготовки фахівців для спеціальної та інклюзивної освіти має відповідати нормативно-правовій базі, запитам стейкхолдерів; враховувати закордонний досвід у цій сфері; бути гнучким, щоб швидко реагувати на вимоги часу до фахівців. Одним із орієнтирів змісту є також модель професійної діяльності та особистості фахівця [3].

2.3. Характеристика освітнього компоненту «Методика викладання дисциплін спеціальності Спеціальна освіта»

Методика викладання фахових дисциплін спеціальності А6 Спеціальна освіта є обов'язковим освітнім компонентом професійної підготовки здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня згідно з відповідним Стандартом вищої освіти. За результатами навчання аспірант оволодіє основними компетентностями, необхідними для провадження науково-педагогічної діяльності з підготовки майбутніх фахівців спеціальності А6 Спеціальна освіта.

Метою викладання освітнього компоненту «Методика викладання фахових дисциплін спеціальності «Спеціальна освіта»» є підготовка майбутніх докторів філософії до викладання дисциплін спеціальності А6 Спеціальна освіта у закладах вищої освіти.

Оволодіння цим освітнім компонентом передбачає формування інтегральної та загальних компетентностей, проте цілісно спрямоване на формування таких спеціальних компетентностей, як [10; 11]:

- здатність здійснювати науково-педагогічну та освітню діяльність у закладах вищої освіти (наукових установах) у сфері спеціальної та інклюзивної освіти;
- здатність реалізовувати професійні компетентності з виконання трудових функцій викладача закладу вищої освіти у процесі підготовки фахівців спеціальності А6 Спеціальна освіта з дотриманням студентоцентрованого підходу.

Майбутні доктори філософії повинні оволодіти такими *результатами навчання* [10]:

- розуміти загальні принципи, методи освітніх наук, а також загальну методологію наукових досліджень, застосувати їх у власних дослідженнях у сфері спеціальної та/або інклюзивної освіти та у викладацькій практиці;
- застосовувати сучасні інструменти і технології пошуку, оброблення та аналізу інформації, зокрема, статистичні методи аналізу даних великого обсягу та/або складної структури, спеціалізовані бази даних та інформаційні системи;
- організовувати та здійснювати освітній процес у сфері спеціальної та інклюзивної освіти, його наукове, навчально-методичне та нормативне забезпечення, розробляти та викладати навчальні дисципліни зі спеціальної та/або інклюзивної освіти у закладах вищої освіти;
- володіти сучасними теоріями і концепціями у сфері спеціальної та інклюзивної освіти, професійною етикою, нести відповідальність за особистий професійний розвиток;
- застосовувати сучасні концептуальні та методологічні знання, науково-педагогічні технології, термінологію, знання про сучасний стан розвитку спеціальної та інклюзивної освіти у власних наукових дослідженнях та викладацькій практиці.

Методика викладання фахових дисциплін спеціальності Спеціальна освіта тісно пов'язана з іншими освітніми компонентами як загальної, так і професійної підготовки, зокрема, в освітньо-науковій програмі К-ПНУ це: Інформаційно-комунікаційні та цифрові технології; Сучасні аспекти спеціальної та інклюзивної освіти в Україні і за кордоном; Науково-прикладні дослідження і проєкти в спеціальній та інклюзивній освіті та ін. [6]. Ця методика в свою чергу є підґрунтям для проходження майбутніми докторами філософії науково-педагогічної практики.

Навчальна програма «Методики викладання фахових дисциплін спеціальності Спеціальна освіта» передбачає вивчення 12 тем, які висвітлюються в процесі лекцій, практичних та лабораторних занять. Всі теми будуть розглянуті у цьому посібнику. Вивчення освітнього компоненту ґрунтується на партнерській співпраці викладача і здобувача вищої освіти, особистісно-орієнтованому підході до освіти, аналітико-

синтетичній професійно спрямованій діяльності майбутніх докторів філософії. Організація навчання передбачає свідому самостійну роботу аспірантів.

Запитання для самоперевірки та контролю

1. *Розкрийте сутність соціальних ролей, які виконує фахівець спеціальності А6 Спеціальна освіта та їх соціальну значущість.*
2. *Назвіть фактори, які негативно впливають на престижність професії спеціального педагога.*

Завдання для самостійної роботи

1. *Опрацюйте професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти» та висвітліть професійні компетентності вчителя за трудовими функціями. Оцініть, як вони співвідносяться з професійною діяльністю фахівця в сфері спеціальної та інклюзивної освіти.*
2. *Виділіть та опишіть складові моделі професійної діяльності та особистості спеціального педагога.*
3. *Проаналізуйте освітньо-наукову програму «Спеціальна освіта» та визначить, якими знаннями і вміннями мають оволодіти здобувачі вищої освіти за результатами вивчення освітнього компоненту «Методика викладання фахових дисциплін спеціальності Спеціальна освіта».*
4. *Опрацюйте професійний стандарт «Викладач закладу вищої освіти», визначені в ньому трудові функції викладача закладу вищої освіти та на цій основі обґрунтуйте необхідність вивчення освітнього компоненту «Методика викладання фахових дисциплін спеціальності Спеціальна освіта».*

ТЕМА 3.

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДИДАКТИЧНИХ ПРИНЦИПІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ А6 СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА

План

3.1. Закономірності освітнього процесу в закладі вищої освіти.

3.2. Специфіка застосування дидактичних принципів вищої освіти у підготовці фахівців спеціальності А6 Спеціальна освіта.

Основні джерела

1. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 383 с.
2. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
3. Калашнікова Л.М., Жерновникова О.А. Педагогіка вищої школи у схемах і таблицях: навчальний посібник. Харків, 2016. 260 с.
4. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник. Київ: Знання, 2005. 486 с.
5. Кучинська І.О. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2020. 292 с.
6. Миронова С.П. Підготовка вчителів до корекційної роботи в системі освіти дітей з вадами інтелекту: монографія. Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2007. 304с.
7. Мороз О.Г., Падалка О.С., Юрченко В.І. Педагогіка і психологія вищої школи: навчальний посібник / за заг. ред. О.Г. Мороза. Київ: НПУ, 2003. 267 с.
8. Навчальний процес у вищій педагогічній школі: навчальний посібник / за заг. ред. акад. О.Г. Мороза. Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2001. 337 с.
9. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 472 с. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/6383_01.pdf
10. Педагогіка вищої школи: підручник / В.П. Андрущенко, І.Д. Бех, І.С. Волошук [та ін.]; за ред. В.Г. Кременя; АПН України, Інститут вищої освіти. Київ: Педагогічна думка, 2009. 256 с.
11. Слєпкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі. Київ: НПУ, 2000. 210 с.

3.1. Закономірності освітнього процесу у закладі вищої освіти

Сутність поняття «освітній процес» викладена у статті 47 Закону України «Про вищу освіту», а саме: «Освітній процес – це інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти і науки, що провадиться у закладі вищої освіти (науковій установі) через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості» [2].

В статті 3 Закону викладені *принципи*, на яких ґрунтується державна політика в сфері вищої освіти, зокрема [2]:

- сприяння сталому розвитку суспільства та утвердженню української національної та громадянської ідентичності, вихованню патріотизму, формуванню оборонної свідомості;
- доступність вищої освіти;
- міжнародна інтеграції та інтеграція системи вищої освіти України у Європейській простір вищої освіти із збереженням національної ідентичності;
- наступність процесу здобуття вищої освіти;
- державна підтримка освітньої, наукової, науково-технічної, мистецької та інноваційної діяльності та ін.

Ефективна організація освітнього процесу в ЗВО вимагає розуміння його закономірностей, що відображають залежність між структурними компонентами навчання, зокрема між діяльністю викладача, діяльністю студента та змістом освіти.

У педагогічній літературі зустрічаються різні тлумачення закономірностей процесу навчання. Більшість дослідників в галузі педагогіки вищої освіти намагались узагальнити існуючі або виділити свої закони і закономірності навчального процесу в ЗВО та його принципи, часто при цьому ототожнюючи ці категорії з дидактикою середньої школи. Таке ототожнення є не зовсім коректним, оскільки вища освіта вирізняється зовсім іншими особливостями освітнього процесу. Серед них у першу чергу слід виділити його професійну спрямованість, необхідність і викладачів, і студентів, окрім навчальної, займатись науково-дослідною діяльністю.

Аналіз літературних джерел свідчить, що автори виділяють зовнішні та внутрішні закономірності освітнього процесу в ЗВО. До *зовнішніх закономірностей* вчені відносять за-

лежність навчання від суспільних процесів та умов, зокрема [1; 3; 4; 8; 9; 10]:

- соціальну обумовленість цілей, змісту і методів навчання;
- соціально-економічні умови й потреби;
- виховуючий і розвиваючий характер навчання;
- вербально-діяльнісний підхід до взаємодії викладачів і студентів.

До *внутрішніх закономірностей*, на думку вчених, відносяться зв'язки між компонентами процесу навчання, зокрема [1; 3; 4; 8; 9; 10]:

- залежність процесу навчання від особистісних особливостей, педагогічної майстерності, професіоналізму викладача;
- залежність результатів процесу навчання від мотивації, особистісного сенсу навчальної діяльності для студентів;
- обумовленість процесу навчання цілями і завданнями, його чітка цілеспрямованість;
- залежність процесу навчання від критеріїв оцінки ефективності навчальної діяльності студентів і викладацької діяльності педагога.

Вчені наголошують, що специфіка закономірностей освітнього процесу в ЗВО полягає в їх виявленні лише через свідому діяльність учасників педагогічного процесу і їх дія скеровується свідомим наміром, волею, певною метою педагогів і здобувачів освіти [1; 4; 7]. Закономірності навчального процесу в ЗВО є динамічним явищем, яке може змінюватись, розвиватись у залежності від постановки нових завдань вищої освіти [1; 4; 6; 7; 10; 11].

О. Мороз, досліджуючи проблеми підготовки педагога, виділяє зовнішні й внутрішні істотні зв'язки процесу навчання. Внутрішні він називає дидактичними закономірностями, а для зовнішніх використовує термін «соціально-педагогічні закономірності» [8]. До основних *соціально-педагогічних закономірностей* вчений відносить наступні [8]:

1. Процес навчання у ЗВО підпорядковується розвитку суспільного виробництва.
2. Процес навчання у вищих закладах освіти взаємопов'язаний з процесами виховання і розвитку студентів.
3. Процес навчання в ЗВО закономірно залежить від зовнішніх умов, за яких він відбувається.

4. Процеси викладання й навчання в цілісному процесі навчання студентів в ЗВО утворюють двосторонній закономірний зв'язок.

5. Творчі здібності й творчий стиль діяльності студентів розвиваються у процесі творчої діяльності або її психологічних еквівалентів.

6. Між метою навчання, змістом освіти, методами й формами навчання в ЗВО існують закономірні залежності.

7. Навчальний процес відбувається лише при відповідності цілей студента цілям викладача.

8. Теми і глибина засвоєння змісту освіти пропорційні забезпеченому викладачем інтересу студентів до навчальної діяльності.

9. Успішність і швидкість навчання та розвитку залежать, за інших рівних умов, від включення студента у навчально-пізнавальну діяльність на оптимальному для студента рівні вивчення навчального матеріалу.

10. Засвоєння змісту навчального матеріалу тим краще, чим регулярніше організоване повторення цього змісту.

Також вагомим є виділення дидактичних принципів, на яких ґрунтується вища освіта. Дидактичними принципами в педагогіці називають основні положення, що визначають зміст, форми й методи організації навчального процесу відповідно до його загальних цілей і закономірностей. Простежується тісний зв'язок дидактичних закономірностей і принципів. Саме фундаментальні закономірності процесу навчання слугують виявленню і закріпленню принципів як основних вимог і положень вищої освіти [1; 4; 7; 9]. Оскільки принципи навчання визначаються ще і його метою, то вони завжди є конкретно історичними, постійно удосконалюються згідно з вимогами часу.

Вчені наголошують, що слід чітко осмислювати об'єктивно діючі закономірності освітнього процесу і на цій основі робити правильні практичні висновки, якими за сутністю і є принципи дидактики [3; 4; 10; 11]. Вони є динамічним явищем, оскільки можуть змінюватись, удосконалюватись згідно з виявленням нових закономірних особливостей освітнього процесу і постановки перед вищою освітою нових завдань.

Принципи дидактики вищої школи частково співпадають із принципами шкільної дидактики, коли йдеться про загальні

закономірності процесу навчання. Проте більшість з них все ж відображають специфічні особливості освітнього процесу в ЗВО. Узагальнимо розробки цієї проблеми, здійснені різними авторами [1-11].

Принципи дидактики вищої школи, трансформовані з шкільної дидактики

- ✓ науковість;
- ✓ систематичність і системність;
- ✓ зв'язок з життям;
- ✓ свідомість і активність навчання;
- ✓ доступність;
- ✓ міцність знань;
- ✓ наочність;
- ✓ індивідуалізація та диференціація.

Вчені наголошують, що принципи навчання у вищій школі не можуть дублювати шкільну дидактику, позаяк мають відображати не загальні закономірності навчання, а специфіку в умовах ЗВО, зокрема [4; 8; 9; 10]:

- формуючий і розвиваючий характер навчання, спрямований на всебічний розвиток особистості майбутнього спеціаліста;
- науковість змісту і методів освітнього процесу, його наближення до сучасних наукових знань;
- активність і самостійність студентів у навчальній роботі, взаємозв'язок і єдність навчальної і дослідницької роботи, освіти і самоосвіти;
- систематичність в оволодінні досягненнями науки і системний характер теоретичних знань і практичних умінь студента, нерозривний зв'язок теорії з практикою.
- єдність абстрактного і конкретного, яка відображається у вимозі наочності навчання;
- урахування рівня підготовленості, вікових та індивідуальних особливостей студентів;
- ґрунтовність і міцність засвоєння ключових елементів і логіки наукових дисциплін;
- поєднання колективних, групових та індивідуальних способів і форм навчальної роботи.

Вчені визначають відмінні від шкільної дидактики принципи вищої школи [4; 7; 9]. Зокрема:

1. Науковість в освітньому процесі.
2. Єдність науково-дослідницької та освітньої діяльності науково-педагогічних працівників.
3. Залучення студентів до доступної науково-дослідницької роботи.
4. Забезпечення творчої активності й самостійності студентів в освітньому процесі.
5. Забезпечення єдності теоретичної і практичної підготовки.
6. Забезпечення систематичності й послідовності у загальній структурі освітнього процесу.
7. Глибоке знання специфіки формування внутрішнього світу студентів і урахування їхніх вікових та індивідуальних особливостей.

До принципів дидактики вищої школи вчені також відносять принципи: позитивної мотивації і самостійності студентів; гуманізації освіти; культуровідповідності; оптимальності навчального процесу; професійну спрямованість освіти; професійну мобільність та ін. [4; 6; 8; 10; 11].

Узагальнення принципів навчання в ЗВО

- зорієнтованість вищої освіти на розвиток особистості майбутнього фахівця;
- реалізація правила «навчання через дослідження».
- відповідність змісту вищої освіти сучасним і прогнозованим тенденціям розвитку науки (техніки) і виробництва (технологій);
- оптимальне поєднання загальних, групових і індивідуальних форм організації навчального процесу в ЗВО;
- раціональне застосування сучасних методів і засобів навчання на різних етапах підготовки фахівців;
- відповідність результатів підготовки фахівців вимогам, які пред'являються конкретною сферою їх професійної діяльності, забезпечення їх конкурентоспроможності.

Розуміння викладачами дидактичних закономірностей та принципів дидактики вищої школи є умовою ефективності освітнього процесу в ЗВО.

3.2. Специфіка застосування дидактичних принципів вищої освіти у підготовці фахівців спеціальності А6 Спеціальна освіта

Організація освітнього процесу, методи викладання ґрунтуються на єдиних дидактичних закономірностях, тому є спільними для різних освітніх компонентів. Водночас застосування дидактичних принципів у вищій школі є специфічним для кожної спеціальності, освітньої програми та освітніх компонентів, зокрема. Ця специфіка проявляється передусім у методиках викладання. Проте це стосується не лише освітніх компонентів професійної підготовки, а й інших освітніх компонентів, оскільки для студентів різних освітніх програм вони мають викладатись з урахуванням специфіки подальшої професійної діяльності [6]. Розглянемо, як мають реалізовуватись дидактичні принципи вищої школи у підготовці корекційних педагогів.

➤ **Розвиток особистості майбутнього фахівця.** У підготовці фахівців спеціальної та інклюзивної освіти формування особистісних якостей набуває особливої значущості, оскільки вони слугують фундаментом становлення фахівця. Забезпечити розвиток цих якостей можна через *професійну спрямованість навчального процесу*.

Вже на першому курсі студенти мають бути ознайомлені з соціальними функціями професії та вимогами до особистості корекційного педагога, зокрема, до тих якостей, які забезпечують ціннісні характеристики його педагогічної діяльності. Це ознайомлення може здійснюватися при вивченні «Вступу до спеціальності», що традиційно викладається у першому семестрі. На другому (третьому) курсі вивчається «Спеціальна педагогіка (сурдо / лого / тифло / орто / олігофренопедагогіка) / психопедагогіка». Програмою спеціальної педагогіки передбачене вивчення особливостей педагогічної діяльності фахівця спеціальності А6 Спеціальна освіта, його прав та обов'язків; детальний розгляд професіограми спеціаліста; діагностика власної відповідності цій професіограмі і складання на основі результатів індивідуальної програми професійного розвитку. Реалізація цієї програми може відбуватись при оволодінні спеціальними методиками, вибіркокових освітніх компонентів, під час самостійної роботи та педагогічної практики у закладах спеціальної / інклюзивної освіти. Така індивідуальна

робота, на нашу думку, буде не формально загальною, а особистісно орієнтованою і сприятиме формуючому і розвиваючому характеру навчання майбутнього фахівця. Водночас, визначення студентом конкретних цілей свого професійного саморозвитку і їх досягнення забезпечить його свідомість і активність у навчанні.

Професійно спрямованими мають бути й інші освітні компоненти. Зокрема, викладання філософії, економічних знань, етики, педагогіки, психології та інших предметів має також готувати студентів до подальшого виконання конкретних, відповідних їхній професії, соціальних ролей і розвивати професійно значущі якості та цінності. Професійна спрямованість освітнього процесу вимагає неформального підходу до створення наскрізної програми підготовки фахівців.

➤ ***Відповідність змісту освіти в ЗВО сучасним і прогнозованим тенденціям розвитку науки.*** Цей принцип висуває такі вимоги до дидактики вищої школи, як: науковість змісту й методів викладання; єдність дослідницької й викладацької діяльності педагогів; єдність навчальної і науково-дослідної роботи студентів – навчання через дослідження.

Обсяг наукових знань постійно прогресує. Тому, щоб підтримати підготовку фахівця на сучасному рівні науки, недостатньо інтенсифікувати навчання. Кількісний підхід є неефективним. Якість фахівця визначається його професійним мисленням, глибиною володіння методологією науки, баченням перспектив у її розвитку. Такою провідною наукою для корекційного педагога є спеціальна педагогіка і психологія. Проте науковий рівень викладання мають забезпечувати не лише профілюючи, а й інші освітні компоненти освітньої програми.

Реалізація вище означеного принципу є неможливою без науково-дослідної діяльності роботи педагогів у ЗВО. Проблематика їхніх досліджень має відповідати не лише профілю підготовки фахівців, а й освітнім компонентам, які вони викладають. Така відповідність слугуватиме засобом розкриття для студентів перспектив розвитку спеціальної педагогіки загальною і її окремих галузей, зокрема. Якщо викладач здійснює науковий пошук, захоплений науковими ідеями, організовує дослідження і одержує наукові результати, то він не тільки сприяє розвитку науки, а й формує у студентів допитливість, бажання займатись творчими пошуками, закладає основи подальшої

науково-методичної роботи. Такий викладач реалізує принцип сучасної освіти – «навчання через дослідження».

За таких умов наукова робота справді стає для студентів цінністю і потребою в оволодінні спеціальністю. Наші спостереження за молодими вчителями спеціальних шкіл показали пряму залежність між досвідом науково-дослідної роботи в ЗВО і подальшою здатністю розв'язувати творчі завдання у професійній діяльності.

Оволодіння студентами навичками науково-дослідної роботи є одним із важливих факторів у забезпеченні спеціальних шкіл корекційними педагогами високої кваліфікації. Професійна спрямованість науково-дослідної роботи студентів є також одним із засобів формування в них професійно значущих ціннісних орієнтацій, готовності до безперервного удосконалення своєї майстерності.

➤ **Оптимальне поєднання загальних, групових і індивідуальних форм організації освітнього процесу.** Принцип дозволяє врахувати як загальні закономірності розвитку студентів, спільні проблеми у формуванні компетентностей, так і слугує засобом диференціації й індивідуалізації у підготовці фахівців.

Поєднання різноманітних форм роботи на семінарських, практичних і лабораторних заняттях стимулює студентів до свідомого і міцного засвоєння професійних знань і вмій, спрямовує на неформальну самостійну роботу.

➤ **Раціональне застосування сучасних методів і засобів навчання на різних етапах підготовки фахівців.** Вимогами цього принципу до освітнього процесу є раціональне поєднання традиційних і сучасних методів і засобів навчання; єдність репродуктивної і творчої самостійної роботи студентів; наочність; систематичність і системність теорії і практики. Поєднання традиційних і новітніх методів навчання має втілюватись не як далина сучасності, а з метою формування професійного мислення корекційних педагогів, розвитку особистісних якостей.

Процес навчання вимагає від викладача забезпечення студентів певним обсягом знань, передбачений програмою предмета. Проте це не може бути основною вимогою викладання. Головним у підготовці фахівця має бути розвиток на основі цих знань наукового мислення, професійного творчого підходу до знань, вмій самостійно користуватись ними у профе-

сійній діяльності, відповідних фахових компетентностей. А це вимагає використання у навчанні методів творчої роботи. З огляду на це кожна фахова дисципліна має передбачати творчі самостійні завдання.

Досить важливим є і використання наочності у освітньому процесі. Її не слід ототожнювати з шкільною. Звичайно, у ЗВО наочність є більш складною, застосовується на вищому дидактичному рівні. У підготовці корекційних педагогів окрім традиційних схем, таблиць, діаграм тощо, слід, зокрема, використовувати відеозаписи уроків, виховних заходів, обстежень дітей з особливими потребами, бесід з їхніми батьками і т. ін. Якість підготовки фахівців залежить і від систематичності й системності освітнього процесу. Ця вимога першочергово реалізується через навчальний план і навчальні програми, які передбачають ступеневість, поступове ускладнення матеріалу, засвоєння спочатку загальних, а потім конкретних фахових дисциплін, реалізацію міжпредметних взаємозв'язків.

➤ ***Відповідність результатів підготовки фахівців вимогам, які пред'являються конкретною сферою їх професійної діяльності, забезпечення їх конкурентоспроможності.*** Цей принцип реалізується за умови забезпечення єдності теоретичної і практичної підготовки, відповідності змісту освіти основним видам професійної діяльності фахівця, зв'язку з життям.

Отже, підготовка фахівців має ґрунтуватися на загальних закономірностях процесу навчання в ЗВО та враховувати специфіку галузі й сфери їх майбутньої професійної діяльності.

Запитання для самоперевірки та контролю

1. Назвіть основні відмінності між закономірностями освітнього процесу в закладі загальної середньої освіти та ЗВО.
2. Схарактеризуйте зовнішні та внутрішні закономірності освітнього процесу в ЗВО.
3. Обґрунтуйте, чому закономірності освітнього процесу є динамічним явищем.
4. Проаналізуйте принципи, на яких ґрунтується державна політика в сфері вищої освіти та обґрунтуйте, як вони корелюються з дидактичними принципами вищої школи.

Завдання для самостійної роботи

1. Створіть таблицю, в якій зробіть порівняння принципів дидактики загальної середньої освіти та вищої освіти.

№	Назва принципу дидактики	Сутність для ЗЗСО	Сутність для ЗВО

2. На основі аналізу ОП для бакалаврів спеціальності А6 Спеціальна освіта (ОП на вибір) визначити професійну спрямованість освітніх компонентів загальної підготовки.
3. На прикладі одного з освітніх компонентів для магістрів спеціальності А6 Спеціальна освіта (ОП та ОК – на вибір) показати можливість реалізації принципу «навчання через дослідження».

ТЕМА 4.

ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

План

4.1. Професійна компетентність та особистість викладача фахових дисциплін.

4.2. Культура та техніка мовлення викладача як складова його професійної діяльності.

Основні джерела

1. Абрамович С.Д., Чікарькова М.Ю. Риторика: навчальний посібник. Львів: Світ, 2001. 240 с.
2. Арешонков В.Ю., Смагін І.І. Анатомія вчительського професіоналізму. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2023. 616 с.
3. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
4. Короткова Ю.М., Новікова О.О., Мухіна Г.В. Основи педагогічної майстерності й творчості викладача закладу вищої освіти: навчальний посібник / за заг. ред. С.С. Вітвіцького. Одеса: Олді+, 2023. 162 с.
5. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник. Київ: Знання, 2005. 486 с.
6. Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності: в редакції Постанови Кабінету Міністрів України від 24.03.2024 р., № 365 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF#n11>
7. Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник / О.В. Малихіна, І.Г. Павленко, О.О. Лаврентьєва, Г.І. Матукова. Київ: КНТ, 2014. 262 с.
8. Пінчук Ю.В. Риторика, культура та техніка мовлення корекційного педагога: навчально-методичний посібник. Київ: Книга-плюс, 2016. 168 с.
9. Професійний стандарт «Викладач закладу вищої освіти»: Наказ Міністерства освіти і науки України № 1466 від 16.10.2024. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vykladach-zakladu-vyshchoi-osvity1466>
10. Усне професійне мовлення [методична розробка] [О. Соболевська]. Львів: Малий видавничий центр, 2018. 100 с.
11. Шеремета Н.П. Культура української мови: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2012. 264 с.

4.1. Професійна компетентність та особистість викладача фахових дисциплін

Розділ X Закону України «Про вищу освіту» присвячений учасникам освітнього процесу, з-поміж яких ключовими є науково-педагогічні працівники (викладачі ЗВО) та здобувачі вищої освіти [3]. Науково-педагогічні працівники (далі – НПП) провадять навчальну, методичну, наукову (науково-технічну, мистецьку) та організаційну діяльність, їхні права висвітлені у статті 57 Закону [3]. У статті 58 подано *перелік обов'язків НПП*, зокрема [3]:

- забезпечення на високому рівні викладання освітніх компонентів освітніх програм;
- провадження наукової діяльності;
- підвищення свого професійного, культурного і наукового рівня;
- дотримання загальнолюдських і моральних норм, академічної доброчесності;
- громадянське виховання здобувачів вищої освіти та розвиток у них соціальних навичок;
- дотримання законодавства України та нормативно-правових документів ЗВО.

У професійному стандарті «Викладач закладу вищої освіти» формулюється *мета професійної діяльності НПП* – «формування громадянських, професійних і світоглядних компетентностей, морально-етичних цінностей у здобувачів вищої освіти [9]. Також в документі вказані посади, які може обіймати НПП, вимоги до його професійної кваліфікації. У професійному стандарті визначені також загальні компетентності, якими має володіти викладач ЗВО, його трудові функції та відповідні професійні компетентності [9].

Трудові функції викладача ЗВО [9]:

- розроблення та оновлення програм освітніх компонентів, підготовка відповідного навчально-методичного забезпечення;
- викладання та консультування студентів, здійснення їх індивідуального супроводу;
- оцінювання результатів навчання;
- виконання дослідницьких або творчих проєктів, захист своїх авторських прав;

- участь у роботі кафедри, професійних об'єднань, наукових заходах;
- керівництво науковою роботою здобувачів вищої освіти;
- розроблення та вдосконалення освітніх програм;
- здійснення наукових та фахових експертиз, наукове консультування стейкхолдерів.

У професійному стандарті описані знання, вміння та навички викладача відповідно до необхідних трудових функцій і професійних компетентностей [9]. Наголосимо, що їхній опис має уточнюватися на практиці залежно від спеціальності та спеціалізації НПП.

Професійна діяльність викладача ЗВО має відповідати також ліцензійним умовам провадження освітньої діяльності, що містять чіткий перелік досягнень [6]. Для роботи на посаді НПП необхідно виконати не менше 4-х таких досягнень (пункти 37, 38) [6].

Викладач фахових дисциплін (освітні компоненти професійної підготовки) спеціальності А6 Спеціальна освіта повинен сам мати вищу освіту за цією спеціальністю та відповідною спеціалізацією. Адже неможливо викладати освітній компонент, якщо ти сам не володієш базовими компетентностями. Окрім того викладач, який буде керувати виробничою практикою здобувачів вищої освіти, повинен мати відповідний досвід практичної роботи в спеціальному чи інклюзивному закладі освіти. Для забезпечення лекційних годин, організації науково-дослідної роботи студентів, викладач ЗВО повинен мати відповідний науковий ступінь за спеціальністю А6 Спеціальна освіта (у окремих випадках – А5 Професійна освіта, С4 Психологія, якщо тема дисертаційного дослідження присвячена проблемам сфери спеціальної та інклюзивної освіти) та фахові публікації.

Вагомою складовою професійної діяльності викладача є його наукова діяльність. Тема наукової роботи викладача має відповідати колективній науковій темі кафедри та освітнім компонентам, які він забезпечує, адже наукова діяльність має поєднуватися із педагогічною. За умови такої відповідності викладач залучає до наукових досліджень здобувачів вищої освіти. Результатами наукової роботи є публікаційна активність викладача, його участь у наукових конференціях, семінарах, реалізація наукових проєктів і стартапів.

Однією з умов якості професійної діяльності викладача є його професійна майстерність, яка проявляється, зокрема, у творчому доборі методів викладання; використанні інноваційних технологій; вмінні мотивувати студентів до навчання через дослідження, формувати в них самостійність; здатність до партнерської взаємодії з різними учасниками освітнього процесу. Викладач має повсякчас підвищувати свою професійну майстерність, в тому числі й шляхом участі в академічній мобільності, наукових заходах, стажуванні, неформальному підвищенні професійної кваліфікації та ін.

Вагомого значення набуває особистість викладача. Для викладання фахових дисциплін – це, передусім, позитивне ставлення до осіб з ООП, вміння руйнувати стереотипи щодо їхнього навчання і виховання, сімей, в яких зростають такі діти; оптимістична перспективність щодо корекційно-розвиткової роботи з дітьми; ораторська майстерність. Підґрунтям для роботи з молоддю є патріотизм та громадянська позиція викладача, його добросовісність, морально-етичні цінності. Значущими для роботи в ЗВО є й соціальні навички, зокрема, такі як: емоційний інтелект, творчість, цифрова грамотність, критичне мислення, гнучкість, вміння комунікувати з людьми, тайм-менеджмент, зацікавленість у безперервному розвитку.

4.2. Культура та техніка мовлення викладача як складова його професійної діяльності

У професійному стандарті «Викладач закладу вищої освіти» до всіх трудових функцій вказано, якою має бути комунікація викладача [9]. Зокрема, викладач ЗВО повинен вміти доносити інформацію до здобувачів, заохочувати їхню допитливість, взаємодіяти з колегами і стейкхолдерами, обґрунтувати свою позицію [9]. Комунікативна компетентність викладача передбачає володіння засобами міжособистісної комунікації, різними стилями мовлення; вміння постійно збагачувати власне мовлення, налагоджувати професійну і педагогічну комунікацію. Відповідно навички культури та техніки мовлення, ораторського мистецтва є умовою успішності професійної діяльності викладача.

Культура мовлення – це упорядкована сукупність нормативних і мовленнєвих засобів, вироблених практикою

людського спілкування, які оптимально виражають зміст мовлення, задовольняють мету та умови спілкування [8; 10; 11].

Необхідними *елементами мовленнєвої культури педагога* О. Соболевська визначає такі [10]:

- правильна вимова і чітка дикція;
- фонетична та інтонаційна виразність;
- невимушене, вільне оперування словом;
- уникнення діалектизмів, вульгаризмів, слів-паразитів, архаїзмів, зайвих іншомовних слів;
- виокремлення головної думки;
- відповідний аудиторії темп мовлення;
- відповідність між словами, жестами і мімікою, між змістом і тоном.

Високий рівень культури мовлення викладача забезпечується такими вміннями:

- залучати здобувачів освіти до активної участі в освітньому процесі через діяльність і спілкування;
- відбирати, опрацьовувати та доносити до здобувачів освіти професійно спрямовану інформацію;
- організовувати процес спілкування в аудиторії;
- комунікувати з колегами, стейкхолдерами та академічною спільнотою;
- переконувати, заохочувати, підтримувати інтерес;
- представляти професійну та наукову інформацію усно й письмово;
- володіти комунікативною культурою.

Культура мовлення викладача виявляється через ***рівні спілкування*** [7]:

- *примітивний* – зверхне, зневажливе ставлення до здобувачів освіти і колег, демонстрація власних амбіцій;
- *маніпулятивний* – маніпулювання у спілкуванні за допомогою різних прийомів, вияв бажання завжди бути правим;
- *стандартизований* – формальне спілкування з дотриманням етикету, проте без орієнтації на особистість;
- *діловий* – дотримання стандартів етикету, визнання самостійності здобувачів освіти в освітньому процесі, спілкування з колегами і студентами лише на рівні ділових стосунків;
- *особистісний* – щира зацікавленість і повага до особистості здобувачів освіти, колег як в освітньому процесі, так і поза ним; визнання інтересів інших осіб, їхніх поглядів тощо.

У кожного викладача культура мовлення виявляється в рівні та стилі спілкування, які залежать від його особистісних та професійних якостей. З огляду на особистісно-орієнтоване навчання в ЗВО рекомендованим стилем в роботі викладачів є особистісний, а примітивний та маніпулятивний – недопустимі.

Техніка мовлення – це базовий компонент професійної майстерності педагога, пов'язаний із формуванням педагогічного голосу, фонаційного дихання, чіткої дикції та орфоепічної правильності мовлення, який є засобом педагогічного впливу [8].

Важливо, щоб викладачі володіли технікою мовлення, зокрема такими тісно пов'язаними між собою елементами: голосом, фонаційним диханням, дикцією, дотримуючись при цьому норм орфоепії.

Складовою професійної компетентності викладача є ораторська майстерність. **Ораторська майстерність** розуміється як досконале вміння говорити до людей, впливати на них, тому часто таке вміння називають мистецтвом [1; 4]. Поняття «ораторське мистецтво», «красномовство» використовуються як синоніми. Проте залежно від сфери використання красномовство поділяється на види, жанри і має свої особливості. Саме від оволодіння ними й розуміння адресності аудиторії й залежить в цілому успіх як оратора, так і викладача, зокрема.

Викладач має враховувати такий принцип як адресність аудиторії, адже від цього залежить структура спілкування, добір лексики, прийоми впливу на слухачів, засоби мотивації до спілкування. Для того, щоб викладачу як оратору оволодіти свідомістю слухачів, йому потрібно вміти опановувати себе, керувати своїми почуттями та думками [1; 4; 8].

Культура оратора залежить певною мірою від його зовнішнього образу, стилю поведінки. Важливим аспектом є навичка володіння собою. Варто слідкувати за своїм виразом обличчя, жестикуляцією, поставою.

Педагогу важливо постійно дотримуватися мовленнєвого етикету, зокрема, у процесі спілкування з колегами, здобувачами вищої освіти, їхніми батьками. У роботі викладачеві варто враховувати, що рівень дотримання мовленнєвого етикету може впливати на поведінку співрозмовників не менше, ніж зміст його мовлення.

Під час спілкування важливо встановити зоровий контакт з аудиторією. Тому на заняттях викладач має комунікувати з здобувачами освіти не лише словами, а й поглядом; під час лекції не читати з аркуша, а дивитися в очі слухачам. Викладач має володіти вмінням поступово переводити погляд з одного ряду студентів на наступний, повертатися поглядом до зацікавлених слухачів.

Отже, професіоналізм викладача значною мірою залежить від рівня культури його мовлення і ораторського мистецтва, вміння володіти технікою мовлення, дотримання відповідного стилю у зовнішньому вигляді та спілкуванні, контролю своєї поведінки, вміння утримувати увагу аудиторії продовж усього заняття тощо.

Запитання для самоперевірки та контролю

1. *Висвітліть права науково-педагогічних працівників на основі аналізу статті 57 Закону України «Про вищу освіту» та Статуту Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (нова редакція).*
2. *Опишіть трудові функції викладача ЗВО та складові його професійної діяльності.*
3. *Якими професійними компетентностями науково-педагогічного працівника має оволодіти випускник третього (освітньо-наукового) рівня за результатами навчання на освітньо-науковій програмі зі спеціальності А6 Спеціальна освіта?*
4. *Доведіть значущість соціальних навичок в структурі особистості викладача ЗВО.*
5. *Охарактеризуйте складові культури мовлення викладача закладу вищої освіти.*
6. *Доведіть залежність ораторської майстерності і ефективності лекції.*

Завдання для самостійної роботи

1. *Підготуйте опис професійної компетентності науково-педагогічного працівника, який забезпечує викладання освітніх компонентів за освітньою програмою спеціальності А6 Спеціальна освіта (освітня програма на вибір здобувача вищої освіти).*

2. Підготуйте виступ на одну з тем:
 - роль викладача ЗВО у забезпеченні освітнього процесу;
 - роль викладача ЗВО у забезпеченні цілей сталого розвитку;
 - складові авторитету викладача ЗВО;
 - компоненти педагогічної культури викладача ЗВО;
 - особливості професійно-педагогічного спілкування викладача ЗВО;
 - мовленнєвий етикет викладача.
3. Запропонуйте методи формування культури мовлення та мовленнєвого етикету викладача в умовах професійної підготовки.
4. Розробіть презентацію з рекомендаціями щодо риторики та культури мовлення на лекції.
5. Оцініть свій рівень культури професійного мовлення та розробіть програму його підвищення.

ТЕМА 5.

ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ, ВИДИ НАВЧАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ ТА МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

План

- 5.1. Умови оволодіння професійними компетентностями.
- 5.2. Форми організації освітнього процесу та види навчальних занять.
- 5.3. Традиційні та інтерактивні методи викладання в закладах вищої освіти.

Основні джерела

1. Дубасенюк О.А., Антонова О.Є. Методика викладання педагогіки: курс лекцій. 2-е вид., доп. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 327 с.
2. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
3. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник. Київ: Знання, 2005. 486 с.
4. Кучинська І.О. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2020. 292 с.
5. Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник / О.В. Малихіна, І.Г. Павленко, О.О. Лаврентьєва, Г.І. Матукова. Київ: КНТ, 2014. 262 с.
6. Миронова С.П. Підготовка вчителів до корекційної роботи в системі освіти дітей з вадами інтелекту: монографія. Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2007. 304 с.
7. Положення про організацію освітнього процесу в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (нова редакція). URL: <https://drive.google.com/file/d/1ZbMN35h-7ZSJBBOVvL2bTcaLtRbcQA86/view>
8. Стинська В.В. Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник. Івано-Франківськ, 2022. 180 с.
9. Ulrich I. Good Teaching in Higher Education Practical. Tips for Planning and Designing Courses. Frankfurt am Main: Springer, 2023. 328 p. URL: <http://surl.li/lpdyyr>

5.1. Умови оволодіння професійними компетентностями

Успішність оволодіння здобувачами вищої освіти професійними компетентностями залежить не лише від доцільного добору форм і методів освітнього процесу, а й від певних суб'єктивних факторів та умов [1; 3].

Умови успішного оволодіння професійними компетентностями:

- постійна мотивація здобувачів вищої освіти до оволодіння фаховими здатностями, формування у них почуття відповідальності за результати навчання;
- залучення здобувачів освіти до виконання творчих завдань, які сприяють підвищенню інтелектуальної активності, інтересу до занять;
- розвиток самоосвітньої діяльності студентів, потреби до неперервного розвитку;
- формування у здобувачів освіти дослідницьких компетентностей під час навчальних занять;
- формування в освітньому процесі та позааудиторній роботі соціальних компетенцій як основи для професійної майстерності, зокрема таких, як: емоційний інтелект, доброчесність у використанні інформації, цифрова грамотність, креативність, критичне мислення, партнерська взаємодія, гнучкість, допитливість, тайм-менеджмент та ін.;
- наявність наукового та навчально-методичного забезпечення освітнього процесу.

Відповідно при доборі видів навчальних занять, методів викладання варто ці умови враховувати.

5.2. Форми організації освітнього процесу та види навчальних занять

Для теорії вищої освіти доволі ваговою є впорядкованість понять і категорій. Водночас аналіз літературних джерел свідчить про те, що тлумачення різними вченими форм організації освітнього процесу в ЗВО, методів викладання не завжди співпадає, досить часто їх ототожнюють, взаємозамінюють. Детальне узагальнення цього здійснене у монографії С. Миронової [6]. У посібнику зупинимось на короткій харак-

теристиці цих категорій дидактики вищої школи, взявши за основу нормативні та літературні джерела.

У статті 50 Закону України «Про вищу освіту» зазначено, що освітній процес у ЗВО здійснюється за такими **формами** [2]:

- навчальні заняття;
- самостійна робота;
- практична підготовка;
- контрольні заходи.

Самостійна робота є одним із основних способів здобувачів вищої освіти з формування загальних і фахових компетентностей у вільний від навчальних занять час [2; 7]. Самостійну роботу спрямовують викладачі, втім здобувачі освіти працюють самостійно.

Практична підготовка є обов'язковим компонентом освітніх програм, спрямованим на закріплення основних компетентностей, необхідних випускникам для майбутньої професійної діяльності відповідно до їхньої спеціальності та кваліфікації [2; 7]. Вона реалізується через різні види практик.

Контрольні заходи містять цілісну систему моніторингу результативності та ефективності освітнього процесу [2; 7]. За результатами моніторингу вносяться корективи в підготовку фахівців у ЗВО.

Основними **видами навчальних занять** у ЗВО Закон України «Про вищу освіту» визначає такі [2]:

- лекція;
- лабораторне, практичне, семінарське, індивідуальне заняття;
- консультація.

У Законі зазначається, що ЗВО може встановлювати й інші форми освітнього процесу та види навчальних занять [2].

Вагомими в наш час є **моделі організації освітнього процесу**, на вибір яких впливають, зокрема, й безпекові умови праці. У Положенні про організацію освітнього процесу в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка визначені такі моделі [7]:

- ✓ традиційна – заняття відбуваються в аудиторіях і кабінетах;

- ✓ дистанційна – заняття відбуваються в спеціалізованому середовищі з використанням інформаційно-комунікаційних технологій;
- ✓ змішана – поєднання очного навчання з дистанційним та самостійною роботою здобувачів вищої освіти.

Охарактеризуємо основні види навчальних занять.

ЛЕКЦІЯ

Лекція – вид навчального заняття, спрямований на формування певної системи теоретичних знань за визначеною темою / проблемою. В основі лекції – виклад матеріалу, основний зміст і характер якого визначає подальшу діяльність студентів на інших навчальних заняттях та під час самостійної роботи [1; 5; 7]. Зазвичай лекції читають доктори наук, професори, кандидати наук, доценти, можуть запрошуватися фахівці-практики, які володіють теорією певної теми, її методологією.

Традиційна лекція є монологом викладача, під час якого він систематизує матеріал з певного розділу чи теми; знайомить студентів з різними поглядами вчених; показує закономірності явищ, процесів тощо. До її *переваг відноситься*:

- представлення великого обсягу матеріалу, опрацьованого лектором;
- ознайомлення з новими науковими досягненнями, теоріями, практиками;
- представлення різних наукових поглядів, думок;
- емоційно-мотиваційний та виховний вплив на студента.

Втім у такої лекції є й *слабкі сторони*, зокрема:

- монолог викладача не стимулює розумової активності студента;
- зосередження лише на конспектуванні не сприяє активному опрацюванню матеріалу;
- одноманітність монологу призводить до швидкої втоми студента, відволікання;
- вплив авторитету викладача на критичність мислення щодо сприймання інформації;
- неможливість урахування різноманітності студентської аудиторії, підготовленості до лекції та психологічних особливостей окремих здобувачів вищої освіти;
- відсутність зворотного зв'язку лектора з слухачами.

Лекція є досить вагомим видом навчальних занять, адже закладає фундамент для подальших видів роботи. Успіх лекції залежить від дотримання низки умов та факторів [1; 3; 5].

Умови успішного проведення лекції:

- ✓ встановлення контакту лектора з аудиторією, наявність зворотного зв'язку;
- ✓ правильний добір матеріалу, відповідність його змісту та обсягу робочій програмі освітнього компонента;
- ✓ чітка структура лекції;
- ✓ науковість матеріалу, висвітлення різних поглядів вчених на проблематику лекції;
- ✓ поєднання теорії з наведенням прикладів з практики;
- ✓ оптимальний розподіл годин між лекціями, практичними та лабораторними заняттями;
- ✓ наявність необхідного обладнання, мультимедійного забезпечення;
- ✓ надання здобувачам освіти можливості занотовувати матеріал;
- ✓ визначення питань, які не будуть висвітлюватися на лекції, а передбачатимуть самостійну роботу студентів з різними джерелами;
- ✓ майстерність лектора та його особисті якості:
 - наукова обізнаність;
 - вільне володіння інформацією;
 - вміння підтримувати інтерес та увагу аудиторії, її пізнавальну активність;
 - високий рівень культури та техніки мовлення;
 - доброзичливість, повага до аудиторії;
 - відчуття часу.

Лекція має бути чітко структурована, оскільки від цього залежить логіка викладення матеріалу, його систематизованість.

Структура лекції

1. Повідомлення теми лекції, обсягу годин.

Формулювання теми має бути чітким, максимально коротким і узагальнюючим. Повідомляючи тему, варто вказати на її роль у певному розділі освітнього компоненту; зауважити кількість годин на її висвітлення та кількість інших видів навчальних занять до цієї теми.

2. Ознайомлення з планом лекції.

До теми, розрахованої на 2 години, доцільно виділити 3–4 пункти плану. Дуже деталізований план переобтяжує увагу студентів.

3. Рекомендація основної літератури та додаткових джерел для самостійної роботи.

Основні джерела мають бути сучасними і висвітлювати не менше половини обсягу матеріалу з навчальної дисципліни. До основних джерел відносяться підручники, навчальні посібники, у окремих випадках – нормативно-правові документи. Додаткові джерела – це посібники, монографії, публікації у періодичних виданнях та ін., які висвітлюють конкретну тему, проблему. Зауважимо, що до списку джерел варто добирати не лише вітчизняні, а й закордонні публікації. Бажано рекомендувати джерела, опубліковані за останні 5 років, за винятком базових методологічних. Категорично не рекомендуємо джерел мовою країн-агресорів (росія, білорусь) та авторів з цих країн.

4. Виклад матеріалу відповідно до плану лекції з повідомленням питань та завдань, які виносяться на самостійне опрацювання.

Лектор має зробити вступ перед викладом основного матеріалу. За потреби тезисно пригадати основні питання, які розглядалися на попередній лекції, пов'язати їх з новою темою. Варто встановити міжпредметні зв'язки матеріалу лекції (самостійно або залучаючи слухачів); мотивувати студентів згадати дотичну інформацію з інших дисциплін.

Власне виклад лекційного матеріалу робити чітко за планом, повідомляючи студентам, що саме буде розглядатися. Доцільно кожен пункт плану поділити на підпункти, на яких концентрувати увагу студентів. Так їм буде легше сприймати і опрацьовувати матеріал. Корисно унаочнювати усну інформацію, зокрема мультимедійною презентацією, демонстрацією відео (вид наочності залежить від навчального предмета та теми).

Доцільно під час лекції наводити сучасні приклади з практики, давати дискусійні питання.

Вагомим фактором, який впливає на якість лекційного заняття, є підтримка пізнавальної активності здобувачів вищої освіти.

Прийоми активізації діяльності студентів:

- поєднання лекції із запитаннями, розв'язанням проблемних ситуацій;
- залучення слухачів до обґрунтування певних тверджень або їх спростування;
- стимулювання студентів до наведення прикладів з власного досвіду;
- логічні паузи між структурними компонентами лекції;
- виділення часу для запитань студентів;
- поєднання усного викладу із наочним супроводом.

5. Підведення підсумків.

В кінці варто підсумувати матеріал. Лектор може зробити це самостійно або з залученням студентів. Запропонувати аудиторії висловити свої враження від лекції, задати питання. Після цього студентів слід мотивувати до самостійного опрацювання теми; необхідно окреслити завдання практичних занять тощо.

Зауважимо, що структура лекції залежить і від її виду, адже вона проводиться не лише в традиційній формі. Наведемо найбільш поширені види за способом викладу матеріалу.

Види лекційних занять

➤ **Лекція-інформація.** Це найбільш традиційний вид лекцій, метою якого є виклад здобувачам освіти певної наукової та навчальної інформації відповідно до робочої програми та теми.

➤ **Проблемна лекція.** Виклад інформації викладачем поєднується з залученням студентів до розв'язання проблемних питань чи ситуацій на основі реалізації міжпредметних зв'язків, власного досвіду. Така лекція дозволяє стимулювати пізнавальну активність слухачів, їхнє професійне мислення, підвищує свідомість засвоєння матеріалу.

➤ **Лекція-візуалізація.** Матеріал подається у наочній формі із застосуванням мультимедійної дошки, відеопрезентацій, інших ТЗН. Така форма представлення матеріалу сприяє ефективному поєднанню різних форм сприймання, запобігає відволіканню.

➤ **Лекція-дискусія.** Під час подачі матеріалу лектор, висвітлюючи різні наукові погляди на проблему, пропонує студентам обрати правильну точку зору, висловити й обґрунтувати свою думку щодо певної ситуації, методів тощо. Викладач

може окреслити певну практичну ситуацію і спонукати студентів формулювати гіпотези та шляхи її розв'язання. Така лекція підвищує рівень професійної свідомості, сприяє розвитку критичного мислення, вмінь доводити свою думку.

➤ **Бінарна лекція.** Лекторами такого виду заняття зазвичай є дві особи, зокрема викладачі, які читають дві дисципліни і об'єднуються задля реалізації міжпредметних взаємозв'язків під час викладу матеріалу; викладачі – представники різних наукових шкіл; науково-педагогічний працівник і практик-стейкхолдер задля тісного представлення на лекції теорії й практики та ін.

➤ **Лекція-конференція.** На такому занятті тема лекції є темою конференції, навколо якої заздалегідь розподіляються доповіді та виступи, які готують студенти під керівництвом лектора. Слухачі можуть задавати питання доповідачу. Доповіді й виступи мають представлятися у логічній послідовності та повністю розкривати тему. В кінці викладач підсумовує матеріал та робить загальні висновки. Такий вид активізує студентів, підвищує їхню активність.

➤ **Лекція-провокація або лекція з навмисними помилками.** Лектор заздалегідь планує помилки під час викладу матеріалу, стимулюючи студентів аналізувати інформацію, критично її сприймати. Зазвичай використовується тоді, коли здобувачі освіти вже володіють певними знаннями з теми. Така лекція виконує ще й певну контрольну функцію щодо орієнтації студентів в матеріалі, рівні його попереднього засвоєння.

➤ **Лекція-консультація.** Доцільно будувати її на вже знайомому матеріалі, коли студентам заздалегідь пропонують опрацювати цю тему в підручнику чи навчальному посібнику і підготувати питання. Під час лекції викладач відповідає на запитання, доповнює матеріал, наводить приклади.

Зауважимо, що ефективність лекції визначається і підготовкою викладача до неї, яка містить певну послідовність.

Підготовка до лекції

1. Визначення теми, мети і плану лекційного заняття.
2. Добір основних та додаткових літературних джерел.
3. Підготовка робочих записів: розгорнутий конспект / тези.
4. Підготовка презентації (за потреби).

Отже, лекція як вагомий вид навчальних занять є основою для проведення подальшої навчальної роботи здобувачів вищої освіти.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Семінарське заняття – заняття, спрямоване на закріплення теоретичного матеріалу, який розглядався на лекціях, та опрацьовувався студентами самостійно [1; 5; 7].

Семінарське заняття виконує в цілому такі **функції**:

- узагальнення теоретичних знань, одержаних студентами під час опрацювання літератури;
- розвиток критичного мислення здобувачів під час вивчення відомостей з різних джерел та співвіднесення їх з матеріалом лекції;
- формування вмінь студентів обґрунтовувати та відстоювати власні погляди;
- розвиток комунікативних вмінь, творчого мислення та ін.;
- контроль за рівнем засвоєння матеріалу здобувачами освіти.

Характер та зміст семінарських занять залежить від освітнього компоненту, досвіду студентів, цілей, програмних результатів навчання відповідно до ОПП та робочої програми.

Види семінарів за формою організації [1]

✓ **Фронтальний**: робота всіх студентів над однією темою й питаннями.

✓ **Семінар з підготовленими доповідями**: розподіл доповідей між здобувачами, їх обговорення. Студенти, які не готують доповіді, доповнюють на підставі опрацьованих джерел, беруть участь в обговоренні.

✓ **Комбінований**: частину питань і повідомлень готують всі студенти, окремі питання – визначені доповідачі.

Види семінарів за способом і характером проведення [5]

✓ **Традиційний**: викладач є керівником семінару; студенти представляють повідомлення, доповнюють один одного; викладач задає запитання, робить загальні висновки. Розташування в аудиторії – традиційне.

✓ **Семінар – круглий стіл**: студенти можуть доповідати про різні погляди, задають питання один одному, а також

відповідають на запитання педагога; на підставі літературних джерел обговорюють проблемні ситуації. Розташування в аудиторії – в колі, в якому знаходиться і викладач. Викладач може управляти групою, а може делегувати проведення засідання круглого столу комусь із студентів.

✓ *Семинар – дискусія.* Передбачається висвітлення дискусійних питань, що вимагатиме від студента аргументування власної точки зору з опорою на літературу. Може бути організована дискусія з на підставі протилежних літературних джерел. На такому семінарі можливі «мозкові штурми», розподіл ролей (доповідач, співдоповідач, опонент, захисник, експерт та ін.). Розташування в аудиторії – на розсуд групи. Зазвичай керує семінаром викладач. Якщо дискусію буде проводити студент, то викладач має виконувати активну роль і також дискутувати з учасниками.

✓ *Семинар-дослідження.* Доцільним є для освітніх компонентів професійної спрямованості, вибіркових дисциплін. Група розподіляється на підгрупи, кожна з яких за визначеними джерелами досліджує своє питання і проблему. Потім один представник від підгрупи доповідає, інші учасники обговорюють. Викладач скеровує роботу групи в цілому, формулює запитання, робить загальні висновки.

Орієнтовна структура семінарського заняття

1. Ознайомлення студентів з метою і планом заняття.
2. Обговорення запланованих питань, повідомлень, доповідей.
3. Підведення підсумків, оцінка рівня активності студентів.

Наголосимо, що дуже важливо правильно визначити теми доповідей, повідомлень та рекомендувати список літературних джерел, в яких будуть представлені різні погляди на проблему. До списку джерел необхідно включати як підручники й посібники, так і монографії, статті, інші види публікацій закордонних та вітчизняних вчених. Джерела мають бути сучасними, втім задля показу динаміки розвитку певної проблеми, порівняльного чи історичного аспекту можна вивчати й літературу, видану раніше. Слід навчати здобувачів освіти при опрацюванні джерел робити короткі нотатки, виписувати цитати, робити правильні покликання, щоб запобігти академічній недоборечності.

На семінарі можна визначити опонентів для доповідача, щоб організувати плідну дискусію. Варто планувати і теми повідомлень, які містять проблему чи протиріччя, для того, щоб здобувачі свідомо засвоювали матеріал, критично його аналізували та обґрунтовували свою думку.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

Практичне заняття – заняття, на якому закріплюються окремі теоретичні положення та формуються вміння й навички з їх використання [1; 5; 7].

Тематика й зміст практичних занять визначаються робочою програмою освітнього компонента і мають передбачати різні види практичних завдань. Практичні заняття проводяться з академічною групою.

Орієнтовна структура практичного заняття

1. Повідомлення теми і мети заняття.
2. Перевірка попередньої підготовки студентів з теми заняття: коротке опитування, тести, письмова робота тощо.
3. Самостійна практична робота студентів (в підгрупах чи індивідуально):
 - виконання практичних завдань;
 - тренувальні вправи;
 - творчі завдання;
 - ділові ігри з імітацією професійної діяльності;
 - обговорення результатів самостійної роботи;
 - виступи з доповідями, презентаціями, рефератами та їх обговорення;
 - захист моделей, схем та ін.
4. Підведення підсумків, висновки.
5. Орієнтування на подальшу самостійну роботу, рекомендація літературних джерел.

В освітньому процесі використовують різні **форми проведення практичних занять** [1; 8]:

- фронтальна (всі здобувачі освіти виконують одночасно одну практичну роботу за єдиним планом, дотримуючись однакової послідовності дій);
- групова (робота виконується групами по 2-5 здобувачів);
- індивідуальна (здобувачі виконують різні за змістом, тематикою і планом практичні роботи).

Практичні заняття вимагають високого рівня самостійної роботи, під час виконання якої закріплюються як предметні, так і соціальні навички. Задля цього важливо використовувати **активні методи навчання**, зокрема:

- аналіз педагогічних ситуацій;
- розв'язання педагогічних задач;
- обговорення проблемних питань;
- підготовка практичних розробок;
- ділові ігри;
- моделювання фрагментів професійної діяльності та ін.

ЛАБОРАТОРНІ ЗАНЯТТЯ

Лабораторне заняття – заняття, під час якого студенти проводять дослідження, імітують елементи професійної діяльності, виконують індивідуальні практичні професійно спрямовані завдання науково-пошукового характеру [1; 5; 7]. Проводяться в спеціально обладнаних лабораторіях, кабінетах або в умовах реального професійного середовища. Зазвичай на лабораторне заняття група поділяється на підгрупи (якщо група є малокомплектною, то поділ не здійснюється).

Наголосимо, що зміст і характер лабораторного заняття залежать від специфіки освітнього компонента. Вони можуть бути як фронтальними, так й індивідуальними. Втім є **спільні особливості** всіх лабораторних занять:

- виконання практичних завдань після перевірки теоретичної підготовки;
- переважання на занятті діяльності дослідницького або творчого характеру;
- диференціація та індивідуалізація завдань;
- наявність інструкції з детальними вказівками щодо послідовності й характеру виконання завдань;
- звітування здобувачів освіти про результати виконання завдань та одержання відповідної оцінки;
- формування самостійності здобувачів освіти, їхніх дослідницьких компетентностей, творчості, ініціативності.

У робочій програмі освітнього компоненту до кожного лабораторного заняття має бути висвітлена тема, мета, обладнання, зміст теоретичної підготовки, практичні завдання та інструкція для їх виконання, форма звіту.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАНЯТТЯ

Індивідуальне заняття – проводиться з окремими студентами відповідно до їхніх потреб, запитів, в тому числі й для здобувачів освіти, які навчаються за індивідуальним графіком [1; 5; 7].

КОНСУЛЬТАЦІЇ

Консультація – заняття, на якому здобувачі вищої освіти одержують відповіді на запитання, додаткові пояснення, обговорення проблемних ситуацій [1; 5; 7].

За *формою* консультації поділяють на:

- *групові* – для окремої академічної групи;
- *міжгрупові* – для студентів з різних груп;
- *індивідуальні* – для окремих студентів.

За *змістом*:

- *вступні* – мають методичний характер і зазвичай можуть проводитися перед початком практичних і лабораторних занять, для того, щоб ознайомити студентів із їх специфікою;
- *тематичні* – консультації з окремої теми. Зазвичай проводяться викладачем з певної дисципліни раз на тиждень за визначеним на кафедрі графіком. Метою є допомога студентам в організації самостійної роботи, висвітлення складних питань з теми, відповіді на запитання здобувачів освіти. Можуть бути як індивідуальними, так і груповими;
- *передекзаменаційні* – проводяться перед семестровими іспитами з метою психологічного та методичного налаштування студентів.

Участь в усіх видах консультацій може бути як за запитом студентів, так і з ініціативи викладача. Правильно проведена консультація впливає на ефективність самостійної роботи здобувачів освіти, сприяє формуванню позитивної мотивації до освітнього компонента, вмінь працювати з літературними джерелами, дослідницьких компетентностей.

5.3. Традиційні та інтерактивні методи викладання в закладах вищої освіти

Удосконалення освітнього процесу у ЗВО вимагає використання поряд із традиційними й інтерактивних методів викладання. Це поєднання здійснюється на різних рівнях та етапах навчання при вивченні різних освітніх компонентів.

Методами навчання як у загальній дидактиці, так і педагогіці вищої школи вважають способи впорядкованої діяльності педагога і здобувачів освіти, спрямовані на досягнення цілей освітнього процесу. Втім у вищій школі ці методи повинні мати професійну спрямованість, формувати також і дослідницькі вміння студентів.

Дослідники цієї проблеми пропонують в ЗВО поділяти методи на методи викладання та методи учіння, хоча їх реалізація в практиці є тісно взаємопов'язаною.

Загалом дидактика вищої школи бере за основу **класифікації методів** загальної дидактики, зокрема [1-5]:

- за характером пізнавальної діяльності здобувачів – пояснювальна-ілюстративний, репродуктивний, проблемного викладу, частково-пошуковий або евристичний, дослідницький;
- за джерелом знань і характером сприймання інформації – словесні, наочні, практичні;
- за логікою пізнання – аналітичні, синтетичні, індуктивні, дедуктивні та ін.

Інноваційними методами навчання вчені називають ті методи, які охоплюють як цілком нові, так і оновлені традиційні методи викладання, авторські методики, в яких повністю заперечується авторитарний підхід.

Основними відмінностями інноваційного освітнього процесу від традиційного під час підготовки фахівців у ЗВО є:

- компетентнісний підхід до підготовки фахівців;
- перенесення акценту на організацію активних видів навчальної діяльності здобувачів вищої освіти;
- моделювання під час навчання реальних ситуацій майбутньої професійної діяльності;
- посилення дослідницької складової в структурі освітнього процесу через активне використання дослідницьких методів навчання;

- зміна ролі викладача, який є не лише джерелом інформації, а й педагогічним менеджером, режисером навчання;
- використання інформаційних технологій у навчанні.

До *інтерактивних методів викладання* в ЗВО відносять [1-5, 8]:

- методи професійного проектування, зокрема, виконання практичних завдань, максимально наближених до майбутніх професійних задач;
- методи пізнання професії, наприклад, виконання завдань і досліджень на базі закладу майбутньої професійної діяльності;
- проектно-дослідницькі методи, під час яких студенти розробляють проекти, стартапи тощо;
- активні методи навчання: мозковий штурм, диспут, дискусія, тренінг, ділова гра та ін.;
- інтегровані методи, які передбачають нетрадиційну побудову занять, зокрема: ділова зустріч, наукова конференція, інсценування, дослідження та ін.;
- використання інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема, робота з комп'ютерними програмами, віртуальними словниками, штучним інтелектом та іншими ресурсами.

Теоретичний аналіз літературних джерел, позитивні практики ЗВО свідчать, що поєднання традиційних і інноваційних методів викладання забезпечує максимальну готовність здобувачів вищої освіти до майбутньої фахової діяльності; дозволяє організувати їхню творчу професійно спрямовану діяльність, особистісно орієнтувати процес навчання у ЗВО. Тобто значення використання інноваційних методів викладання полягає передусім у підвищенні якості підготовки фахівців. Суттєво зростає мотивація учіння, студенти розуміють необхідність оволодіння теоретичними знаннями і своєчасно задовольняють свої професійні інтереси; формується їхня відповідальність і самостійність. Якщо при використанні традиційних репродуктивних методів студент завжди знаходиться в позиції того, хто навчається, то новітні – стимулюють його до виконання різноманітних ролей, тим самим розвиваючи особистість.

Запитання для самоперевірки та контролю

1. *Охарактеризуйте основні умови успішного оволодіння професійними компетентностями майбутніми корекційними педагогами.*
2. *Назвіть та охарактеризуйте види контролю, які передбачаються контрольними заходами в ЗВО.*
3. *Назвіть умови успішності лекційного заняття.*
4. *Обґрунтуйте структуру практичного заняття.*
5. *Дайте визначення понять «методи навчання», «прийоми навчання». Порівняйте їх для дидактики середньої та вищої освіти.*

Завдання для самостійної роботи

1. *На підставі аналізу Положення про організацію освітнього процесу в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (нова редакція) обґрунтуйте значущість самостійної роботи здобувачів вищої освіти, визначить її мету та особливості організації.*
2. *На підставі аналізу Положення про організацію освітнього процесу в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (нова редакція) та освітньо-професійних програм спеціальності А6 Спеціальна освіта опишіть завдання практичної підготовки фахівців цієї спеціальності ступеня бакалавр, магістр та обґрунтуйте доцільність видів практики, передбачених в цих програмах.*
3. *Опрацюйте літературні джерела і підготуйте перелік критеріїв для оцінки ефективності проведення семінарських занять.*
4. *Здійсніть аналіз літературних джерел та розкрийте класифікації методів навчання у закладі вищої освіти.*
5. *Розробіть критерії, від яких залежить вибір методів навчання здобувачів вищої освіти.*
6. *Запропонуйте освітні компоненти професійної підготовки та теми, для яких доцільно організувати «лекцію вдвох».*

ТЕМА 6.

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ОСВІТИ В ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ

План

- 6.1. Сутність основних понять педагогічної технології.
- 6.2. Сучасні класифікації педагогічних технологій.
- 6.3. Значущість новітніх педагогічних технологій у підготовці фахівців.
- 6.4. Використання штучного інтелекту в освітньому процесі закладу вищої освіти.

Основні джерела

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: підручник. 3-е вид., доп. Київ: Академвидав, 2015. 305 с.
2. Інноваційні технології навчання в умовах модернізації сучасної освіти: монографія / за наук. ред. д. пед. н., проф. Л.З. Ребухи. Тернопіль: ЗУНУ, 2022. 143 с.
3. Кабацька О.В., Шамшин О.П., Подковирофф Н.Т.С. Використання технологій штучного інтелекту в процесі навчання і викладання у вищій освіті. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 11 (17). С. 719–735. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-11\(17\)-719-735](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-11(17)-719-735)
4. Концептуальні засади становлення інноваційного суспільства в Україні: монографія / кол. авт.: Г.П. Клімова, С.М. Іванов, Л.С. Шевченко та ін.; за ред. Ю.Є. Атаманової, Г.П. Клімової. Харків: Право, 2015. 452 с.
5. Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник / О.В. Малихін, І.Г. Павленко, О.О. Лаврентьєва, Г.І. Матукова. Київ: КНТ, 2014. 262 с.
6. Нагаєв В.М., Портян М.О. Методика викладання у вищій школі: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Харків: Стильна типографія, 2018. 289 с.
7. Педагогіка вищої школи: підручник / В.П. Головенкін. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 290 с.
8. Поліщук О., Поліщук О., Дудченко В. Філософія штучного інтелекту в освітньому процесі. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*. 2022. Вип. 13 (90). С. 103–109. DOI: <https://doi.org/10.26661/hst-2022-13-90-12>

9. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 р., № 1556-р. із змінами від 29.12.2012, № 1787-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>
10. Савченко В.Г., Андрушина Л.Л. Традиційні та інноваційні педагогічні технології у вищій школі: навчальний посібник для здобувачів II і III ступенів вищої освіти. Дніпро: Візіон, 2019. 83 с.
11. Taylor & Francis. A Handbook for Teaching and Learning in Higher Education: Enhancing Academic Practice. 2019. 376 p. URL: <http://surl.li/lipnl>

6.1. Сутність основних понять педагогічної технології

Сьогодні важливим завданням педагогів закладів вищої освіти є підготовка кваліфікованих фахівців. Організувати освітній процес на належному рівні можливо за умови вмілього використання різноманітних сучасних технологій навчання.

Поняття «технологія» у сучасному суспільстві виступає ключовим чинником для досягнення цілей у різних сферах діяльності людини. Термін «технологія» походить від грецьких слів *«techne»* – мистецтво, майстерність, вміння, і *«logos»* – вчення, наука [1; 5; 10].

І. Дичківська зазначає, що доцільно розмежовувати такі поняття, як «освітня технологія», «педагогічна технологія», «технологія навчання», оскільки кожна з них передбачає свої цілі, завдання та зміст [1].

Освітня технологія відображає загальну стратегію розвитку освіти, освітнього простору [1]. Наприклад, такою технологією є гуманістична концепція освіти України.

Педагогічна технологія базується на закономірностях функціонування системи освіти і передбачає тактику реалізації освітніх технологій у навчально-виховному процесі через визначені методи, відповідні умови [1].

Системний підхід до поняття «педагогічна технологія» визначено ЮНЕСКО, згідно якого – це системний метод створення, застосування та визначення всього процесу навчання та засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів та їхньої взаємодії, який реалізує завдання оптимізації форм освіти [1; 7].

Педагогічна технологія може включати різні спеціалізовані технології, що використовують в інших галузях науки і

практики, зокрема, комунікаційні, інформаційні тощо [2; 10]. У педагогічній технології зміст, засоби і методи навчання є взаємозв'язаними і взаємообумовленими.

В. Нагаєв, М. Портян зазначають, що педагогічна технологія тісно пов'язана із систематичним впливом на навчально-творчу діяльність здобувачів вищої освіти, завдяки чому освітня діяльність набуває рис цілеспрямованості, умотивованості, самостійності, творчості та інших характеристик, які сприяють перетворенню предмета управління в якісно новий освітній результат [6, с. 208].

Виразними **ознаками** педагогічних технологій є:

- інтенсифікація навчання;
- спрямованість на організацію активної пізнавальної діяльності здобувачів освіти;
- паритетна взаємодія викладача і здобувачів освіти;
- максимальне моделювання в освітньому процесі майбутньої професійної діяльності фахівців.

Основними характеристиками педагогічних технологій, зокрема є [1; 2; 5]:

1. *Концептуальність* – в основі кожної технології має бути певна наукова концепція.

2. *Системність* – логіка процесу, взаємозв'язок усіх його елементів та цілісність.

3. *Керованість* – можливість планування, проектування освітнього процесу, його поетапний моніторинг, добір різних засобів і методів з метою коригування результатів.

4. *Ефективність* – оптимальність за витратами, досягнення результату навчання згідно з поставленими цілями.

5. *Відтворюваність* – можливість застосування, повторення чи відтворення технології викладачами в інших закладах вищої освіти.

6. *Коригованість* – виправлення помилок, творчий пошук ефективних шляхів розв'язання поставлених задач, підготовка до подальшого використання технології.

7. *Цілеспрямованість* – орієнтація на досягнення нового стану предмета, рівень розвитку провідних якостей особистості майбутнього фахівця.

8. *Процесуальність* – визначення механізмів та етапів реалізації педагогічних впливів в освітньому процесі.

Основою різноманітності педагогічних технологій навчання є прагнення побудувати систему освіти таким чином, щоб вона відповідала загальновідомим дидактичним принципам і переліку додаткових принципів. Використання технологій має відповідати, зокрема таким принципам [1; 2; 10]:

- основною метою освіти в ЗВО є забезпечення професійного та особистісного розвитку здобувачів вищої освіти;
- творча активність здобувачів вищої освіти;
- поєднання навчання з самоосвітою;
- колективний характер навчання та врахування індивідуальних можливостей здобувачів вищої освіти;
- позитивний емоційний фон навчання.

Сучасні педагогічні технології поєднують здобутки педагогіки та практики, традиційні елементи минулого досвіду і нововведення, обумовлені суспільним прогресом, процесами гуманізації і демократизації суспільства [2, с. 5].

Структурними елементами педагогічних технологій вчені виділяють такі [7; 10]:

1) *концептуальна основа* – визначення конкретної наукової концепції та системи ідей, які слугують теоретичним підґрунтям технології;

2) *мотиваційна частина* – добір методів, форм, засобів стимулювання здобувачів освіти відповідно до їхніх індивідуальних потреб;

3) *змістовий складник навчання* – відповідність змісту технології навчальному матеріалу освітнього компоненту, творчий компонент навчальної діяльності;

4) *процесуальна основа* – технологічний процес досягнення певного результату на основі організації освітнього процесу; застосування відповідних методів і форм діяльності здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників; організація активної діяльності з організації процесу засвоєння навчального матеріалу);

5) *діагностика освітнього процесу* – оцінка якості технології та її ефективності задля досягнення поставленої мети і завдань в освітньому процесі; моніторинг одержаних результатів.

Педагогічні технології в освіті реалізуються на різних **рівнях** [1; 2; 10]:

✓ *загальнопедагогічний* – діє як система, яка містить сукупність цілей, змісту, методів, алгоритм дій в освітньому процесі;

✓ *предметно-методичний* – застосовується як окрема методика в межах певного предмета чи виду діяльності;

✓ *локальний / модульний* – розв'язує окремі дидактичні чи виховні завдання; реалізує окремі цілі освітнього процесу.

6.2. Сучасні класифікації педагогічних технологій

У літературних джерелах представлені різні класифікації педагогічних технологій, залежно від фактору групування. Наведемо найбільш поширені **класифікації педагогічних технологій**, здійснені різними вченими [1; 2; 10]:

➤ *За провідним чинником психічного розвитку:*

- біогенні;
- соціогенні;
- психогенні.

➤ *За філософською основою:*

- матеріалістичні та ідеалістичні;
- діалектичні та метафізичні;
- наукові та релігійні;
- гуманістичні й антигуманні;
- антропософські та теософські,
- вільного виховання та примусу тощо.

➤ *За науковою концепцією засвоєння досвіду:*

- асоціативно-рефлекторні;
- біхевіористські;
- розвивальні;
- сугестивні;
- нейролінгвістичні;
- гештальттехнології та ін.

➤ *За ставленням до особистості:*

- авторитарні;
- дидактоцентристські;
- особистісно-орієнтовані.

➤ *За орієнтацією на особистісні структури:*

- інформаційні;
- операційні;
- емоційно-художні й емоційно-моральні;

- технології саморозвитку;
- евристичні;
- прикладні технології.

На часі в освіті найчастіше використовуються **технології, які класифікуються залежно від типу організації та управління пізнавальною діяльністю** здобувачів вищої освіти [1; 2; 10]:

✓ *структурно-логічні технології* – поступова організація системи навчання, яка забезпечує логічну послідовність у постановці та розв'язанні дидактичних завдань; ретельний добір змісту, методів, форм і засобів навчання на кожному етапі;

✓ *інтеграційні технології* – сприяють інтеграції міжпредметних знань та вмій, різноманітних видів діяльності у процесі вивчення інтегрованих курсів;

✓ *професійно-ділові ігрові технології* – використання ігрових форм, спрямованих на розвиток уміння розв'язувати завдання на основі компромісного вибору, зокрема: ділові та рольові ігри, імітаційні вправи, комп'ютерні програми, індивідуальні тренінги тощо;

✓ *тренінгові технології* – організація системної діяльності, спрямованої на відпрацювання алгоритмів розв'язання практичних завдань: тести, психологічні тренінги, вирішення управлінських задач;

✓ *інформаційно-комп'ютерні технології* – дидактичні системи комп'ютерного навчання на основі взаємодії «викладач – комп'ютер – здобувач вищої освіти» за допомогою різноманітних навчальних, тренінгових, інформаційних, контролюючих та інших програм;

✓ *діалогові технології* – сукупність форм та методів навчання, пов'язаних із створенням комунікативного середовища, а також розширенням простору співробітництва на суб'єкт-суб'єктному рівні, зокрема, «здобувач вищої освіти – викладач», «здобувач вищої освіти – автор» тощо.

Серед педагогічних технологій, які часто використовуються у закладах вищої освіти, вчені називають наступні [2; 7; 10]:

- диференційоване навчання;
- дистанційне навчання;
- кредитно-модульно-рейтингова технологія;
- інформаційні технології навчання;

- особистісно зорієнтоване навчання;
- технологія проблемного навчання;
- технологія навчання на основі методу латерального мислення;
- ігрові технології тощо.

6.3. Значущість новітніх педагогічних технологій у підготовці фахівців

Педагогічна інновація (з лат. *in* – в, *novus* – новий, оновлення, зміна) – це введення нового в цілі, зміст, методи, форми навчання і виховання, в організацію діяльності педагога.

Характерною рисою інноваційних педагогічних технологій є особистісно-орієнтована освіта. Інноваційні технології суттєво відрізняються від традиційних в першу чергу місцем та роллю основних учасників освітнього процесу – викладачів і здобувачів вищої освіти, а також їхніми взаємовідносинами, характером і змістом навчальної діяльності. У традиційному навчанні домінує підхід «суб'єкт-об'єкт», де викладач виконує роль єдиного суб'єкта, що визначає зміст, методи навчання та стиль взаємодії. В інноваційному освітньому процесі розподіл ролей стає менш жорстким, і здобувач освіти є повноцінним суб'єктом навчання. Він активно взаємодіє з викладачем і застосовує знання, здобуті у процесі самостійної роботи з різними джерелами інформації. Орієнтація на суб'єкт-суб'єктну, партнерську взаємодію потребує гармонійного поєднання традиційних та інноваційних форм навчання [1; 4].

Науково обґрунтовані інновації в освіті спрямовані на вдосконалення діяльності науково-педагогічних працівників, які постійно шукають нові підходи, вивчають і досліджують сучасні інноваційні технології навчання. Технологічні новації в освіті стали об'єктом уваги викладачів, які прагнуть підтвердити їх ефективність і знайти способи максимального використання в освітньому процесі. Суттєвими перевагами інноваційних технологій є їхня спрямованість на розвиток у здобувачів вищої освіти творчості, навичок самостійності, креативності та інших професійно й соціально вагомих компетентностей [2, с. 7].

Одним із завдань сучасної системи освіти є підвищення ефективності освітнього процесу, особливо в питаннях розви-

тку особистісного потенціалу здобувачів вищої освіти. Сучасна освітня практика демонструє, що традиційні підходи до навчання не здатні задовольнити зростаючі вимоги до підготовки майбутніх фахівців, адже не створюють умови для формування вмій і навичок самостійної пізнавальної діяльності, не сприяють розвитку творчих здібностей та індивідуальності здобувачів освіти. Це зумовлює низку суперечностей між рівнем готовності випускників до професійної діяльності й сучасними вимогами до його компетентності, а також між потребою здобувачів у самореалізації та можливостями системи освіти задовольнити цю потребу. Сучасні педагогічні технології сприяють ефективній організації освітнього процесу, забезпечують особистісно-орієнтований підхід, активне використання технічних засобів навчання, інформаційно-комп'ютерних технологій та інтернет-ресурсів. Вони створюють умови для активної самостійної пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти, стимулюють їх до пошуку власних рішень і траєкторій, створюють «ситуації успіху», розвивають навички самоконтролю та взаємоконтролю. Кожна технологія має унікальні ознаки, визначення, функції та структуру. Викладач повинен використовувати різноманітні стратегії навчання, щоб сформувати у здобувачів навички навчання протягом усього життя [2; 4].

Основними ознаками інноваційних педагогічних технологій є:

- інтерактивність,
- комунікативність,
- діалогічність,
- креативність,
- інформативність,
- актуальність,
- моделюючий характер,
- критичність.

Актуальними тенденціями розвитку педагогічних технологій є [2]:

- перехід від переважно традиційних методів навчання до технологій навчання з використанням проблемних ситуацій, наукового пошуку, проєктів, резервів самостійної роботи, взаємодії здобувачів вищої освіти;
- створення сучасної освітньої моделі, в пріоритеті якої орієнтація на особистість здобувача вищої освіти;

- забезпечення умов для самоствердження, самореалізації та самовизначення особистості здобувачів, що є результатом її самоорганізації;
- використання дистанційної та змішаної форм навчання в роботі закладів вищої освіти в змінних життєвих умовах;
- запровадження науково-педагогічними працівниками авторських технологій і методик викладання.

Застосування сучасних технологій в освітньому процесі спрямоване не лише на здобуття знань, а й на формування освіченої, творчої та професійно компетентної особистості, здатної ефективно розв'язувати професійні завдання.

6.4. Використання штучного інтелекту в освітньому процесі закладу вищої освіти

Цифровий формат сучасної освіти передбачає і використання технологій штучного інтелекту. Кабінетом Міністрів України прийнята Концепція розвитку штучного інтелекту, яка визначає його технології як перспективний напрям у сфері науково-технологічних досліджень [9].

У цій Концепції надається визначення відповідного терміну, зокрема: **«штучний інтелект** – організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань».

Дослідники цієї проблеми (В. Дудченко, О. Кабацька, А. Коломієць, О. Кушнір, Н. Подковирофф, О. Панухник, О. Поліщук, О. Шамшин та ін.) обґрунтовують, що це підвищить ефективність освітнього процесу, оптимізує процес надання освітніх послуг, сприятиме побудові індивідуальних освітніх траєкторій здобувачів освіти та вивільненню часу у викладачів [2; 3; 8].

О. Поліщук, О. Поліщук, В. Дудченко пропонують елементи освітніх систем, в основі яких є штучний інтелект [8]:

- інформаційно-пошукова система для формування бази освітнього процесу з різних джерел;
- електронна бібліотека підручників, інших навчальних і методичних матеріалів з автоматичним оновленням;
- система оцінювання знань здобувачів освіти з підсистемою постійного моніторингу їхньої успішності;
- бібліотека контрольних завдань з автоматичною адаптацією до індивідуального рівня підготовки кожного здобувача освіти;
- автоматизована система складання розкладу та розподілу навчального навантаження;
- система підтримки для забезпечення комунікації здобувача освіти із ЗВО.

О. Кабацька, О. Шамшин, Н. Подковирофф виділили *перспективи застосування штучного інтелекту в ЗВО* [3]:

- адаптивне та індивідуальне навчання – можливість відбору навчального матеріалу відповідно до потреб і можливостей здобувачів освіти;
- системи автоматичної оцінки – цілісний аналіз навчальних досягнень здобувачів освіти, їхніх активностей, оцінювання результатів та розробка індивідуальних навчальних планів;
- проміжне навчання – накопичення матеріалів для повторення і закріплення раніше вивченого, допомога здобувачам у цьому процесі;
- гейміфікація – використання ігрових технологій, моделювання майбутньої професійної діяльності;
- система прокторингу – спостереження за здобувачами під час контрольних заходів;
- проєкт «Смарт – кампус» – зворотний зв'язок здобувачів освіти із ЗВО з різних питань освітнього процесу, підвищення культурного рівня, побутових аспектів.

Отже, використання технологій штучного інтелекту, як й інших новітніх технологій осучаснює освітнє середовище та сприяє особистісному розвитку здобувачів освіти, покращує роботу викладачів. При викладанні фахових освітніх компонентів потрібно визначати місце використання штучного інтелекту не формально, а з урахуванням його переваг. При цьому застосування цих технологій має ґрунтуватися на принципах свідомості й академічної доброчесності.

Запитання для самоперевірки та контролю

1. *Порівняйте поняття «освітня технологія», «педагогічна технологія», «технологія навчання», «технологія виховання».*
2. *Назвіть основні характеристики педагогічних технологій.*
3. *Охарактеризуйте структурні елементи педагогічних технологій.*
4. *Які технології виділяють залежно від типу організації та управління пізнавальною діяльністю?*
5. *Обґрунтуйте важливість використання новітніх педагогічних технологій у підготовці фахівців вищої освіти.*
6. *Які інноваційні педагогічні технології використовують у закладах вищої освіти?*
7. *Назвіть актуальні тенденції розвитку педагогічних технологій.*
8. *Дайте характеристику терміну «штучний інтелект».*

Завдання для самостійної роботи

1. *Підготуйте виступ на тему «Переваги новітніх педагогічних технологій у підготовці фахівців».*
2. *Підготуйте презентацію про модульні та локальні інноваційні педагогічні технології, які майбутні фахівці спеціальної освіти зможуть використовувати в навчанні дітей з ООП.*
3. *Розробіть кілька завдань для використання штучного інтелекту при викладанні фахових дисциплін спеціальності Спеціальна освіта.*

ТЕМА 7.

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТІВ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ А6 СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА

План

7.1. Взаємозв'язок освітніх компонентів у системі підготовки фахівців спеціальної освіти.

7.2. Роль педагогічних дисциплін у формуванні компетентностей фахівців щодо освіти, виховання, навчання та корекції розвитку дітей з особливими освітніми потребами.

7.3. Значущість медичних та психологічних дисциплін у підготовці фахівця спеціальної освіти.

7.4. Особливості викладання спеціальних методик навчання дітей з особливими освітніми потребами та корекційно-розвиткової роботи з ними.

Основні джерела

1. Кваліфікаційні характеристики професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0665729-13#n11>
2. Миронова С.П., Буйняк М.Г. Професійна діяльність та особистість корекційного педагога: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2020. 136 с.
3. Миронова С.П., Чопік О.В. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: підручник. 2-ге вид., перероб. та доп. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. 332 с.
4. Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти»: Наказ МОН України №1225 від 29 серпня 2024 р. URL: <https://mon.gov.ua/news/informatsiine-povidomlennia>
5. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 016 Спеціальна освіта для другого (магістерського) рівня вищої освіти: Наказ МОН України № 28 від 05.01.2021. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/vishcha-osvita-ta-osvita-doroslikh/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukraini/zatverdzeni-standarti-vishchoi-osviti>

6. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 016 Спеціальна освіта для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: Наказ МОН України № 799 від 16.06.2020. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/016-Spets.osvita-bakalavr.28.07.pdf>
7. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 016 Спеціальна освіта для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти: Наказ МОН України № 1470 від 01.12.2023. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2023/01.12.2023/016-Spetsialna.osvita.-dok.filosofiyi-1470-01.12.2023.pdf>
8. Професійний стандарт «Викладач закладу вищої освіти»: Наказ Міністерства освіти і науки України № 1466 від 16.10.2024. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vykladach-zakladu-vyshchoi-osvity1466>
9. Професійний стандарт на групу професій «Вчитель-логопед, логопед». URL: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/658-profesijnij_standart.pdf

7.1. Взаємозв'язок освітніх компонентів у системі підготовки фахівців спеціальної освіти

Підготовка педагогів для роботи з дітьми з ООП ґрунтується на відповідній теорії та методології, яка містить як загальні підходи до фахівців освітньої галузі (О. Антонова, О. Дубасенюк, Вол. Бондар, А. Кузьмінський, П. Шляхтун та ін.), так і враховує специфіку спеціальної освіти (В. Бондар, І. Дмитрієва, О. Мартинчук, С. Миронова, В. Нечипоренко, Л. Руденко, В. Сіньов, М. Супрун, Л. Фомічова, А. Шевцов та ін.).

Підготовка фахівців спеціальної освіти має ґрунтуватись на принципі системного підходу з орієнтацією на Стандарти вищої освіти, професійні Стандарти, Кваліфікаційні характеристики фахівців. Стрижнем наскрізної підготовки є модель професійної діяльності та особистості фахівців спеціальної освіти, відповідно до якої формулюються цілі навчання, компетентності випускника та програмні результати навчання за рівнями освіти. Нормативний зміст забезпечується освітніми компонентами (далі – ОК) загальної та професійної підготовки фахівців. Ці компоненти відображені в освітніх програмах та навчальних планах.

Загальна підготовка має забезпечити певні філософські, громадянські, культурні, мовно-комунікативні, здоров'язберігавальні компетентності фахівця. Професійна підготовка пе-

дагогів спеціальної освіти містить анатомо-фізіологічні основи, окремі аспекти медичних знань, психологічні та педагогічні дисципліни, спеціальні методики і реалізується через призму спеціалізації фахівця.

Наголосимо, що ці компоненти мають реалізовуватися в єдності, взаємозв'язку; і навіть ОК загальної підготовки повинні проваджуватися через професійне спрямування, тобто з урахуванням специфіки майбутньої професійної діяльності фахівця та його придатності до працевлаштування. Така інтеграція забезпечить тісний зв'язок між різними галузями наукових знань і їхню професійну доцільність; дозволить уникнути дублювання матеріалу і водночас не допустить прогалин у компетентностях майбутнього бакалавра / магістра / докторі філософії Спеціальної освіти.

Освітні компоненти професійної підготовки посідають провідне місце у формуванні фахових компетентностей, адже забезпечують сукупність наукових знань, практичних вмінь, психологічних компетенцій майбутніх фахівців. Зміст ОК ґрунтується на нормативних підходах до галузі й спеціальності; досвіді підготовки фахівців спеціальної освіти; враховує сучасні закордонні та вітчизняні тенденції. Особливістю спеціальності А6 Спеціальна освіта є поєднання ОК міждисциплінарного характеру: медичного, педагогічного, психологічного, що відображає специфіку діяльності фахівців цієї спеціальності. Вагомою складовою ОК професійної підготовки є практика – навчальна та виробнича. Виробнича практика має відповідати майбутній сфері працевлаштування фахівців. Зокрема, для бакалаврів і магістрів спеціальної освіти це заклади дошкільної та загальної середньої освіти, інклюзивно-ресурсні центри; для докторів філософії – заклади вищої освіти, наукові установи. Залежно від змісту практика може бути педагогічною, навчально-дослідницькою, науково-педагогічною та ін. До ОК професійної підготовки відносяться і курсові роботи, метою яких є формування у майбутніх фахівців дослідницьких компетентностей, вмінь проектної діяльності. Тематика курсових робіт має відповідати сфері майбутньої професійної діяльності.

В освітніх програмах також є вибіркові освітні компоненти, які пропонуються на вибір здобувачів вищої освіти задля розроблення ними індивідуальної освітньої траєкторії. Зазвичай на сайті ЗВО здобувачам вищої освіти пропонують каталог вибірових дисциплін, спрямований на розвиток різ-

них компетентностей чи соціальних навичок, зокрема: мовних, здоров'язбережувальних, інформаційних, психологічних, емоційно-етичних, культурних та ін. Здобувач вищої освіти, формуючи свою освітню траєкторію, обирає той вибірковий ОК, який відповідає його інтересам і потребам.

7.2. Роль педагогічних дисциплін у формуванні компетентностей фахівців щодо освіти, виховання, навчання та корекції розвитку дітей з особливими освітніми потребами

Педагогічні дисципліни складають основу освітніх компонентів, спрямованих на формування у майбутніх фахівців спеціальних компетентностей з освіти, виховання, навчання, корекції розвитку дітей з ООП та програмних результатів навчання згідно з освітніми програмами. Розглянемо окремі з них.

Однією з перших дисциплін бакалаври вивчають «*Вступ до спеціальності*», який передбачає формування у них позитивного ставлення до дітей з ООП; знань та уявлень про особливості розвитку цих дітей; заклади, в яких вони здобувають освіту; готовності здійснювати навчально-виховну та корекційно-розвиткову роботу з дітьми з ООП.

Спеціальна педагогіка – є теоретичною основою спеціальної освіти. Це педагогічна наука про сутність та закономірності освіти, навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами, шляхи корекції порушень їхнього психофізичного розвитку, суспільної інтеграції.

Спеціальна педагогіка є науково-прикладною дисципліною, оскільки розв'язує не лише теоретичні, а й практичні завдання.

Оскільки спеціальна педагогіка є педагогічною наукою, то вона має спільний з нею предмет (виховання і розвиток особистості) і єдину мету, використовує її термінологію.

Спеціальна педагогіка – це узагальнюючий термін, який об'єднує теорію різних предметних галузей:

- сурдопедагогіка;
- тифлопедагогіка;
- корекційна психопедагогіка (старий термін – олігофренопедагогіка);

- логопедія та логодидактика;
- ортопедагогіка;
- аутологія;
- корекційна андрагогіка.

У предметних галузях також можуть виділятися складові відповідно до віку осіб: раннє втручання; дошкільна та шкільна педагогіка; андрагогіка.

Кожна предметна галузь з одного боку реалізує спільну з іншими її галузями мету, використовує спільний понятійно-категоріальний апарат, а з іншого – є самостійною наукою, розробляє свою концепцію і завдання.

Орієнтовними розділами спеціальної педагогіки є: загальні основи, спеціальна дидактика, теорія та прикладні аспекти виховання, школознавство. Кожна предметна галузь має розкривати ці розділи з урахуванням особливостей суб'єктів освітнього процесу.

Спеціальна педагогіка є основою для розробки спеціальних методик навчання і виховання учнів з особливими освітніми потребами.

Освітні програми підготовки фахівців спеціальності Спеціальна освіта мають включати для вивчення передусім ту предметну галузь спеціальної педагогіки, яка відповідає спеціалізації. Втім, якщо фахівець у своїй діяльності буде працювати з різними категоріями дітей, то він має володіти основами різних предметних галузей. Наприклад, логопед має володіти компетентностями не лише логодидактики, а й корекційної психопедагогіки, тифлодидактики, ортодидактики, оскільки в межах своєї професійної діяльності працюватиме в різних типах закладів.

Вагомою педагогічною складовою є *«Історія освіти дітей з ООП (Історія спеціальної педагогіки)»*, яка формує знання про етапи розвитку спеціальної освіти в Україні та світі; відомих закордонних та українських вчених; розвиває вміння аналізувати педагогічні явища через історичну призму.

Доцільним є і викладання майбутнім фахівцям такого ОК, як *«Професійна діяльність та особистість корекційного педагога»*, метою якого є: вивчення здобувачами вищої освіти теоретичних засад і сутності професійної діяльності корекційного педагога; структури, особливостей та функцій його педагогічної діяльності; вимог до професійних компетентностей та особистості фахівця.

Успіх професійної діяльності багато в чому залежить від культури мовлення корекційного педагога, його ораторського мистецтва. Відповідні знання й вміння формуються при викладанні дисципліни **«Риторика, культура мовлення корекційного педагога»**.

Сучасна спеціальна педагогіка на разі має тісно пов'язуватися з **«Педагогікою інклюзивної освіти»**, адже у процесі інклюзивного навчання реалізується корекційно-розвитковий складник, який забезпечують фахівці спеціальної освіти. Майбутні фахівці мають оволодіти також методикою **роботи асистента вчителя і вихователя інклюзивних закладів**, яка може бути виділена окремим ОК.

Майбутні фахівці мають володіти прийомами організації виховної роботи в різних типах закладів та методами виховання дітей з ООП, які забезпечує ОК **«Виховна робота з дітьми з ООП»**.

На всіх рівнях вищої освіти вагомими є дослідницькі компетентності, які забезпечуються під час вивчення ОК **«Основи наукових досліджень»** (бакалаври), **«Методика наукових досліджень»** (магістри), **«Науково-прикладні дослідження в спеціальній та інклюзивній освіті»** (доктори філософії).

Педагогічні дисципліни, які вивчають майбутні фахівці спеціальної освіти, мають відповідати змісту й особливостям освітньої програми. Наприклад, можуть викладатися:

- ✓ Реалізація концепції НУШ в освіті дітей з ООП;
- ✓ Рання корекційно-розвиткова допомога дітям з ООП;
- ✓ Навчання дітей з РСА / порушеннями ОРА;
- ✓ Сімейне виховання дітей з ООП;
- ✓ Партнерська взаємодія в спеціальній та інклюзивній освіті;
- ✓ Дидактичне забезпечення роботи логопеда та ін.

7.3. Значущість медичних та психологічних дисциплін у підготовці фахівця спеціальної освіти

Спеціальна педагогіка розвивається і реалізовує окремі завдання через міждисциплінарну взаємодію з **біологічними, медичними науками**. Зокрема клінічними основами теорії спеціальної освіти є: анатомія, фізіологія, патологія люди-

ни; нейрофізіологія; невропатологія; психопатологія; генетика; клініка сенсорних / інтелектуальних / мовленнєвих порушень.

У процесі вивчення цих дисциплін майбутні фахівці спеціальної освіти мають оволодіти, зокрема такими відомостями:

- форма, будова і функції людського організму, його органів і систем;
- структурні, біохімічні та функціональні зміни в клітинах, тканинах та органах людини, спричинені хворобами;
- функціонування та взаємодія нервової системи із зовнішнім світом;
- природа, причини відхилень у нервовій системі людини, в тому числі й ті, що призводять до порушень дитячого розвитку;
- зміни психічної діяльності при патологічних станах головного мозку, пов'язані з психічними або соматичними захворюваннями;
- спадковість і мінливість ознак організму людини;
- причини вроджених і набутих порушень (інтелектуальних, мовленнєвих, сенсорних), їх патогенез, клініка, профілактика та лікування; механізми перебігу психічних процесів, пов'язаних з порушеннями психофізичного / психічного розвитку.

Знання змісту цих наук забезпечує фахівцю вміння якісно оцінювати розвиток дитини, розуміти її особливості, розробляти навчальні й корекційно-розвиткові програми, добирати відповідні методи роботи з різними категоріями дітей.

Наголосимо, що забезпечувати викладання біологічних і медичних дисциплін мають науково-педагогічні працівники чи стейкхолдери з відповідною освітою, досвідом роботи, публікаціями. Наприклад, невропатологію має викладати лікар-невролог, клініку інтелектуальних порушень – лікар-психіатр, клініку мовленнєвих порушень – лікар-отоларинголог.

Роль психологічного фундаменту виконують **психологічні дисципліни**, зокрема: загальна, вікова і педагогічна психологія, соціальна психологія, спеціальна психологія за предметними галузями (сурдопсихологія; тифлопсихологія; психологія дітей з інтелектуальними порушеннями; логопсихологія; ортопсихологія; психологія дітей з РСА).

Вивчення психологічних дисциплін забезпечує майбутніх фахівців, зокрема знаннями з таких аспектів:

- основні методологічні та теоретичні засади загальної психології; принципи і методи психології, її основні поняття; методи дослідження психологічних явищ; формування професійної свідомості та самосвідомості;
- особливості психічного та особистісного розвитку людини на різних етапах її життя;
- психологічні проблеми виховання й навчання особистості; основні механізми спрямованої соціалізації людини;
- психологічні особливості осіб з порушеннями психофізичного розвитку (категорія порушень залежно від спеціалізації фахівців); зміни у перебігу психічних процесів порівняно з нормотиповим розвитком; урахування в освітньому процесі особливостей осіб з ООП.

Майбутні фахівці спеціальної освіти повинні також оволодіти прийомами психологічного впливу на дітей з ООП під час їхнього навчання і виховання задля їхньої мотивації, залучення до діяльності; методами комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини та ін.

Позитивним для системної підготовки фахівців, розвитку їхньої особистості є включення в якості освітніх компонентів психологічних тренінгів / практикумів, наприклад:

Наприклад:

- ✓ Тренінг командної взаємодії;
- ✓ Тренінг особистісного зростання;
- ✓ Практикум з формування психологічної готовності до роботи з дітьми з ООП;
- ✓ Практикум з формування психологічної готовності до роботи з батьками дітей та ін.

Психологічні дисципліни мають забезпечувати науково-педагогічні працівники або стейкхолдери з відповідною освітою, досвідом роботи, публікаціями. Особливо це стосується проведення тренінгів.

7.4. Особливості викладання спеціальних методик навчання дітей з особливими освітніми потребами та корекційно-розвиткової роботи з ними

Згідно з відповідним Стандартом вищої освіти фахівці спеціальної освіти можуть працювати вчителями, а отже вони мають володіти методиками навчання дітей з ООП та корекційно-розвиткової роботи з ними. Під час підготовки фахівців вони мають засвоїти відповідні трудові функції. ЗВО має враховувати при цьому особливості професійної діяльності педагогів закладів спеціальної освіти, професійний стандарт вчителя. Специфікою підготовки фахівців спеціальної освіти є те, що вони можуть працювати як вчителями початкової освіти дітей з ООП (залежно від спеціалізації), так і викладати для певної категорії учнів середньої і старшої школи різні предмети. Тому мають володіти різними предметними методиками з мовно-літературної, математичної, природничої, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської, історичної, технологічної, мистецької та інших освітніх галузей.

Методика навчання формує у фахівців способи організації практичної діяльності здобувачів освіти, зумовлені закономірностями та особливостями змісту навчального предмета. Спеціальні методики враховують не лише особливості навчального предмета, а й особливості учнів, для яких він буде викладатися. Тому спеціальні методики мають виразну специфіку.

Зміст ОК, які сформують відповідні методичні компетентності у здобувачів вищої освіти, має узгоджуватися з спеціалізацією та освітньою програмою; взаємопов'язуватися з психологічними та педагогічними дисциплінами. Формулювання назв методик в ОП та навчальних планах має бути зрозумілим, для розв'язання у подальшому питання працевлаштування випускника. Наприклад:

- ✓ Спеціальні методики навчання учнів з інтелектуальними порушеннями / порушеннями мовлення / порушеннями зору / порушеннями слуху та ін.;
- ✓ Технології інклюзивного навчання та ін.

В окремих ОП використовують не узагальнюючу назву, а конкретизують спеціальну методику назвою предмета. Наприклад: Спеціальна методика математики; Спеціальна методика історії. Така практика полегшує працевлаштування.

Фахівці спеціальної освіти можуть працювати не лише вчителями, а й проводити корекційно-розвиткові заняття згідно з своєю спеціалізацією. З огляду на це вони мають володіти методиками такої роботи. З цією метою в ОП включають відповідні дисципліни, наприклад:

- ✓ Методика корекційно-розвиткової роботи при інтелектуальних порушеннях / порушеннях зору / порушеннях слуху / порушеннях опорно-рухового апарату;
- ✓ Методика логопедичної роботи в закладі загальної середньої освіти;
- ✓ Методика корекційно-розвиткової роботи з дітьми з РСА;
- ✓ Методика ранньої логокорекції;
- ✓ Зміст та методи ранньої корекційно-розвиткової допомоги дітям раннього віку;
- ✓ Інноваційні технології корекційної роботи;
- ✓ Інноваційні технології в роботі вчителя-логопеда та ін.

Викладання спеціальних методик має передбачати достатню кількість не лише лекційних, а й практичних та лабораторних занять; які можуть проводитися на базі спеціальних закладів освіти. Важливо, щоб у майбутніх вчителів були сформовані вміння проведення уроків, корекційно-розвиткових та виховних занять.

Закріплення знань і вмінь спеціальних методик здійснюється під час навчальних і виробничих практик у закладах дошкільної та загальної середньої освіти.

Також наголосимо, що викладати спеціальні методики мають науково-педагогічні працівники та стейкхолдери з досвідом і стажем роботи за цим профілем, відповідними публікаціями.

Запитання для самоперевірки та контролю

1. *Обґрунтуйте необхідність взаємозв'язку освітніх компонентів у системі підготовки фахівців спеціальної освіти.*
2. *Доведіть значущість педагогічних / медичних / психологічних дисциплін у підготовці фахівців спеціальності А6 Спеціальна освіта.*
3. *У чому полягають особливості викладання спеціальних методик навчання дітей з особливими освітніми потребами та корекційно-розвиткової роботи з ними.*

Завдання для самостійної роботи

- 1. Оберіть для аналізу освітню програму першого або другого рівня вищої освіти за спеціальністю А6 Спеціальна освіта (ОП і ЗВО – на вибір) та виконайте такі завдання:*
 - оцініть доцільність добору в ній педагогічних, медичних, психологічних дисциплін;*
 - підтвердить / спростуйте відповідність освітніх компонентів ОП компетентностям, передбаченим у Стандарті вищої освіти за спеціальністю та спеціалізацією ОП.*
- 2. Запропонуйте назву освітньої програми підготовки магістрів спеціальної освіти та освітні компоненти професійної спрямованості для її реалізації.*
- 3. Визначить завдання та особливості «Педагогіки інклюзивної освіти» як дисципліни для спеціальностей: Дошкільна освіта, Початкова освіта, Середня освіта.*

ТЕМА 8.

ПОЄДНАННЯ ТРАДИЦІЙНИХ ТА ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І МЕТОДІВ В ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ А6 СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА

План

8.1. Значущість використання інноваційних технологій та методів викладання в підготовці фахівців спеціальності А6 Спеціальна освіта.

8.2. Особливості поєднання класичних та інтерактивних методів викладання при вивченні освітніх компонентів спеціальності А6 Спеціальна освіта.

8.3. Використання візуальних засобів навчання в підготовці фахівців.

8.4. Дистанційне навчання в закладі вищої освіти.

Основні джерела

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: підручник. 3-е вид., доп. Київ: Академвидав, 2015. 305 с.
2. Дубасенюк О.А., Антонова О.Є. Методика викладання педагогіки: курс лекцій. 2-ге вид., доп. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 327 с.
3. Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник / О.В. Малихіна, І.Г. Павленко, О.О. Лаврентьєва, Г.І. Матукова. Київ: КНТ, 2014. 262 с.
4. Миронова С.П., Михальська С.А. Науково-прикладні дослідження і проекти в спеціальній та інклюзивній освіті: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024. 128 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/handle/123456789/8084>
5. Положення про дистанційне навчання в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка. URL: https://drive.google.com/file/d/1c--sYRfDI_iAT7L766LprKB-x9GGKaEy/view
6. Положення про організацію освітнього процесу в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (нова редакція). URL: <https://drive.google.com/file/d/1ZbMN35h-7ZSJBVOVvL2bTCaLrRbcQA86/view>

7. Порядок визнання в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка результатів, навчання, здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти (нова редакція). URL: <https://drive.google.com/file/d/19GCSM3y-K496gs8RQJp0mO9FjUJumB4T/view>
8. Самостійна робота здобувачів вищої освіти з дисциплін професійної підготовки за спеціальністю 016 Спеціальна освіта: навчально-методичний посібник / [кол. авторів; за заг. ред. М.Г. Буйняк]. 2-ге вид., перероб., доп. [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024. 304 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7904>
9. Самостійна робота студентів з дисциплін професійної підготовки за спеціальністю 016 Спеціальна освіта: навчально-методичний посібник / кол. авторів; за заг. ред. С.П. Миронової. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2019. Ч. 2. 224 с.
10. Шляхтун П.П.. Методика викладання соціально-гуманітарних дисциплін: навчальний посібник. Київ: Академія, 2011. 224 с.

8.1. Значущість використання інноваційних технологій та методів викладання в підготовці фахівців спеціальності А6 Спеціальна освіта

Одним з основних завдань впровадження інноваційних технологій в освітній процес ЗВО є підвищення свідомості та пізнавальної активності здобувачів вищої освіти. Це завдання є вагомим і для спеціальності Спеціальна освіта. Окрім того, інноваційні технології та інтерактивні методи викладання сприяють реалізації особистісно-орієнтованого навчання.

Зауважимо, що вибір технології викладання обумовлюється метою, завданнями та змістом освітнього компоненту.

Доцільним для викладання багатьох дисциплін, наприклад, гуманітарного циклу, є застосування **проблемних методів**, в основі яких лежить активність та співпраця. Ці методи слід використовувати тоді, коли здобувачі вищої освіти вже володіють певною базою знань для розв'язання проблем. Одним із прикладів таких методів є **дискусія**. Її можна практикувати, наприклад, при вивченні спеціальної психології. Оскільки студенти вже володіють знаннями загальної та вікової психології, то зможуть використати цей досвід для обговорення проблем та участі в дебатах. Цей метод буде до-

цільним і при викладанні інших ОК, оскільки під час дискусій майбутні фахівці будуть вчитися відстоювати власні погляди, інтегрувати наявні знання у власну позицію щодо освіти і соціалізації дітей з ООП.

Майбутні фахівці мають володіти здатністю свідомого перенесення теоретичних знань у професійну практику. Цьому сприяє такий метод, як **мозковий штурм**, під час якого студенти глибоко опрацьовують одну проблему та висловлюють власні ідеї щодо її розв'язання. Значення цього методу полягає ще й у тому, що здобувачі освіти навчаються працювати в групі, висловлювати нестандартні ідеї, оцінювати їх та обирати найбільш доречні.

У підготовці майбутніх корекційних педагогів досить важливими інтерактивними технологіями є **ділові ігри, моделювання професійних ситуацій**. Наведемо приклади для ОК:

➤ *Педагогіка інклюзивної освіти* – засідання ІРЦ; комплексна оцінка розвитку дитини; бесіда з батьками;

➤ *Робота асистента вчителя / вихователя* – складання індивідуальної програми розвитку; розробка календарного навчального плану;

➤ *Виховна робота з дітьми з ООП* – виховні заходи для дітей; проведення гуртка;

➤ *Логопедія* – заняття з артикуляційної гімнастики; постановка звуків; логопедичний масаж; логопедичні ігри з дітьми;

➤ *Спеціальні методики навчання* – фрагменти уроків; засідання методичного об'єднання.

Подібною технологією є **методика мікрвикладання** [2]. Її доцільно впроваджувати при вивченні спеціальних методик навчання, технологіях інклюзивної освіти. Прикладами мікрвикладання можуть бути:

- фрагменти уроків з розробленим навчально-методичним забезпеченням;
- фрагменти корекційно-розвиткових / логопедичних занять;
- заочні екскурсії;
- демонстрація рухливих / дидактичних / сюжетно-рольових ігор;
- виступ на засіданні ІРЦ;
- методичне повідомлення на педагогічній раді;
- виступ на батьківських зборах та ін.

Для кожного ОК слід розробляти види ділових ігор, ситуацій для моделювання та мікрвикладання, адже під час їх впровадження закріплюються практичні вміння й навички майбутньої фахової діяльності та професійна мотивація здобувачів освіти.

Дієвими технологіями є *брейн-ринги*, *круглі столи*, оскільки вони дозволяють підвищити інтерес здобувачів освіти до занять, роблять процес закріплення знань неформальним та сприяють розвитку soft skills. Головне, щоб тематика цих технологій відповідала сфері спеціальної та інклюзивної освіти. Наприклад, брейн-ринг може бути присвячений сучасному понятійно-категоріальному апарату спеціальної освіти; історії спеціальної/інклюзивної освіти в Україні та за кордоном; видатним українським вченим за спеціальністю Спеціальна освіта. Брейн-ринг також може проводитись для узагальнення чи перевірки знань з теми/розділу ОК. Для проведення гри формуються команди, викладач заздалегідь сам готує питання або доручає це кільком студентам, скеровуючи їхню роботу.

На засіданнях круглого столу можна обговорювати проблеми згідно з основними цілями ОК, наприклад:

- *Спеціальна психологія* – порівняльні аспекти вікової психології при нормотиповому та порушеному онтогенезі;
- *Робота з батьками дітей з ООП* – роль батьків у психолого-педагогічному супроводі дитини;
- *Рання корекційно-розвиткова робота* – показники раннього розвитку та методи виявлення відхилень у дітей раннього віку.

Доцільним на засіданнях круглих столів є й обговорення наукових публікацій відповідно до змісту ОК, що сприятиме формуванню дослідницьких компетентностей здобувачів освіти.

Вагомим інтерактивним методом, особливо при вивченні фахових дисциплін є *аналіз педагогічних задач*. Під час їх розв'язання здобувачі освіти оволодівають навичками аналізу; прогнозування власних дій та поведінки учнів з ООП; моделювання своїх дій, дій колег і батьків вихованців. Цей метод дозволить врахувати й ступінь компетентності студентів, оскільки можна розробляти задачі, різні за ступенем складності – від репродуктивних до творчих. Розв'язування задач здійснюється у такій *послідовності*:

- орієнтація в задачі;
- визначення головних суперечностей чи проблеми;
- з'ясування причин виникнення проблеми;
- проектування наслідків проблеми;
- моделювання різних варіантів розв'язання педагогічної задачі.

Оволодіння вміннями розв'язувати такі задачі сприятиме формуванню у здобувачів освіти алгоритму дій щодо розв'язання складних ситуацій/проблем у майбутній професійній діяльності.

При вивченні педагогічних дисциплін спеціальності на практичних заняттях можна влаштовувати *аукціон ідей*. Цей метод передбачає, що студентам надається однакове завдання, а вони мають запропонувати ідеї щодо його виконання. Найвищу оцінку одержує той здобувач освіти, який запропонував найкращий варіант. *Приклади завдань*:

- розробити рекламу значущості корекційно-розвиткових занять;
- запропонувати тематику батьківських зборів для певного класу;
- підібрати дидактичні ігри для певної теми уроку;
- розробити ігри для розвитку певного психічного процесу для визначеного віку дітей;
- запропонувати сценарій свята та ін.

Отже, інноваційні технології та інтерактивні методи мають активно впроваджуватися в освітній процес, позаяк комплексно реалізують компетентностний підхід до підготовки фахівців спеціальності Спеціальна освіта.

8.2. Особливості поєднання класичних та інтерактивних методів викладання при вивченні освітніх компонентів спеціальності А6 Спеціальна освіта

У підготовці фахівців спеціальності А6 Спеціальна освіта використовуються як традиційні, так і інноваційні технології та методи викладання. Покажемо можливості поєднання класичних та інтерактивних методів навчання на прикладі викладання корекційної психопедагогіки (олігофренопедагогіки) для бакалаврів.

Корекційна психопедагогіка (Олігофренопедагогіка) є обов'язковим освітнім компонентом (далі – ОК) професійної підготовки бакалаврів спеціальної освіти за спеціалізацією Корекційна психопедагогіка. ОК має забезпечити формування теоретичної та практичної основи фахової підготовки майбутніх корекційних педагогів, здатних творчо вирішувати завдання навчання, виховання та корекції психофізичного розвитку учнів з інтелектуальними порушеннями з метою їх інтеграції у сучасну систему суспільних стосунків.

Зміст ОК передбачає ознайомлення з сутністю Нової української школи як ключової реформи освіти в Україні, оволодіння загальними основами корекційної психопедагогіки (олігофренопедагогіки), основами спеціальної дидактики, теоретичними та прикладними аспектами виховання учнів з інтелектуальними порушеннями та питаннями школознавства. ОК реалізує тісні зв'язки з дисциплінами медичного, загального психолого-педагогічного характеру, психологією дитини з ІІІ та закладає теоретичну основу для вивчення спеціальних методик навчальної та корекційно-розвиткової роботи.

У лекціях висвітлюються науково-теоретичні та практичні основи реалізації процесу навчання, виховання та корекційно-розвиткової роботи з дітьми з ІІІ. Метою практичних і лабораторних занять є закріплення та розширення наукових знань, одержаних студентами на лекціях, формування відповідних фахових компетентностей. Зміст практичних і лабораторних занять не обмежується лише матеріалом, що повідомляється на лекціях, а передбачає самостійну роботу студентів за підручниками, навчальними та навчально-методичними посібниками, іншими літературними джерелами; спостереження та аналіз педагогічних явищ; цілеспрямоване вивчення практичного досвіду роботи закладів, де навчаються учні з ІІІ.

Реалізації фахових компетентностей сприяють програмовані завдання, ділові ігри, практичні задачі, різні види самостійної роботи. Окремі заняття проводяться на базі спеціальних ЗЗСО та ЗДО. Це дозволяє майбутнім фахівцям практично вивчати дітей в динаміці, спостерігати та аналізувати діяльність вчителів, спробувати свої сили в організації та проведенні уроків, позакласних заходів, режимних моментів тощо. Якщо провести заняття на базі спеціального ЗЗСО з низки об'єктивних причин неможливо, то використовуються відеозаписи уроків, корекційно-розвиткових занять, позакласних заходів.

До вивчення цього ОК студенти вже оволодівають знаннями і вміннями загальної психології, спеціальної психології, основами анатоμο-фізіологічних та медичних ОК. Це якраз і дозволяє стимулювати студентів до оптимізації знань і такої діяльності, у якій вони стають активними учасниками освітнього процесу. Тому, окрім традиційних лекцій (яких мінімум) варто використовувати й різні форми активної лекції, що дає можливість значно підвищити творчий потенціал аудиторії, стимулює розвиток професійної свідомості.

На *проблемній лекції* студенти самостійно розв'язують певні протиріччя реальної практики з опорою на теорію (і навпаки), тим самим набуваючи знання. Наприклад, при висвітленні теми «Навчання, виховання, розвиток та корекція як єдиний педагогічний процес», розглядаючи питання про роль біологічних та соціальних факторів у розвитку особистості дитини з ІІІ, слід пропонувати студентам показати на прикладах єдність законів розвитку дитини з нормотиповим та порушеним розвитком, порівняти вплив цих факторів на дитину з типовим психічним розвитком та ІІІ, довести необхідність поєднання спеціального навчання і виховання з корекцією розвитку. Лише після доцільно переходити до характеристики засобів корекції у навчально-виховному процесі. При вивченні теми «Діти з порушеннями інтелектуального розвитку в освітньому та реабілітаційному процесі» пропонувати студентам самостійно розробити варіативну систему диференційованих закладів з урахуванням віку і ступеня порушення дитини з опорою на відомі їм із загальної педагогіки принципи побудови закладів, із спеціальної психології – ступені та види інтелектуальних порушень. Потім узагальнити і систематизувати варіанти, уточнити цілі існуючих в Україні закладів. Відповідно до змісту теми і досвіду студентів проблемна лекція може тривати повну пару, а може бути поєднана з традиційною.

Доцільно практикувати *лекціо-діалог*, де зміст подається через серію питань, на які здобувачі освіти відповідають безпосередньо під час лекції. Наприклад, таким чином буде укладати виклад теми «Сутність процесу навчання дітей з інтелектуальними порушеннями». Базою для відповідей є засвоєні раніше теми «Склад учнів спеціальної школи» (Спеціальна психологія); «Система закладів для дітей з особливими освітніми потребами в Україні» (Вступ до спеціальності); «Навчання,

виховання, розвиток та корекція як єдиний педагогічний процес» (Корекційна психопедагогіка). Варто пропонувати *питання різні за ступенем складності та характером*, зокрема:

- ✓ Дайте визначення процесу навчання.
- ✓ Як слід доповнити це визначення, щоб воно показувало специфіку процесу навчання учнів з ІП?
- ✓ У чому, на вашу думку, полягають освітні, виховні і корекційно-розвиткові функції процесу навчання учнів з ІП?
- ✓ Чому корекція розвитку пізнавальних психічних процесів здійснюється на матеріалі навчальних предметів?
- ✓ Обґрунтуйте з психологічної точки зору особливості навчального процесу учнів з ІП (відповідають після висвітлення викладачем особливостей процесу навчання дітей з ІП).
- ✓ Які структурні компоненти процесу навчання виділяє загальна педагогіка?
- ✓ Чи може олігофренопедагогіка користуватись цією структурою навчального процесу? Обґрунтуйте.
- ✓ Чому структурні компоненти процесу навчання містять різні корекційні прийоми?

Суттєво активізує професійне мислення здобувачів вищої освіти **лекція-візуалізація**, оскільки основний її зміст подається в образній формі: таблиці, схеми, графіки. Зокрема, цей варіант лекції (повністю або частково) можна впроваджувати для висвітлення таких тем: «Діти з порушеннями інтелектуального розвитку в освітньому та реабілітаційному процесі», «Навчання, виховання, розвиток та корекція як єдиний педагогічний процес», «Зміст освіти дітей з інтелектуальними порушеннями», «Принципи спеціальної дидактики», «Методи спеціальної дидактики», «Форми організації навчання в спеціальній школі», «Особистість і колектив».

Дещо складніше організувати **лекцію вдвох**, адже вона передбачає одночасну роботу двох викладачів (оптимально – з викладачем спеціальної психології), оскільки необхідно узгоджувати розклад і навантаження. Проте і сама форма, і зміст такої лекції дають можливість студентам свідомо і міцно засвоїти дотичні теми, наприклад: «Діти з порушеннями інтелектуального розвитку в освітньому та реабілітаційному процесі», «Діяльність інклюзивно-ресурсних центрів», «Особистість і колектив», «Виховання дітей і підлітків з інтелектуальними порушеннями в сім'ї».

Варто практикувати і **лекцію-провокацію**, у процесі якої спеціально передбачати помилки. Така лекція формує у студентів вміння оперативно аналізувати інформацію, орієнтуватись в ній та критично оцінювати. Цей вид лекції використовується при висвітленні таких тем: «Зміст освіти дітей з інтелектуальними порушеннями», «Контроль та оцінка знань, умінь і навичок учнів з інтелектуальними порушеннями», «Методи виховання учнів з інтелектуальними порушеннями».

Проведення нетрадиційних, активних лекцій дозволяє реально реалізувати міжпредметні взаємозв'язки, стимулювати свідоме засвоєння майбутніми бакалаврами спеціальної освіти професійно значущого матеріалу.

Широко використовуються інноваційні методи навчання й у процесі практичних та лабораторних занять з корекційної психопедагогіки. Зокрема, на лабораторних заняттях студенти проводять **дослідження** психофізичного розвитку учнів спеціальних ЗЗСО і розробляють індивідуальні корекційно-розвиткові програми; встановлюють стадію розвитку учнівського колективу і складають план позакласної роботи з групою дітей; відвідують уроки та виховні заходи у спеціальних ЗЗСО і надають ґрунтовний **аналіз результатів** тощо. Практичні та лабораторні заняття передбачають **розв'язання педагогічних ситуацій** з усіх тем ОК, **індивідуальні завдання** з фронтальним аналізом, **обговорення результатів** виконання самостійної роботи. Доцільно практикувати і **проведення ділових ігор** на заняттях, наприклад: засідання команди ІРЦ або команди супроводу ЗЗСО; робота методоб'єднання; проведення етичної бесіди з учнями тощо. Виконання такого роду робіт здобувачами освіти ставить їх у ситуацію майбутньої професійної діяльності, підвищує відповідальність за виконання завдань.

На модульній контрольній роботі можна використовувати **тестуючі програми**, виконання узагальнених практичних завдань за усіма темами, наближених до майбутньої професійної діяльності.

Іспит має містити як перевірку теорії репродуктивними запитаннями, так і проблемними; практичні завдання, що моделюють реальні ситуації майбутньої професійної діяльності.

До особливостей викладання освітніх компонентів відноситься і необхідність наскрізного міждисциплінарного плану-

вання та узгодження вибору технологій і методів. Це обумовлено взаємозв'язками та взаємозалежністю між ОК, які ми описали в темі 7.

8.3. Використання візуальних засобів навчання в підготовці фахівців

Ефективність засвоєння матеріалу на заняттях багато в чому залежить від способу його представлення. Доцільно поєднувати усну інформацію з візуальним способом її представлення. У ЗВО використовують такі **засоби наочності**:

- традиційні – дошка, крейда, географічні мапи, плакати, таблиці, гербарії, колекції, книги та ін.;
- технічні – мультимедійні засоби, інтерактивна дошка, презентації, відеозаписи, комп'ютерні програми та ін.

Більшою мірою такі засоби потрібні на лекції, адже вони дозволяють підтримати відповідний рівень уваги здобувачів освіти, більш повно представити матеріал, візуалізувати його. Використання засобів наочності має відповідати таким **вимогам**:

- визначення місця наочності на занятті;
- відповідність наочності словесному матеріалу;
- словесний супровід, коментування, пояснення зображень;
- гармонійне співвідношення словесного матеріалу та його ілюстрування (наочність є допоміжним засобом);
- компетентність викладача у використанні технічних засобів навчання.

Важко уявити сучасні заняття чи наукові заходи без презентацій. Лектору вони допомагають структурувати матеріал, більш повно його представити. На практичних заняттях презентація може містити алгоритм необхідних дій, методичні інструкції та ін. Здобувачі освіти також готують презентації для своїх відповідей, доповідей, звітування про виконання самостійної роботи.

Загальні вимоги до презентації:

- розміщення на титульному слайді теми заняття / доповіді;
- повідомлення плану заняття на наступному слайді;
- висвітлення основної інформації відповідно до плану на наступних слайдах;

- дотримання єдиного стилю в оформленні презентації;
- використання однієї кольорової гами без надто яскравих зображень;
- використання шрифту Arial як такого, що краще сприймається при представленні текстів;
- добір розміру шрифту з урахуванням величини екрана та аудиторії, де буде демонструватися презентація (орієнтовно від 26 до 40 pt);
- структурованість розміщення інформації на слайді, зокрема: одне визначення / правило / схема / діаграма / графік / основні положення (6-8 рядків) тощо;
- використання таблиць лише у випадках, якщо інформацію не можна ілюструвати по-іншому;
- оптимальна кількість слайдів відповідно до мети заняття та візуалізації;
- загальний висновок щодо теми заняття (за потреби);
- завдання або загальні інструкції для самостійної роботи.

Наголосимо, що лектор не повинен читати з екрана; лекція не повинна дублювати текст презентації, адже її метою є наочне ілюстрування та допомога здобувачам у сприйманні матеріалу. На практичному занятті презентація має бути дуже короткою і використовувється на початку заняття для інструктажу або показу методики роботи.

Сучасним засобом є інтерактивна дошка, методика використання якої залежить від мети і змісті заняття.

Засоби наочності, які використовуються при викладанні освітнього компонента, відносяться до навчально-методичного забезпечення і вносяться в опис робочої програми.

8.4. Дистанційне навчання в закладі вищої освіти

Організація освітнього процесу в ЗВО в сучасних умовах передбачає не лише традиційну модель з проведенням навчальних занять в аудиторії, а й дистанційну, що відбувається переважно через опосередковану взаємодію віддалених один від одного учасників освітнього процесу і функціонує на основі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій [6].

Вчені виділили **риси**, якими вирізняється дистанційна освіта [3]:

- *гнучкість* – здобувачі освіти навчаються у зручний для себе час, добираючи індивідуальний темп та зручне місце;
- *модульність* – набір освітніх компонентів чи модулів, які відповідають індивідуальним чи груповим потребам;
- *паралельність* – дистанційне навчання може здійснюватися одночасно з професійним або іншим видом діяльності;
- *охоплення* – одночасне звернення до багатьох електронних джерел інформації великої кількості здобувачів освіти;
- *економічність* – зниження витрат на використання навчальних площ та технічних засобів;
- *технологічність* – запровадження в освітній процес новітніх інформаційних технологій;
- *соціальна рівноправність* – рівні можливості одержання освіти незалежно від індивідуальних ознак;
- *зміна ролі викладача і здобувача освіти* – інші способи взаємодії, високий рівень інформаційної компетентності учасників освітнього процесу;
- *зміщення акцентів на самостійну роботу здобувачів освіти* – на відміну від традиційного навчання самостійна робота займає значно більше часу та має інший характер.

Дистанційне навчання в ЗВО має певні **проблеми і труднощі**, зокрема:

- певна ізольованість учасників освітнього процесу;
- не завжди достатній рівень зворотного зв'язку;
- низький рівень володіння навичками самостійної роботи в окремих студентів;
- не завжди ефективне віддалене керівництво здобувачами освіти;
- в умовах війни – труднощі проведення занять в дистанційному форматі через вимкнення світла, повітряні тривоги.

Кожен заклад вищої освіти самостійно обирає технології дистанційного навчання. Зокрема, в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка навчальні заняття проводять на платформах MOODLE, Google Meet, Zoom, що прописано у відповідному Положенні [5].

Дистанційне навчання може організовуватися в *синхронному режимі*, наприклад, коли і викладач, і студенти одночасно доєднуються за допомогою інформаційних технологій до

певного вебресурсу/платформи для проведення заняття. *Асинхронний режим* передбачає взаємодію з затримкою в часі з використанням електронної пошти, соціальних мереж, платформ.

Для організації дистанційного навчання в ЗВО створюється вебсердцевище та накопичуються відповідні вебресурси, наприклад, в К-ПНУ це здійснюється на платформі MOODLE.

У підготовці фахівців спеціальної освіти також використовуються технології дистанційного навчання з відповідним матеріально-технічним забезпеченням. Втім більш доцільною моделлю є змішана, яка забезпечує тісний зворотній зв'язок. Водночас розміщення на вебресурсах інформаційних матеріалів дозволяє здобувачам освіти опрацювати їх у зручний для себе час.

Дистанційна модель також може використовуватися для здобуття неформальної освіти [7].

Запитання для самоперевірки та контролю

1. *Розкрийте завдання, які реалізують інноваційні технології в процесі підготовки фахівців.*
2. *Доведіть значення інтерактивних методів викладання для розвитку soft skills здобувачів вищої освіти.*
3. *Обґрунтуйте роль традиційних методів викладання у ЗВО.*
4. *Порівняйте традиційні та комп'ютерні засоби візуалізації навчального матеріалу.*
5. *Обґрунтуйте вимоги до презентації як засобу візуалізації лекції.*
6. *Назвіть мету і завдання дистанційного навчання.*
7. *Назвіть освітні компоненти підготовки фахівців спеціальності Спеціальна освіта, при викладанні яких буде складно сформулювати практичні компетентності здобувачів освіти в умовах дистанційного навчання.*

Завдання для самостійної роботи

1. *Оберіть одну з фахових дисциплін підготовки бакалаврів спеціальної освіти та розробіть до неї:*
 - *лекцію-візуалізацію на обрану тему;*
 - *проблемні запитання для обговорення чи дискусії;*
 - *проблему для мозкового штурму;*

- завдання для моделювання професійних ситуацій та ділових ігор;
 - тему брейн-рингу та запитання до неї;
 - 3 педагогічних задачі;
 - види роботи з інтерактивною дошкою.
8. Проаналізуйте Положення про дистанційне навчання в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка та створіть презентацію з висвітленням сутності основних термінів дистанційного навчання.

ТЕМА 9.

РІЗНІ ВИДИ КОНТРОЛЮ У НАВЧАННІ ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ А6 СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА

План

9.1. Характеристика різних видів контролю результатів навчання здобувачів вищої освіти.

9.2. Форми контролю освітнього процесу в закладах вищої освіти.

9.3. Особливості атестації здобувачів вищої освіти.

Основні джерела

1. Виконання та захист курсових і дипломних робіт студентами спеціальності 016 Спеціальна освіта: навчально-методичний посібник / [кол. авторів; за заг. ред. С.А. Михальської]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022. 120 с.
2. Методика викладання у вищій школі: навчально-методичний посібник / уклад.: В.І. Кобаль. Мукачево: Вид-во МДУ, 2016. 203 с.
3. Педагогіка вищої школи [Електронний ресурс]: підручник / В.П. Головенкін; КПІ ім. Ігоря Сікорського. 2-ге вид., перероб. і доп. Електронні текстові дані (1 файл: 3,6 Мбайт). Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 290 с.
4. Положення про атестацію та організацію роботи екзаменаційної комісії в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (нова редакція). URL: <https://drive.google.com/file/d/1tHg3tKyuySlq2GC1Bk5ZDIUbsWKxQ42dr/view>
5. Положення про організацію освітнього процесу в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (нова редакція). URL: <https://drive.google.com/file/d/1ZbMN35h-7ZSJbBOVvL2bTcaLtRbcQA86/view>
6. Положення про організацію самостійної роботи здобувачів вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка від 25.08.2020 р. URL: <https://drive.google.com/file/d/1Dzh4W6JnffoEkRh30ks795Q2yKBHFqjb/view>
7. Положення про рейтингову систему оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти Кам'янець-Подільського національного

- університету імені Івана Огієнка (нова редакція). URL: https://drive.google.com/file/d/1aD_jeL-jGRbDWAegkQ58tdMxxbqQKufF/view
8. Положення про ректорський контроль навчальних досягнень здобувачів вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (зі змінами). URL: <https://drive.google.com/file/d/1CvIN2sFo3A4FmsfHuL-m9QVIMwiUTDOC/view>
 9. Порядок організації поточного та семестрового контролю із застосуванням дистанційних технологій навчання в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (зі змінами). URL: https://drive.google.com/file/d/15qM6nA_NtvOZxOYZ4Hzc8DZNgnAiL_zz/view
 10. Стинська В.В. Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник. Івано-Франківськ, 2022. 180 с.
 11. Branch J., Hayes S., Horsted A., Nygaard C. Innovative Teaching and Learning in Higher Education. Libri Publishing. 2017. 444 p. URL: <http://surl.li/nfidei>

9.1. Характеристика різних видів контролю результатів навчання здобувачів вищої освіти

Контроль результатів навчання здобувачів вищої освіти є важливою складовою освітнього процесу, який дозволяє оцінити досягнення навчальних цілей і відповідність здобутих знань, умінь і компетентностей освітнім стандартам.

В ЗВО України використовують такі види контролю результатів навчання, як: вхідний, поточний, проміжний, підсумковий і відстрочений [3; 10].

Вхідний контроль проводиться з метою визначення базового рівня підготовки здобувачів вищої освіти до навчання для забезпечення ефективної навчальної роботи та високої якості засвоєння нового освітнього компоненту. Завдання вхідного контролю, які пропонуються здобувачам, мають відповідати програмі освітнього компоненту та бути націленими на перевірку знань й умінь, які є основою вивчення майбутньої навчальної дисципліни. Вхідний контроль може проводитися на початку вивчення освітнього компоненту і перед вивченням нового розділу з метою визначення питань, які необхідно повторити, ступеня готовності здобувачів вищої освіти до сприйняття нової інформації, підготовки до практичних та лабораторних занять тощо.

Основні форми вхідного контролю: тестування, співбесіда, опитування.

Поточний контроль здійснюється на лекціях, практичних і лабораторних заняттях з метою перевірки рівня знань здобувачів вищої освіти на етапі первинного засвоєння навчального матеріалу. Завдяки поточному контролю можна вчасно виявити труднощі у засвоєнні навчального матеріалу студентами, продіагностувати хід дидактичного процесу, виявити його динаміку, зіставити реально досягнуті на окремих етапах результати із запланованими. Поточний контроль сприяє активізації навчальної діяльності здобувачів вищої освіти та підвищенню загальної ефективності освітнього процесу.

Основні форми поточного контролю: усне опитування, виконання письмових завдань, дидактичні і ділові ігри, тестування, участь у вікторинах тощо.

Проміжний контроль оцінює знання, уміння та навички здобувачів вищої освіти за результатами вивчення окремих змістових модулів або тем освітнього компоненту.

Основні форми проміжного контролю: модульна контрольна робота, тестування тощо.

Підсумковий контроль проводиться з метою оцінки рівня засвоєння знань, практичних умінь та навичок здобувачів вищої освіти за тривалий проміжок часу навчання – семестр, рік, весь період навчання у закладі вищої освіти.

Основними формами контролю є семестровий контроль (іспит і залік) та атестація.

Відстрочений контроль застосовують з метою перевірки остаточних знань студентів (через певний час після іспиту або заліку), а також для визначення ефективності використання дидактичних засобів і напрямків удосконалення навчального процесу. Цей контроль здебільшого є вибіркоким, тобто перевіряються декілька навчальних груп, де застосовувалися експериментальні методики навчання, а також інші групи, які виступають еталонними (контрольними).

Основні форми контролю: олімпіади, ректорська контрольна робота, комплексне тестування, опитування тощо.

9.2. **Форми контролю освітнього процесу в закладах вищої освіти**

Рейтингова система оцінювання успішності навчання здобувачів вищої освіти є важливою складовою модульної технології навчання, яка сприяє удосконаленню системи контролю якості знань студентів, формуванню у них системних і систематичних знань, забезпеченню ритмічності самостійної роботи, підвищенню об'єктивності оцінювання знань та адаптації до вимог, визначених Європейською кредитно-трансферною системою (ЄКТС) [7].

При розробленні рейтингової системи оцінювання з освітнього компонента потрібно враховувати поділ навчального матеріалу на змістові модулі. Кількість змістових модулів та максимальна кількість балів для оцінювання цих модулів визначається викладачем.

Для побудови рейтингової системи оцінювання викладачем передусім має бути визначено систему контрольних заходів для проведення поточного контролю з кожного змістового модуля: поточний контроль на практичних і лабораторних заняттях, модульні контрольні роботи, самостійна робота тощо. Рейтингову оцінку з навчальної дисципліни виставляють за 100-бальною шкалою.

Основними формами підсумкового контролю освітнього процесу є залік та іспит [5; 7; 9].

Залік – це підсумкова форма перевірки результатів виконання здобувачами практичних, лабораторних занять, завдань самостійної та модульної контрольної роботи.

Викладач визначає, яка кількість балів окремо відводиться на поточний контроль, модульну контрольну роботу і самостійну роботу, і вказує це у робочій програмі навчальної дисципліни і силабусі, а також детально ознайомлює студентів з цими особливостями на першому занятті.

Кількість поточних оцінок на практичних і лабораторних заняттях має бути максимально достатньою для об'єктивного виявлення повноти та глибини засвоєння здобувачами вищої освіти навчального матеріалу освітнього компоненту.

Модульна контрольна робота (МКР) є обов'язковим контрольним заходом поточного контролю. МКР передбачає перевірку знань і вмінь здобувачів вищої освіти з освітньо-

го компоненту. МКР може містити питання як теоретично-го, так і практичного характеру. На МКР виносяться питання, які розглядалися на практичних і лабораторних заняттях, а також були самостійно опрацьовані здобувачами вищої освіти. МКР виконується у різних формах: письмова форма, тестування, виконання контрольних практичних завдань тощо.

Для зарахування результатів МКР здобувачі вищої освіти повинні отримати, як правило, не менше 60% від максимальної кількості балів, виділених на цей вид роботи.

Самостійна робота є одним із контрольних заходів для проведення поточного контролю.

Контроль за самостійною роботою здійснює викладач на консультаціях. У плани практичних занять, модульні контрольні роботи включають запитання та практичні завдання, успішне виконання яких передбачає попереднє виконання самостійної роботи.

Завдання самостійної роботи можуть бути перезараховані за результатами неформальної та/або інформальної освіти здобувача, за умови їх відповідності темі та кількості годин (не менше виділених на самостійну роботу).

Розглянемо на прикладі, як можна кількісно оцінити результати оцінювання здобувачів вищої освіти, якщо підсумковим контролем є залік (*таблиця 9.1*).

Таблиця 9.1

Приклад розподілу балів для заліку

Поточний і модульний контроль (100 балів)			Сума
<i>Змістовий модуль 1</i>			
Поточний контроль	МКР	Самостійна робота	100 балів
40 балів	40 балів	20 балів	

Результати підсумкового контролю у формі заліку викладач виставляє в журнал обліку роботи академічної групи. У відомість обліку успішності заносяться результати складання заліку також за двобальною шкалою («зараховано», «не зараховано») та за шкалою ЄКТС. Результати підсумкового контролю у формі заліку також заносять до залікової книжки/індивідуального навчального плану здобувача вищої освіти.

Рейтингову оцінку з навчальної дисципліни, підсумковий контроль з якої передбачений у формі екзамену, визначають як суму рейтингової оцінки поточної успішності здобувачів

вищої освіти (як правило, максимально 60 балів) та рейтингової оцінки за результатами екзамену (як правило, максимумом 40 балів).

Екзамен – це форма підсумкового семестрового контролю рівня сформованості компетентностей на основі засвоєння здобувачем вищої освіти теоретичного та практичного матеріалу з окремого освітнього компонента за семестр, що проводиться як окремий контрольний захід [5].

Вимоги до організації та проведення екзамену [2]:

– викладач має ознайомити здобувачів вищої освіти із програмою проведення екзамену, яка містить перелік основних питань навчальної дисципліни та літературні джерела для підготовки до екзамену;

– викладач повинен рекомендувати здобувачам вищої освіти ефективні методи підготовки до екзамену з урахуванням особливостей освітнього компонента;

– здобувачі вищої освіти мають бути ознайомлені з методикою проведення екзамену;

– перед екзаменом викладач має провести консультацію для здобувачів вищої освіти;

– на екзамені педагог має забезпечити сприятливий емоційний фон з метою зменшення психологічного напруження здобувачів вищої освіти;

– екзаменаційна оцінка має бути об'єктивним показником відповіді здобувача освіти з урахуванням повноти, свідомості, самостійності.

У програму іспиту включаються усі питання, які розглядалися протягом семестру у процесі вивчення освітнього компонента. З метою поглиблення, систематизації та узагальнення знань здобувачів вищої освіти основні питання змістового модуля, з якого підсумковий контроль проводився у попередніх семестрах у формі заліку, можуть включатися до переліку питань, винесених на екзамен.

Форму проведення екзамену (усна, письмова) та вид завдань (запитання з відкритими відповідями, тест, кейс-завдання тощо) визначає робоча програма навчальної дисципліни.

Після оцінювання відповіді здобувача вищої освіти на екзамені викладач вносить оцінку з навчальної дисципліни до екзаменаційної відомості обліку успішності та залікової книж-

ки/ індивідуального навчального плану здобувача вищої освіти (таблиця 9.2).

Таблиця 9.2

Приклад розподілу балів для екзамену

Поточний і модульний контроль (60 балів)			Екзамен	Сума
<i>Змістовий модуль 1</i>			40 балів	100 балів
Поточний контроль	МКР	Самостійна робота		
30 балів	20 балів	10 балів		

9.3. Особливості атестації здобувачів вищої освіти

Атестація в ЗВО може проводитися у формі [4; 5; 7]:

- 1) атестаційного іспиту;
- 2) захисту кваліфікаційної роботи.

Атестаційний іспит

Навчальні дисципліни, які виносяться на іспит, містяться у навчальному плані відповідної освітньої програми спеціальності. Програму атестаційного іспиту складають на основі переліку загальних і професійних компетентностей, визначених в освітній програмі. Результати складання іспиту оцінюються, як правило, за 100-бальною шкалою відповідно до критеріїв, які розробила випускова кафедра.

У випадку, коли відповідь здобувача вищої освіти на іспиті не відповідає вимогам Атестації, то екзаменаційна комісія ухвалює рішення про те, що здобувач вищої освіти є неатестованим. Про це робиться відповідний запис в протоколі засідання екзаменаційної комісії.

Захист кваліфікаційних робіт

Кваліфікаційна робота – це індивідуальне завдання навчально-дослідницького, творчого чи проєктно-конструкторського характеру, яке здобувач вищої освіти виконує на завершальному етапі навчання за освітнім ступенем «бакалавр», «магістр» і є однією з форм виявлення рівня теоретичних знань, їх застосування в реалізації конкретних фахових завдань.

Кваліфікаційна робота здобувача вищої освіти обов'язково перевіряється на рівень унікальності.

Захист кваліфікаційної роботи для особи, яка здобуває ступінь вищої освіти бакалавра чи магістра, відбувається на засіданні екзаменаційної комісії.

На підставі ознайомлення з кваліфікаційною роботою, відгуком на роботу наукового керівника, доповіді здобувача, відповідей на поставлені запитання та пояснень на зауваження рецензента і присутніх на захисті кваліфікаційної роботи осіб члени екзаменаційної комісії незалежно один від одного виставляють попередню оцінку кваліфікаційної роботи. Оцінювання кваліфікаційних робіт здійснюють після захисту всіх визначених на поточний день кваліфікаційних робіт на закритому засіданні на підставі попередніх оцінок членів екзаменаційної комісії. Якщо захист роботи не відповідає вимогам атестації, то екзаменаційна комісія ухвалює рішення про те, що здобувач вищої освіти є неатестованим. Відповідний запис (не атестовано) робиться в протоколі засідання екзаменаційної комісії.

Випускові кафедри розробляють Методичні рекомендації з написання та оформлення кваліфікаційних робіт з урахуванням специфіки галузі знань, спеціальності та освітньої програми. Зокрема, кафедрою спеціальної та інклюзивної освіти К-ПНУ розроблено і видано навчально-методичний посібник «Виконання та захист курсових і дипломних робіт студентами спеціальності 016 Спеціальна освіта» (2022 р.) [1].

Запитання для самоперевірки та контролю

- 1. Охарактеризуйте види контролю результатів навчання, які використовують в закладах вищої освіти України.*
- 2. Охарактеризуйте особливості підсумкового контролю у вигляді заліку.*
- 3. Охарактеризуйте особливості підсумкового контролю у вигляді екзамену.*
- 4. Опишіть процедуру атестаційного іспиту.*
- 5. Опишіть процедуру захисту кваліфікаційної роботи.*
- 6. Розкрийте особливості оцінювання результатів атестації.*

Завдання для самостійної роботи

1. Підготуватися до дискусії на тему: «Роль проблемних запитань і практичних завдань при проведенні підсумкового контролю».
2. Розробити завдання для контрольних робіт, екзаменаційних білетів, тестів з корекційної психопедагогіки (теми добираються індивідуально).
3. Порівняти традиційні і новітні форми контролю знань, вмінь і навичок у навчанні фахівців спеціальності А6 Спеціальна освіта.

ТЕМА 10.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

План

10.1. Самостійна робота студентів як основа особистісно орієнтованого навчання.

10.2. Умови ефективної організації самостійної роботи студентів; вимоги до неї.

10.3. Характеристика основних прийомів індивідуального підходу в процесі організації самостійної роботи студентів.

10.4. Професійна спрямованість самостійної роботи майбутніх фахівців спеціальності А6 Спеціальна освіта.

Основні джерела

1. Дубасенюк О.А., Антонова О.Є. Методика викладання педагогіки: курс лекцій. 2-ге вид., доп. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 327 с.
2. Миронова С.П. Підготовка вчителів до корекційної роботи в системі освіти дітей з вадами інтелекту: монографія. Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2007. 304 с.
3. Самостійна робота здобувачів вищої освіти з дисциплін професійної підготовки за спеціальністю 016 Спеціальна освіта: навчально-методичний посібник / [кол. авторів; за заг. ред. М.Г. Буйняк]. 2-ге вид., перероб., доп. [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024. 304 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7904>
4. Самостійна робота студентів з дисциплін професійної підготовки за спеціальністю 016 Спеціальна освіта: навчально-методичний посібник / кол. авторів; за заг. ред. С.П. Миронової. Кам'янець-Подільський, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2019. Ч. 2. 224 с.
5. Стинська В.В. Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник. Івано-Франківськ, 2022. 180 с.
6. Шляхтун П.П.. Методика викладання соціально-гуманітарних дисциплін: навчальний посібник. Київ: Академія, 2011. 224 с.

10.1. Самостійна робота студентів як основа особистісно орієнтованого навчання

Одним із завдань сучасної вищої освіти є формування у здобувачів вищої освіти навичок самостійної роботи.

Самостійна робота фахівців на нинішньому етапі набуває надзвичайно важливого значення. Це обумовлено перебудовою стрімким накопиченням та оновленням інформації. На разі є абсолютно безперспективним в рамках вищої освіти передавати студентові максимально можливий обсяг професійних знань, оскільки він все одно буде замалий для забезпечення професійної компетентності фахівця упродовж усієї його кар'єри. Успішність майбутньої професійної діяльності фахівця залежить від того, чи готовий він буде набувати та поповнювати свої компетентності безперервно протягом усього життя.

У дидактиці вищої школи досліджувались різні аспекти проблеми самостійної роботи студентів, зокрема: самостійна робота як засіб інтенсифікації навчання; способи оптимального управління самостійною роботою студентів; дидактичні функції самостійної роботи студентів; дидактичні умови її ефективності; вплив самостійної роботи на розвиток і самоорганізацію особистості студентів [1; 2; 5; 6]. Автори одноставні в тому, що самостійна робота в освітньому процесі є не лише засобом засвоєння навчального матеріалу, а й впливає на розвиток особистісних якостей здобувачів освіти, сприяє формуванню їхньої здатності до самостійного творчого здійснення власного життя [1; 2; 5; 6].

Самостійна робота – це запланована робота студентів, яка виконується за завданнями і при методичному керівництві викладача, проте без його безпосередньої участі. Для цього в освітніх програмах відводиться від 1/3 до 2/3 годин з кредиту.

Функції самостійної роботи [6]:

- пізнавальна;
- самоосвітня;
- прогностична;
- коригувальна;
- виховна.

Самостійна робота забезпечує формування:

- здатності організовувати і реалізовувати свою діяльність без стороннього керівництва і допомоги;

- потребу до поповнення та оновлення знань;
- уміння та навички виконання самостійної роботи;
- уміння приймати рішення, формувати конкретні завдання залежно від загального напрямку діяльності;
- уміння обирати ефективні методи і засоби вирішення проблем, які виникають у професійній діяльності та повсякденному житті;
- базових професійних компетентностей.

П.П. Шляхтун виділяє форми самостійної роботи: навчальна і наукова (навчально-дослідницька та науково-дослідницька) [6].

Самостійна робота скеровується викладачами за допомогою усних та письмових методичних вказівок; методичних рекомендацій; консультацій; індивідуальних інструкцій; контролю за результатами виконання тощо.

10.2. Умови ефективної організації самостійної роботи студентів; вимоги до неї

Успішне виконання самостійної роботи залежить від забезпечення таких **умов**, як [2]:

- відповідність завдань майбутній професійній діяльності;
- чітка постановка завдань: мета, зміст, обсяг, терміни виконання, форма звітності;
- засвоєння студентами алгоритму і способів виконання завдання;
- доступність і систематичність консультативної допомоги;
- чіткість критеріїв оцінювання;
- забезпечення контролю за якістю виконання завдань кожним студентом.

У особистісно орієнтованому навчанні великого значення набуває свідомість роботи. У самостійній роботі її можна домогтися дотриманням таких **вимог**:

- матеріал для цієї роботи повинен бути осмисленим студентами;
- завдання за характером і ступенем складності повинні відповідати зоні найближчого розвитку здобувачів освіти;
- послідовність роботи повинна враховувати логіку освітнього компоненту;

- обсяг матеріалу повинен узгоджуватись з індивідуальними можливостями кожного студента;
- види самостійної роботи повинні реалізовуватися послідовно: від репродуктивних навчальних завдань до пошукових навчально-дослідницьких.

10.3. Характеристика основних прийомів індивідуального підходу в процесі організації самостійної роботи студентів

Самостійна робота реалізує завдання особистісно-орієнтованого навчання, оскільки дозволяє врахувати характерологічні риси особистості здобувачі освіти, темп його діяльності, ступінь оволодіння освітнім компонентом, рівень розвитку професійної готовності, ступінь сформованості соціальних компетентностей. Самостійна робота може бути індивідуалізованою за обсягом, змістом, характером виконання, що дозволяє уникнути механічності, формальності у засвоєнні матеріалу та вплинути на становлення і розвиток особистості майбутнього фахівця. Зупинимось на характеристиці основних прийомів індивідуального підходу в процесі організації самостійної роботи.

Прийоми індивідуального підходу [2]:

- наявність обов'язкового мінімуму і необов'язкового максимуму самостійної роботи: завдання може складатись із двох частин – обов'язкової і додаткової, розрахованої на більш «сильних» і зацікавлених студентів;
- варіативність завдань: самостійна робота може бути представлена декількома варіантами з різним обсягом і ступенем складності, вибір варіанту враховуватиметься при підсумковому контролі;
- особистісність контролю: контроль слід здійснювати індивідуально, адже при цьому викладач матиме змогу спілкуватись з кожним студентом окремо;
- чіткість методичних вказівок: рекомендації до самостійної роботи слід давати з урахуванням індивідуальних можливостей здобувачів освіти та способів їхньої роботи;
- індивідуальність у плануванні самостійної роботи: студентів необхідно ознайомити із загальним обсягом роботи, а вони самостійно передбачатимуть терміни її виконання (систематичність контролю є обов'язковою умовою);

- залучення сильних студентів до науково-дослідницької роботи: якщо студент легко і швидко виконує завдання, варто запропонувати йому дослідження фахового характеру.

10.4. Професійна спрямованість самостійної роботи майбутніх фахівців спеціальності А6 Спеціальна освіта

Для формування особистості майбутнього фахівця самостійна робота має бути професійно спрямованою. Ця умова буде забезпечуватись лише тоді, коли відбір і подача матеріалу відповідатимуть кваліфікаційній характеристиці вчителя-дефектолога (позаяк професійний стандарт відсутній), а кожна дисципліна викладатиметься з розумінням її прикладного значення для майбутньої професії.

Ще на першому курсі у здобувачів освіти слід сформува-ти загальнонавчальні вміння і навички, які стануть основою засвоєння професійних знань та ефективного виконання самостійної роботи. Це, зокрема, такі:

- вміння розподіляти увагу між слуханням та фіксуванням інформації;
- навичка скороченого скоропису;
- вміння самостійно працювати з літературними джерелами;
- вміння самостійно здобувати нові знання із різних джерел;
- вміння порівнювати і співставляти інформацію з різних джерел; виділяти основні співвідношення у вивчених явищах, процесах; аргументовано і логічно викладати свої докази; висловлювати власні міркування; формулювати проблеми; встановлювати внутріпредметні та міжпредметні зв'язки;
- вміння і навички науково-дослідницької роботи з усіх навчальних дисциплін.

Таким чином, до вивчення провідних фахових дисциплін, виконання курсових робіт і педагогічної практики студент уже володітиме різними рівнями самостійної діяльності: репродуктивним, реконструктивним і творчим. Викладач фахових освітніх компонентів зможе повною мірою реалізувати професійну підготовку, опираючись на міцний фундамент сформованих навичок самостійної роботи та добираючи завдання з реалізацією прикладного значення для майбутньої професії студентів.

Досягнути цього можна лише за умови наступності та комплексного підходу до організації самостійної роботи з усіх дисциплін, поєднанні всіх її видів. Це вимагає відповідно наскрізного прозорого планування самостійної роботи із розробкою загального графіку, на основі якого кожен студент зможе розробити індивідуальну освітню траєкторію.

Для прикладу наведемо види професійно спрямованих завдань для самостійної роботи студентів. Безумовно, що їх конкретний зміст має залежати від освітнього компонента.

Приклади завдань:

- порівняльний аналіз понять загальної та спеціальної дидактики, загальних та спеціальних методик; нормативних документів і практики роботи закладів загальної середньої та спеціальної освіти; діяльності вчителів / вихователів різних типів закладів;
- вивчення нормативних документів, які регулюють діяльність спеціальних закладів освіти;
- вивчення додаткових літературних джерел фахового характеру;
- систематичне опрацювання публікацій у вітчизняних та закордонних періодичних виданнях з майбутньої професії;
- підготовка конспектів / тез відповідей на питання, винесені на самостійне опрацювання;
- аналіз уроків, самопідготовки, виховних заходів спеціальних / інклюзивних закладів освіти;
- вивчення досвіду спеціальних / інклюзивних закладів з організації навчання, виховання і корекційно-розвиткової роботи з дітьми ООП;
- аналіз шкільної документації;
- виконання елементів майбутньої професійної діяльності: добір ігор; розробка тематики заходів; підготовка конспектів уроків тощо;
- аналіз і оцінювання своїх професійних компетентностей згідно кваліфікаційної характеристики вчителя-дефектолога;
- підготовка доповідей, теми яких розподіляються з урахуванням побажань студентів, їхніх наукових інтересів тощо;
- проведення експериментальних наукових досліджень на базі закладів освіти.

Така самостійна робота сприятиме закріпленню вивченої теорії, розвиватиме професійну мотивацію здобувачів освіти, готуватиме до практичної діяльності.

Запитання для самоперевірки та контролю

1. *Дайте характеристику функцій самостійної роботи здобувачів вищої освіти.*
2. *Яким чином викладачі скеровують виконання самостійної роботи студентами?*
3. *Обґрунтуйте вимогу щодо відповідності завдань самостійної роботи майбутній професійній діяльності.*
4. *Яким чином розвивати свідомість самостійної роботи здобувачів освіти?*
5. *Назвіть прийоми індивідуального підходу в організації самостійної роботи здобувачів освіти.*

Завдання для самостійної роботи

1. *Дослідіть труднощі організації самостійної роботи студентів 1 курсу та запропонуйте шляхи їх подолання.*
2. *Розробіть методичні рекомендації для студентів 1 курсу щодо організації самостійної роботи.*
3. *Запропонуйте методи формування професійної мотивації майбутніх фахівців спеціальної освіти.*
4. *Розробіть план власного професійного самовиховання.*
5. *Визначить роль неформальної освіти у самостійній роботі студентів. Наведіть приклади неформальної освіти для здобувачів вищої освіти спеціальності А6 Спеціальна освіта.*

ТЕМА 11.

ПРОФЕСІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ А6 СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА

План

11.1. Особливості дослідницько-творчої діяльності спеціального педагога.

11.2. Завдання науково-дослідної роботи у підготовці фахівців спеціальності А6 Спеціальна освіта.

11.3. Підготовка здобувачів вищої освіти до подальшого професійного розвитку.

11.4. Дотримання принципів академічної доброчесності в науково-дослідній роботі.

Основні джерела

1. Виконання та захист курсових і дипломних робіт студентами спеціальності 016 Спеціальна освіта: навчально-методичний посібник / [кол. авторів; за заг. ред. С.А. Михальської]. Кам'янець-Подільський, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022. 120 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/handle/123456789/6692>
2. Кодекс академічної доброчесності Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (нова редакція). URL: <https://drive.google.com/file/d/1b6Zat62rNGKFdzXyA55lgAs9ZGJE1c1d/view>
3. Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник. О.В. Малихіна, І.Г. Павленко, О.О. Лаврентьєва, Г.І. Матукова. Київ: КНТ, 2014. 262 с.
4. Миронова С.П., Михальська С.А. Науково-прикладні дослідження і проекти в спеціальній та інклюзивній освіті: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024. 128 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/handle/123456789/8084>
5. Положення про дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними, науковими працівниками та здобувачами вищої освіти в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (нова редакція). URL: <https://drive.google.com/file/d/1vwOb8sjzVjHpAnrAmFADtNQWYUjJny-R/view>

6. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 016 Спеціальна освіта для другого (магістерського) рівня вищої освіти: Наказ МОН України № 28 від 05.01.2021. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/vishcha-osvita-ta-osvita-doroslikh/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukraini/zatverdzeni-standarti-vishchoi-osviti>
7. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 016 Спеціальна освіта для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: Наказ МОН України № 799 від 16.06.2020. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/016-Spets.osvita-bakalavr.28.07.pdf>
8. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 016 Спеціальна освіта для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти: Наказ МОН України № 1470 від 01.12.2023. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2023/01.12.2023/016-Spetsialna.osvita.-dok.filosofiyi-1470-01.12.2023.pdf>
9. Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти»: Наказ МОН України №1225 від 29 серпня 2024 р. URL: <https://mon.gov.ua/news/informatsiine-povidomlennia>
10. Про освіту: закон України. URL: <https://zakon.help/law/2145-VIII>
11. Професійний стандарт на групу професій «Вчитель-логопед, логопед». URL: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/658-profesijnij_standart.pdf
12. Стинська В.В. Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник. Івано-Франківськ, 2022. 180 с. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/15340/1/%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82.pdf>

11.1. Особливості дослідницько-творчої діяльності спеціального педагога

Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти» 2024 р. однією з трудових функцій визначає «Безперервний професійний розвиток» [9]. Для виконання цієї функції має бути сформована **здатність до навчання впродовж життя**, яка передбачає, зокрема:

- ✓ здатність здійснювати власний професійний розвиток;
- ✓ здатність до інноваційної діяльності.

Трудові функції «Навчання здобувачів освіти предметів» та «Проведення освітнього процесу» також вимагають певних **інноваційних компетентностей**, зокрема:

- ✓ здатність застосовувати інноваційні технології навчання;
- ✓ вміння добирати доцільні форми, методи, прийоми й засоби для здійснення дослідницької діяльності здобувачами і способи представлення ними досягнутих результатів;
- ✓ здатність здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію та оперувати нею у професійній діяльності;
- ✓ здатність створювати нові електронні ресурси.

Професійний стандарт на групу професій «Вчитель-логопед, логопед» також передбачає використання фахівцями інноваційних методик, здатність реалізовувати проекти професійного спрямування, творчий підхід до виконання посадових обов'язків та ін. [11].

Виконання цих функцій потребує, зокрема сформованих вмінь використання наукових методів пізнання, інновацій в професійній діяльності, творчості фахівців.

Професійна діяльність педагогів спеціальної освіти містить багато складових відповідно до кваліфікаційної характеристики [4]. Однією з них є дослідницько-творча діяльність, яка вимагає від педагога творчого використання педагогічної теорії, методології, методичних вказівок; планування та проведення дослідницької роботи [4]. Цей вид діяльності сприяє розвитку творчості та індивідуальності педагога, удосконаленню його професійної майстерності [4].

Дослідницько-творча діяльність вимагає від фахівця володіння такими *знаннями* [4]:

- основні напрями та перспективи розвитку освіти, педагогічної науки, спеціальної педагогіки та психології;
- методи науково-педагогічного опису та аналізу педагогічних фактів, явищ, процесів;
- принципи та прийоми збирання, систематизації, узагальнення та використання інформації, проведення наукових досліджень та науково-методичної роботи зі спеціальності.

Вміння фахівця для реалізації дослідницько-творчої діяльності [4]:

- збирати, опрацьовувати і використовувати педагогічну інформацію, необхідну для розв'язання професійних завдань;
- здобувати нові професійно значущі знання й відомості із різних джерел;
- орієнтуватись у фахових літературних джерелах, періодичних виданнях;

- проводити науково-експериментальну роботу з удосконалення існуючих, пошуку та розробки нових методик (навчальних, виховних, корекційно-розвиткових), посібників, засобів корекції;
- створювати проекти для освіти, психолого-педагогічного супроводу та розвитку осіб з ООП;
- спонукати батьків до удосконалення своєї компетентності у вихованні дітей;
- формувати власний стиль професійної діяльності.

11.2. Завдання науково-дослідної роботи у підготовці фахівців спеціальності А6 Спеціальна освіта

У Стандартах вищої освіти зі спеціальності А6 Спеціальна освіта для всіх рівнів вищої освіти вміщені вимоги до компетентностей випускників щодо дослідницьких компетентностей, з-поміж яких, зокрема є:

➤ Для **бакалаврів** [7, с. 7-9]:

- здатність узагальнювати та застосовувати теоретичні, емпіричні методи психолого-педагогічного дослідження, статистичні методи обробки отриманої інформації, визначати достовірність результатів дослідження;
- здійснювати пошук, аналіз і синтез інформації з різних джерел для розв'язування конкретних задач спеціальної та інклюзивної освіти;
- здатність до пошуку необхідної інформації, особистісного та професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку;

➤ Для **магістрів** [6, с. 7-9]:

- здатність здійснювати дослідження та/або провадити інноваційну діяльність з метою отримання нових знань, створення нових та удосконалення традиційних технологій викладання і супроводження та в ширших мультидисциплінарних контекстах;
- здатність розробляти та впроваджувати інноваційні методики і технології корекційно-розвивальної роботи з особами з особливими освітніми потребами; генерувати нові ідеї для удосконалення навчання, виховання, розвитку та соціалізації цих осіб;
- здатність створювати і реалізовувати наукові розробки, освітні проекти у сфері спеціальної та інклюзивної освіти.

➤ Для *докторів філософії* [8, с. 5-6]:

- здатність застосовувати методологію наукової діяльності та педагогічної науки;
- здатність розв'язувати комплексні проблеми у сфері спеціальної та/або інклюзивної освіти на основі системного наукового світогляду та загального культурного кругозору із дотриманням принципів професійної етики та академічної доброчесності;
- здатність генерувати нові ідеї, розробляти проекти у сфері спеціальної та/або інклюзивної освіти;
- здатність обробляти та аналізувати наукову інформацію з різних джерел;
- здатність виконувати оригінальні дослідження, досягати наукових результатів, які створюють нові знання у сфері спеціальної та/або інклюзивної освіти;
- здатність проектувати, розробляти нові технології, методики і засоби у сфері спеціальної та/або інклюзивної освіти;
- здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми дослідницького характеру в сфері спеціальної та/або інклюзивної освіти, забезпечувати якість виконуваних досліджень та дотримання права інтелектуальної власності.

Реалізувати визначені Стандартами цілі й компетентності можливо через поєднання навчальної й науково-дослідної діяльності та організацію освітнього процесу за принципом «навчання через дослідження».

Вже з першого курсу на лекціях, семінарських і лабораторних заняттях, консультаціях у студентів необхідно формувати вміння та навички самоосвіти і науково-дослідницької роботи. У підготовці майбутніх фахівців спеціальної освіти науково-дослідницька робота має таке *значення*:

- вчить аналізувати теоретичний матеріал та узагальнювати досвід роботи закладів спеціальної та інклюзивної освіти;
- допомагає систематизувати знання, одержані у процесі вивчення різних дисциплін, та застосувати їх на практиці;
- розширяє межі професійних знань здобувачів освіти;
- вчить знаходити більш ефективні і раціональні методи, прийоми, засоби корекційно-розвиткового навчання/виховання дітей з ООП;
- формує навички дослідницької роботи.

Дуже важливо, щоб науково-дослідницька робота мала виразне професійне спрямування і корелювала з дослідницько-творчою діяльністю майбутніх фахівців. Тому навчальні завдання мають містити дослідницьку та творчу складову. Це стосується і аудиторних занять, і самостійної роботи здобувачів освіти, і практики. Під час вивчення фахових дисциплін студенти можуть виконувати, зокрема такі **завдання дослідницького характеру**:

- збирати, опрацьовувати і використовувати педагогічну інформацію, яка залучається для вирішення професійних завдань;
- співставляти відомості із різних джерел, в тому числі й закордонних, здобуваючи при цьому нові професійно значущі знання;
- спостерігати за діяльністю дітей та вчителів на уроці, аналізувати результати спостереження;
- добирати психолого-педагогічні методики для оцінки розвитку дитини (як комплексної, так і окремих сторін), здійснювати відповідні дослідження та опрацьовувати й описувати одержані результати;
- виконувати експериментальну роботу з пошуку та розробки нових корекційно-розвиткових методик, посібників, засобів і прийомів корекції;
- готувати реферати, повідомлення, наукові доповіді;
- генерувати тематику освітніх проєктів для спеціальної та інклюзивної освіти;
- розробляти проєкти, спрямовані на розвиток та удосконалення освіти осіб з ООП;
- формулювати наукові гіпотези та перевіряти їх під час написання курсових і кваліфікаційних робіт.

Наголосимо, що самостійна науково-дослідна робота студентів повинна відповідати їхнім уподобанням, знанням та формувати подальші професійні інтереси й творчі здібності. Така робота стимулюватиме здобувачів освіти й у подальшому до продовження науково-дослідної роботи на більш високому рівні.

Інтеграція одержаних студентами знань, вмінь та поєднання навчання і досліджень відбувається під час виконання **курскових робіт / проєктів**.

Курсова робота допомагає систематизувати знання студентів, одержані ними при вивченні різних дисциплін, і застосу-

вати їх на практиці. Правильно обрана тема курсової роботи впливає і на формування особистості майбутнього фахівця.

Тематика курсових робіт/проектів розробляється та затверджується до тих освітніх компонентів, для яких визначено такий вид роботи в навчальному плані ОП. При визначенні тематики робіт/проектів враховується їх актуальність, практико-орієнтованість для спеціальної та інклюзивної освіти; замовлення стейкхолдерів на виконання певних досліджень.

Основною метою курсової роботи є формування у студентів навичок науково-дослідної роботи, вагомої для майбутньої педагогічної діяльності. Студент повинен навчитись добирати і аналізувати загальну і спеціальну психолого-педагогічну літературу, обирати методiku дослідження, адекватну поставленим завданням, збирати і узагальнювати фактичний матеріал, робити педагогічні висновки. Особливого значення набуває наявність у роботі експериментальної або практичної частини, оскільки при її підготовці здобувач освіти комунікує з дітьми, їхніми батьками, співпрацює з фахівцями. Така діяльність є суттєвим доповненням до його власного педагогічного досвіду та закладання основ дослідницько-творчої діяльності.

Важливою умовою якісного виконання наукових робіт зі спеціальності є обов'язковість міждисциплінарного вивчення теми (психологічний, педагогічний, медичний аспект). Це обумовлено тим, що професійна діяльність фахівця спеціальної освіти є комплексною і вимагає реалізації всіх названих вище складових.

Студенти за рішенням кафедри можуть в якості курсової роботи виконати творчу науково-методичну роботу / розробку / проєкт, наближену до майбутньої професійної діяльності. Наприклад: відеозаписи уроків та позакласних корекційно-виховних заходів у спеціальних / інклюзивних закладах з їх детальним аналізом; методичні розробки до використання певних методів навчання / виховання; комплекси корекційно-розвиткових занять / ігор; виготовлення наочних посібників / корекційно-розвиткових комп'ютерних програм / освітні проєкти тощо. Такі види робіт виконуються, як правило, на замовлення кафедр, педагогічних колективів спеціальних / інклюзивних закладів дошкільної / загальної середньої освіти / інших стейкхолдерів. Цінність таких робіт полягає в тому, що вони моделюватимуть майбутню професійну діяльність здобувачів; дозволять

їм використати творчий потенціал, запропонувати нетрадиційні спеціальні освітні / корекційно-розвиткові / виховні технології, закріпити свої дослідницькі компетентності.

Правильним підходом до виконання наукових робіт є наскрізне їх планування з переростання у кваліфікаційну роботу. Тематика робіт проєктів / розробок має бути міжпредметно взаємоузгодженою, фахово зорієнтованою, а результати – можуть впроваджуватись у практику роботи закладів освіти. Така організація науково-дослідної роботи з одного боку сприятиме розвитку свідомості та мотивації здобувачів освіти, а з другого – стимулюватиме їх творчість, прагнення оволодіти конкретними компетентностями і, безумовно, підвищить почуття відповідальності за кінцевий результат.

Моделювання професійної діяльності майбутніх фахівців спеціальної освіти у процесі виконання наукових робіт сприятиме формуванню самостійного і творчого педагога.

Великі можливості щодо науково-дослідної роботи здобувачів освіти має *педагогічна практика* у закладах дошкільної та загальної середньої освіти. Саме тоді у студентів з'являються перші питання, які вимагають більш глибокого вивчення теорії і практики роботи з дітьми з ООП, є можливість збирати матеріал для курсових і кваліфікаційних робіт. У період педагогічної практики здобувачі освіти закріплюють вміння використовувати методи наукових досліджень; вчать під керівництвом викладача опрацьовувати експериментальний матеріал та результати дослідження; використовувати раціональні прийоми організації наукової праці; беруть участь у роботі творчих методичних об'єднань; узагальнюють практичний досвід роботи з дітьми; практикуються робити доповіді науково-практичного характеру на засіданні педагогічної ради чи методичного об'єднання.

Результати виконання завдань науково-дослідного характеру під час практики слід обговорювати на конференціях з практики, науково-практичних конференціях; апробувати в публікаціях; представляти на засіданнях наукових гуртків і проблемних груп.

Однією з надвагомих форм науково-дослідної роботи студентів є *наукові гуртки та проблемні групи*. Їх проблематика має бути професійно спрямованою; зміст досліджень повинен моделюватися відповідно до майбутньої педагогічної діяльності у закладах спеціальної та інклюзивної освіти.

Однією з форм науково-дослідної роботи є участь здобувачів освіти у **науково-практичних конференціях**, зокрема: представлення повідомлення / доповіді, публікація статті / тез, слухач заходу. Участь у конференціях є шляхом апробації досліджень, які проводять здобувачі освіти. Тому важливо навчити їх аналізувати та узагальнювати результати своїх наукових пошуків, оформляти наукові публікації. Для магістрів, які виконують кваліфікаційні роботи, публікація є обов'язковою,

В Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка є гарна практика підготовки навчальних посібників, методичних рекомендації для здобувачів вищої освіти з організації ними науково-дослідної роботи, що допомагає їм впорядкувати цей вид діяльності [1; 4].

11.3. Підготовка здобувачів вищої освіти до подальшого професійного розвитку

Якість корекційно спрямованого освітнього процесу, ефективність педагогічної праці фахівців спеціальної освіти значною мірою залежить від їхньої професійної майстерності, творчості. Досягти високих результатів у роботі педагога може за умови постійного професійного вдосконалення, яке здійснюється передусім через науково-методичну діяльність. Здатність здійснювати професійний розвиток визначена й у Професійних стандартах вчителів, й у Стандартах вищої освіти [6; 7; 8; 9; 11]. З огляду на це, одним із вагомих завдань ЗВО має бути підготовка здобувачів вищої освіти до неперервної самоосвіти, педагогічної творчості.

Вирішенню цього завдання може слугувати цілеспрямована система роботи, що містить:

- 1) оволодіння здобувачами освіти досягненнями педагогічної науки (як загальної, так і спеціальної педагогіки) і впровадження їх у практику (на практичних і лабораторних заняттях, під час проходження педагогічної практики у закладах освіти);

- 2) вивчення й узагальнення інноваційного педагогічного досвіду;

- 3) науково-дослідницька діяльність здобувачів вищої освіти.

Зазначені складові тісно взаємопов'язані й взаємообумовлені; у кожному можна виділити, зокрема такі **завдання**:

- формування та розвиток позитивного ставлення до професійного саморозвитку (психологічна підготовка);
- формування певних знань (теоретична підготовка);
- формування системи практичних умінь і навичок (практична підготовка);

Вагомим фактором розв'язання цих завдань є психологічна підготовка студентів до професійного саморозвитку, яка має на меті формування відповідних якостей мотиваційної сфери. При позитивній спрямованості студентів, наявності у них активності значно легше забезпечити теоретичну і практичну підготовку. Для формування позитивної мотивації до професійного саморозвитку слід розвивати у майбутніх фахівців науково-педагогічні інтереси.

Формування у студентів науково-педагогічних інтересів має починатись з першого курсу і тривати весь період навчання в ЗВО. Ця робота ґрунтується передусім на переконанні студентів у об'єктивній необхідності професійного зростання вчителя. Вплив на професійну самосвідомість має починатися при вивченні «Вступу до спеціальності», де здобувачі освіти ознайомлюються із специфікою майбутньої професійної діяльності. Пізніше слід вивчати професіограму спеціального педагога, особливості його професійної діяльності; кваліфікаційну характеристику фахівця; особливості роботи педагогічного персоналу спеціальних закладів освіти; завдання науково-методичної роботи та ін. Ці питання опрацьовуються під час вивчення «Спеціальної педагогіки», та інших освітніх компонентів, визначених ОП. Наприклад, в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка для бакалаврів запроваджено ОК «Професійна діяльність та особистість корекційного педагога», для магістрів – «Тренінг професійного зростання вчителя-дефектолога», де здобувачі освіти оволодівають прийомами професійного саморозвитку.

Одним із таких прийомів є самооцінка власної особистості відповідно до професіограми фахівця та складання плану саморозвитку.

Науково-педагогічні інтереси формуються у здобувачів освіти у процесі роботи над фаховою літературою, написання рефератів з професійної тематики, вивчення досвіду робо-

ти вчителів-новаторів тощо. Такі завдання виконуються студентами у процесі самостійної роботи з фахових ОК. Щоб зацікавити майбутніх фахівців літературними джерелами, можна використовувати такі прийоми: знайомство студентів з окремими літературними джерелами на лекціях; обговорення окремих публікацій і книг на практичних і семінарських заняттях; доповіді студентів про прочитані публікації, книги. Спочатку пропонувати нескладні літературні джерела, зокрема, популярну педагогічну літературу; потім – окремі параграфи, частини або розділи підручників, науково-методичних і методичних посібників, пізніше – більш складні теоретичні видання. Наголосимо, що при вивченні закордонних джерел **не можна використовувати джерела інформації, створених на території держав-агресорів** (росія, білорусь).

Отже, формування науково-педагогічних інтересів є одним із вагомих шляхів психологічної підготовки майбутніх корекційних педагогів до професійного вдосконалення.

Наголосимо, що правильна організація науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти є одним із провідних шляхів формування готовності майбутніх фахівців до безперервного удосконалення професійної діяльності у спеціальних закладах.

11.4. Дотримання принципів академічної доброчесності в науково-дослідній роботі

Закон України «Про освіту» (стаття 42) визначає необхідність дотримання в освітній і науковій діяльності принципів академічної доброчесності [10].

Всі учасники освітнього процесу є суб'єктами академічної доброчесності, якої мають дотримуватися в усіх видах діяльності.

У науково-дослідній діяльності здобувачів вищої освіти дотримання правил академічної доброчесності, зокрема означає [10]:

- дотримання норм законодавства про авторське право;
- обов'язкове посилання на джерела інформації, які використовуються для написання наукових робіт, доповідей, публікацій тощо;

- надання інформації про методологію досліджень, використані методики досліджень з посиланнями на джерела;
- правильне цитування літературних джерел з достовірними посиланнями;
- надання достовірної інформації про результати власної наукової / творчої) діяльності;
- вміння співпрацювати з штучним інтелектом без запозичення його продукту у свої наукові розробки.

В Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка розроблено низку документів, відповідних загальному законодавству, з питань академічної доброчесності, зокрема (<https://integrity.kpnu.edu.ua/normatyvna-baza/>):

- Кодекс академічної доброчесності;
- Положення про дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними, науковими працівниками та здобувачами вищої освіти;
- Методичні рекомендації з перевірки курсових, дипломних/кваліфікаційних робіт (проектів), дисертацій здобувачів вищої освіти;
- Порядок перевірки рукописів монографій, підручників, навчальних посібників на рівень унікальності;
- Положення про врегулювання конфліктних ситуацій;
- Порядок скасування рішення про присудження ступеня вищої освіти та присвоєння відповідної кваліфікації.

Всі учасники освітнього процесу в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка дотримуються в своїй діяльності політики академічної доброчесності.

Запитання для самоперевірки та контролю

1. *Розкрийте сутність трудової функції вчителя «Безперервний професійний розвиток».*
2. *Опишіть зміст дослідницько-творчої діяльності фахівця спеціальної освіти.*
3. *Назвіть компетентності, які необхідно сформувати у здобувачів вищої освіти для виконання науково-дослідної роботи.*
4. *Дайте визначення понять: доповідь, есе, реферат, тези, стаття, курсова робота, кваліфікаційна робота, проєкт.*

5. *Визначіть роль наукових гуртків і проблемних груп у формуванні особистості майбутніх фахівців.*
6. *Назвіть принципи академічної доброчесності в науково-дослідній роботі.*

Завдання для самостійної роботи

1. *Підготуйте для здобувачів вищої освіти термінологічний словник, який допоможе їм зрозуміти сутність та особливості науково-дослідної роботи.*
2. *Розробіть пам'ятку для магістрантів з вимогами до кваліфікаційної роботи.*
3. *На прикладі освітнього компоненту професійної підготовки (на Ваш вибір) розробіть тематику рефератів, курсових робіт.*
4. *Запропонуйте кілька тем кваліфікаційних робіт за спеціальністю Спеціальна освіта (спеціалізація – на Ваш вибір).*
5. *Оберіть одну з тем кваліфікаційної роботи та підготуйте до неї список рекомендованих джерел для опрацювання.*
6. *Підготуйте презентації для ознайомлення здобувачів освіти з принципами академічної доброчесності, порядком вирішення конфліктних ситуацій, використовуючи для цього відповідні локальні документи Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.*
7. *Запропонуйте шляхи подолання плагіату у наукових роботах здобувачів вищої освіти.*

ТЕМА 12.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ А6 СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА

План

12.1. Сутність навчально-методичного забезпечення освітніх компонентів.

12.2. Характеристика робочої програми і силабусу.

12.3. Підготовка викладача до проведення практичних і лабораторних занять.

12.4. Програми різних видів практик зі спеціальності.

12.5. Організація роботи з виконання курсових та кваліфікаційних робіт.

Основні джерела

1. Виконання та захист курсових і дипломних робіт студентами спеціальності 016 Спеціальна освіта: навчально-методичний посібник / [кол. авторів; за заг. ред. С.А. Михальської]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022. 120 с.
2. Каплінський В.В. Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник. Вінниця: ТОВ «Ніланд ЛТД», 2015. 224 с.
3. Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник / О.В. Малихін, І.Г. Павленко, О.О. Лаврентьева, Г.І. Матукова. Київ: КНТ, 2014. 262 с.
4. Методика викладання у вищій школі: навчально-методичний посібник / уклад. В.І. Кобаль. Мукачево: Вид-во МДУ, 2016. 203 с.
5. Методичні рекомендації до проведення практики для студентів спеціальності 016 Спеціальна освіта спеціалізації 016.02 Олігофренопедагогіка галузі знань 01 Освіта / Педагогіка: навчально-методичний посібник [Електронний ресурс] / [кол. авторів; за заг. ред. О.В. Чопік]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022. 212 с.
6. Методичні рекомендації з розробки силабусів навчальних курсів в Кам'янець-Подільському національному університеті імені

- Івана Огієнка. URL: <https://drive.google.com/file/d/1HDL0eYx4-RFLmYFh2Wss0Mqi9cE-8Zch/view>
7. Мірошніченко В.І., Гончаренко О.А., Тушко К.Ю. Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник. Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2021. 168 с.
 8. Положення про навчально-методичне забезпечення освітніх компонентів у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка. URL: <https://drive.google.com/file/d/1L8T1Ttwkwn4hvUilKktIQB946p5RhRqCX/view>
 9. Положення про організацію освітнього процесу в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (нова редакція). URL: <https://drive.google.com/file/d/1ZbMN35h-7ZSJBB0VvL2bTcALtRbcQA86/view>
 10. Положення про проведення практики здобувачів вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (нова редакція). URL: https://drive.google.com/file/d/0B_EBvdN4dQSLSDVlV04waWZvbW5xVnM2Mmd5Y1FLdi1rUC0w/view?resourcekey=0-tYSPd5dBX2-ZMCs1ShozJA
 11. Стинська В.В. Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник. Івано-Франківськ, 2022.180 с.

12.1. Сутність навчально-методичного забезпечення освітніх компонентів

Навчально-методичне забезпечення освітніх компонентів (НМЗ ОК) – це сукупність нормативних, навчально-методичних, інформаційно-довідкових і контрольних матеріалів, представлених у паперовій та/або електронній формах, необхідних для забезпечення якісної підготовки здобувачів вищої освіти, формування в них відповідних компетентностей і результатів навчання, передбачених освітньою програмою певного рівня вищої освіти [8].

До **освітніх компонентів** відносяться:

- ✓ навчальна дисципліна;
- ✓ практика;
- ✓ курсова робота/проєкт;
- ✓ атестація: атестаційний іспит, кваліфікаційна робота/проєкт; єдиний державний кваліфікаційний іспит.

Навчально-методичне забезпечення залежить від виду ОК.

Основні документи навчально-методичного забезпечення ОК

- робоча програма;
- силабус;
- програми практик;
- методичні матеріали для проведення атестації.

Інші документи навчально-методичного забезпечення ОК

- конспекти/тези / плани лекцій;
- плани практичних, лабораторних занять, семінарів;
- методичні матеріали для організації самостійної роботи;
- підручники, навчальні та навчально-методичні посібники, методичні матеріали, авторські розробки викладачів тощо;
- методичні матеріали для проведення контролю навчальних досягнень здобувачів вищої освіти;
- критерії оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти за різними видами навчальної діяльності;
- методичні матеріали для виконання і захисту курсових робіт/проектів;
- завдання для ректорських контрольних робіт;
- комп'ютерні програми, презентації;
- ілюстративні та демонстраційні матеріали;
- приклади виконання типових практичних завдань;
- зразки оформлення документів з практики;
- каталоги інформаційних ресурсів та ін.

Навчально-методичне забезпечення розробляється для всіх освітніх компонентів освітньої програми. Якщо освітні компоненти викладаються за декількома навчальними планами різних освітніх програм, але мають однаковий зміст, програмні результати навчання, то викладачі готують уніфіковане навчально-методичне забезпечення. Різницю в кількості годин, форми семестрового контролю тощо відображають у робочій програмі освітнього компоненту.

НМЗ ОК розробляє викладач, у якого цей освітній компонент запланований у навчальному навантаженні, або кілька викладачів, якщо, наприклад, лекції, іспит з цього освітнього компонента заплановані одному науково-педагогічному працівнику, а практичні заняття – іншому. Викладач/викладачі несе відповідальність за своєчасність розроблення, актуальність змісту, якість, відповідність навчально-методичних ма-

теріалів освітній програмі та навчальному плану. Всі компоненти НМЗ мають ґрунтуватися на принципах академічної доброчесності.

До індивідуального плану роботи викладача у розділі «Методична робота» включають підготовку складових НМЗ ОК.

ЗВО має забезпечити здобувачам вищої освіти вільний, зручний, безоплатний доступ до всіх складових НМЗ ОК, літературних джерел тощо, зокрема:

- у бібліотеці ЗВО;
- на електронних ресурсах ЗВО;
- у відкритих державних реєстрах, базах даних, інформаційних системах тощо;
- на зовнішніх електронних ресурсах, які надають вільний доступ до інформації.

Всі складові НМЗ мають зберігатися на кафедрі, за що відповідає завідувач кафедри.

12.2. Характеристика робочої програми і силабусу

Основоположними документами НМЗ ОК є робоча програма навчальної дисципліни та силабус. Робочу програму та силабус розробляє викладач, який забезпечує викладання дисципліни. Процедура розробки, терміни затвердження цих документів та відповідальні особи мають бути описані в локальних документах ЗВО. Ці документи оновлюються щорічно.

Робоча програма навчальної дисципліни – це нормативний документ ЗВО, основними *структурними елементами* якого є:

- обсяг, зміст, цілі навчальної дисципліни;
- програма вивчення навчальної дисципліни;
- програмні компетентності й очікувані результати навчання;
- засоби діагностики та критерії оцінювання результатів навчання здобувачів освіти.

Наголосимо, що робочі програми як обов'язкових, так і вибіркових дисциплін розробляють на основі освітньої програми і навчального плану.

Розглянемо окремі структурні компоненти змісту робочої програми на прикладі навчальної дисципліни «**Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка**»:

➤ **мета вивчення навчальної дисципліни;**

Метою вивчення навчальної дисципліни є формування теоретичної та практичної основи фахової підготовки майбутніх корекційних педагогів, здатних творчо вирішувати завдання навчання, виховання та корекції психофізичного розвитку учнів з інтелектуальними порушеннями.

➤ **обсяг дисципліни в кредитах ЄКТС та його розподіл у годинах за формами здобуття вищої освіти та видами навчальних занять** (інформація береться з навчального плану);

Найменування показників	Характеристика навчальної дисципліни	
	денна форма здобуття вищої освіти	заочна форма здобуття вищої освіти
Рік навчання	2024-2025 н.р.	2024-2025 н.р.
Семестр вивчення	3, 4	3, 4
Кількість кредитів ЄКТС	8	8
Загальний обсяг годин	240	240
Кількість годин навчальних занять	120	24
Лекційні заняття	60	12
Практичні заняття	60	14
Семінарські заняття	–	–
Лабораторні заняття	–	–
Самостійна та індивідуальна робота	120	216
Форма підсумкового контролю	Залік, екзамен	Залік, екзамен

➤ **статус дисципліни** (вказується у навчальному плані та таблиці з переліком освітніх компонентів в освітній програмі);

«Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка» є обов'язковим освітнім компонентом професійної підготовки.

➤ **передумови для вивчення дисципліни** (зазвичай зазначається у структурно-логічній схемі освітньої програми);

Дисципліни пререквізити: «Вступ до спеціальності», «Анатомія, фізіологія, патологія дітей з основами генетики», «Основи невро- та психопатології», «Клініка інтелектуальних порушень», «Психологія дитини з інтелектуальними порушеннями», «Професійна діяльність та особистість корекційного педагога».

- **програмні компетентності навчання** (визначаються в матриці відповідності програмних компетентностей освітнім компонентам освітньої програми, яка подана в освітній програмі);

Інтегральна компетентність: Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі і практичні проблеми спеціальної та інклюзивної освіти у процесі корекційно-педагогічної, діагностико-консультативної, дослідницької та культурно-просвітницької діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування основних теорій і методів дефектології і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності:

ЗК 3 – Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

Спеціальні компетентності:

СК 1 – Усвідомлення сучасних концепцій і теорій функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я, раннього втручання, розвитку і корекції, навчання і виховання, реабілітації і соціалізації осіб із особливими освітніми потребами.

СК 3 – Здатність застосовувати психолого-педагогічні, дефектологічні, медико-біологічні, лінгвістичні знання у сфері професійної діяльності.

- **очікувані результати навчання з дисципліни** (визначаються у матриці забезпечення програмних результатів навчання відповідними компонентами освітньої програми, яка подана в освітній програмі; знання і вміння, якими повинні оволодіти здобувачі у результаті вивчення навчальної дисципліни, формулюємо відповідно до програми освітнього компоненту);

РН 03 – Розуміти закономірності та особливості розвитку і функціонування, обмеження життєдіяльності у контексті професійних завдань.

За результатами вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен:

знати: особливості реалізації концепції НУШ в освіті дітей з особливими освітніми потребами; загальні основи дисципліни, зокрема: уявлення про корекційну психопедагогіку (олігофренопедагогіку) як науку; диференційовану систему закладів для дітей з інтелектуальними порушеннями в Україні; про корекційну роботу як специфіку професійної діяльності корекційного педагога; теоретичні основи навчання дітей з інтелектуальними порушеннями тощо (повністю розкрито вимоги до знань у робочій програмі).

вміти: застосовувати на практиці теорію навчання та виховання дітей з інтелектуальними порушеннями; формувати в учнів світогляд, моральні якості; здійснювати громадянське, моральне, правове, трудове, естетичне, фізичне, екологічне виховання з метою повної соціальної і трудової діяльності у відповідності з їх особистісними якостями тощо (повністю розкрито вимоги до вмінь у робочій програмі).

➤ *засоби діагностики результатів навчання, зокрема, методи їх демонстрування;*

Засобами діагностики результатів навчання є завдання поточного контролю, самостійної роботи, модульної контрольної роботи, екзамен (усна/письмова відповідь, зокрема із використанням модульного об'єктно-орієнтованого динамічного навчального середовища Moodle) та ін.

➤ *програма навчальної дисципліни* (продемонструємо на прикладі 1 і 2 змістових модулів для денної форми здобуття вищої освіти);

Денна форма здобуття вищої освіти

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	разом	у тому числі				
		лекційні за- няття	практичні заняття	семінарські заняття	лабораторні заняття	самостійна робота
Змістовий модуль I. Нова українська школа						
Тема 1.1. Сутність Нової української школи як ключової реформи освіти в Україні	6	1	1		4	
Тема 1.2. Особливості реалізації концепції НУШ в освіті дітей з особливими освітніми потребами	6	1	1		4	
Разом за змістовим модулем I	12	2	2		8	
Змістовий модуль II. Загальні основи корекційної психопедагогіки (олігофренопедагогіки)						
Тема 2.1. Корекційна психопедагогіка (олігофренопедагогіка) як наука.	5	1	-		4	
Тема 2.2. Діти з порушеннями інтелектуального розвитку в освітньому та реабілітаційному процесі.	7	1	2		4	
Тема 2.3. Діяльність інклюзивно-ресурсних центрів.	7	1	2		4	
Тема 2.4. Організація корекційно-виховної роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями в закладах дошкільної освіти.	7	1	2		4	
Тема 2.5. Організація роботи закладів загальної середньої освіти, де можуть навчатися діти з інтелектуальними порушеннями	8	2	2		4	
Тема 2.6. Навчання, виховання і трудова підготовка дітей з помірним і важким ступенем інтелектуального порушення.	8	2	2		4	
Тема 2.7. Навчання, виховання, розвиток та корекція як єдиний педагогічний процес.	10	2	4		4	
Разом за змістовим модулем II	52	10	14		28	

- **форми діагностичного, поточного, семестрового та підсумкового контролю;**

Поточний контроль проводиться з метою перевірки рівня підготовки здобувачів вищої освіти за визначеною темою; забезпечення зворотного зв'язку між викладачем та здобувачами вищої освіти, управління навчальною мотивацією здобувачів. *Форми поточного контролю: під час практичних занять (опитування (індивідуальне, фронтальне, ущільнене, вибіркове), написання есе, підготовка звіту про виконання завдань та його захист), контроль за самостійною роботою (опитування / тестування з використанням модульного об'єктно-орієнтованого динамічного навчального середовища Moodle, перевірка виконаних вправ і завдань та ін.).*

Формою модульного контролю є модульна контрольна робота. Формою підсумкового контролю є екзамен.

- **критерії оцінювання результатів навчання** (Покажемо лише кількісне оцінювання результатів навчання. Повністю критерії поточного оцінювання знань, умінь, навичок здобувачів вищої освіти і самостійної роботи студентів, оцінювання результатів виконання модульної контрольної роботи та екзамену розписані у робочій програмі навчальної дисципліни).

Залік

Поточний і модульний контроль (100 балів)			Сума
<i>Змістові модулі I, II</i>			100 балів
Поточний контроль	МКР	Самостійна робота	
40 балів	40 балів	20 балів	

Екзамен

Поточний і модульний контроль (60 балів)			Екзамен	Сума
<i>Змістові модулі III, IV, V</i>			40 балів	100 балів
Поточний контроль	МКР	Самостійна робота		
30 балів	20 балів	10 балів		

- **інструменти, обладнання та програмне забезпечення;**

Вивчення курсу забезпечене робочою програмою, силабусом, не потребує спеціального матеріально-технічного та/або інформаційного забезпечення, однак можливе використання

технічних засобів для демонстрування презентацій (ноутбук, проектор). Передбачається застосування об'єктно-модульного динамічного середовища навчання MOODLE. Можливе використання застосунків для проведення відеоконференцій.

➤ **рекомендована література** (подається окремо список основної та додаткової літератури);

➤ **рекомендовані джерела інформації:**

https://library.kpnu.edu.ua/	Бібліотека К-ПНУ імені Івана Огієнка
https://kaf-korped.kpnu.edu.ua	Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти
https://moodle.kpnu.edu.ua/course/view.php?id=189	Сторінка курсу в модульному середовищі навчання К-ПНУ імені Івана Огієнка
http://www.nbu.gov.ua	Бібліотека ім. В.І. Вернадського
https://dnpb.gov.ua/ua/	Державна науково-педагогічна бібліотека імені В.О. Сухомлинського
http://ojs.csnukr.in.ua/index.php/Exceptional_child	Фахове видання «Особлива дитина: навчання і виховання»
https://sj.npu.edu.ua/index.php/kpsp/index	Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка і спеціальна психологія
https://prometheus.org.ua/	Prometheus
https://ed-era.com/courses/	EdEra
https://www.facebook.com/atoms.ua/	Атомс – електронна платформа для освітян
https://ruh.com.ua/	Рух Освіта – підвищення кваліфікації для вчителів

Силабус – це стислий опис освітнього компоненту освітньої програми, основними **структурними елементами** якого є:

- політика навчальної дисципліни;
- мета, завдання, зміст навчальної дисципліни;
- процедура реалізації;
- відповідальність суб'єктів освітнього процесу.

Інформація силабусу передусім адресована здобувачу вищої освіти.

Розглянемо **структуру силабусу** (окремі структурні елементи силабусу з освітнього компонента «Корекційна психологія педагогіка. Олігофренопедагогіка», які не дублюються у робо-

чій програмі цієї навчальної дисципліни, проаналізуємо більш детально):

1. Загальна інформація про ОК.

Назва курсу, мова викладання	«Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка», мова викладання – українська
Викладачі	<i>Прізвище, Ім'я, По-батькові</i> , посада, науковий ступінь, вчене звання.
Профайл викладачів	Покликання на сторінку кафедри на офіційному сайті закладу
E-mail:	Електронна адреса корпоративної пошти
Сторінка курсу в MOODLE	https://moodle.kpnu.edu.ua/course/view.php?id=189
Консультації	День, години, місце проведення.

2. Анотація до ОК.

«Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка» є обов'язковим освітнім компонентом професійної підготовки. Вивчення освітнього компонента передбачає ознайомлення з сутністю Нової української школи як ключової реформи освіти в Україні, оволодіння загальними основами корекційної психопедагогіки (олігофренопедагогіки), основами спеціальної дидактики, теоретичними та прикладними аспектами виховання учнів з інтелектуальними порушеннями та питаннями школознавства.

3. Мета і завдання ОК.

4. Формат ОК.

Викладання курсу передбачає проведення лекційних, практичних занять, консультацій. Можливе застосування об'єктно-модульного динамічного середовища навчання Moodle та застосування для проведення відеоконференцій.

5. Результати навчання.

6. Обсяг і ознаки ОК.

7. Пререквізити і кореквізити ОК.

Дисципліни пререквізити: «Вступ до спеціальності», «Анатомія, фізіологія, патологія дітей з основами генетики», «Основи невро- та психопатології», «Клініка інтелектуальних порушень», «Психологія дитини з інтелектуальними порушеннями», «Професійна діяльність та особистість корекційного педагога».

Дисципліни кореквізити: «Спеціальні методики навчання дітей з інтелектуальними порушеннями», «Педагогіка інклюзивної освіти», «Робота асистента вчителя і вихователя інклюзивних закладів», «Методика корекційної роботи при порушеннях пізнавальної діяльності», «Сімейне виховання дітей з особливими освітніми потребами».

8. Технічне й програмне забезпечення, обладнання.

9. Політика ОК (більш широко політика ОК розписана у робочій програмі навчальної дисципліни).

Вивчення ОК «Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка» передбачає відвідування лекційних, практичних занять; активність під час занять; відкритість, доброзичливість, пунктуальність учасників освітнього процесу; конструктивне підтримування зворотного зв'язку на всіх заняттях; бути пунктуальним і обов'язковим. Під час відвідування всіх видів занять і консультацій очікується дотримання правил внутрішнього розпорядку Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (<https://cutt.ly/aIqb9CF>) та етичних норм поведінки.

10. Схема ОК.

11. Система оцінювання та вимоги.

Структуру і зміст силабусу розробляють відповідно до Методичних рекомендацій із розробки силабусів навчальних курсів в К-ПНУ [6].

12.3. Підготовка викладача до проведення практичних і лабораторних занять

Для проведення практичних занять викладачі кафедри можуть розробляти методичні вказівки для здобувачів вищої освіти з підготовки і роботи на практичних заняттях, що містять алгоритми виконання практичної роботи, методичні рекомендації для науково-педагогічних працівників та інші методичні матеріали. Зокрема, з метою допомоги здобувачам вищої освіти спеціальності А6 Спеціальна освіта у підготовці до практичних занять науково-педагогічні працівники кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка розробили кіль-

ка навчально-методичних посібників «Самостійна робота здобувачів вищої освіти з дисциплін професійної підготовки за спеціальністю 016 Спеціальна освіта», які активно використовуються студентами і викладачами в освітньому процесі (посібники розміщені в репозитарії К-ПНУ).

Розробляючи зміст практичних занять, добираючи завдання викладач має забезпечити реалізацію функцій такого виду занять та дотримуватися вимог до їх проведення.

Функції практичних занять [7; 11]:

- поглиблення, закріплення та конкретизація знань, отриманих здобувачами вищої освіти на лекціях та у процесі самостійної роботи;
- формування практичних умінь, навичок, необхідних для майбутньої професійної діяльності;
- розвиток здатності пояснювати явища, що вивчаються;
- розвиток соціально значущих умінь формулювати та обґрунтовувати власну думку;
- розвиток самостійності тощо.

В. Мірошніченко, О. Гончаренко, К. Тушко вказують, що однією з вагомих функцій практичного заняття є виховна, яка реалізується [7]:

- а) через зміст заняття;
- б) особистість викладача;
- в) організацію навчання;
- г) добір методів та прийомів навчання.

Виховна функція має органічно інтегруватися в зміст заняття, оскільки штучно створені викладачем виховні моменти, зазвичай, не забезпечують її успішної реалізації.

Вимоги до практичних занять [4; 11]:

1. Чітке визначення цілей заняття та орієнтація викладача на їх досягнення.
2. Забезпечення розуміння здобувачами вищої освіти необхідності володіння базовими знаннями теорії.
3. Усвідомлення здобувачами важливості вироблення професійно спрямованих вмінь і навичок.
4. Створення викладачем оптимальних умов для формування санітарно-гігієнічних, дидактичних та виховних умінь і навичок.

5. Навчання здобувачів вищої освіти раціональним методам оволодіння вміннями та навичками.

6. Створення викладачем умов для самостійної діяльності кожного здобувача.

7. Дотримання систематичності та послідовності у формуванні компетентностей здобувачів вищої освіти.

8. Підготовка професійно спрямованих завдань для практичних занять.

9. Використання на практичних заняттях завдань творчого характеру.

10. Систематичний контроль за виконанням здобувачами вищої освіти практичних завдань.

11. Систематичне заохочення практичної навчальної діяльності здобувачів.

Викладач має розробляти відразу всю систему практичних занять до навчальної дисципліни, яка відповідатиме загальній її політиці згідно з освітньою програмою, принципам наступності й послідовності матеріалу. До кожної теми слід визначити мету заняття з переліком знань, умінь і навичок, що мають бути сформовані на ньому у здобувачів освіти. Для фахових дисциплін здатності здобувачів освіти мають корелюватися з компетентностями майбутньої професійної діяльності.

Викладач має підготувати до кожної теми згідно з метою практичного заняття таке його **забезпечення**:

- питання та проблеми для обговорення;
- практичні завдання для роботи в аудиторії різного характеру: репродуктивні, творчі;
- завдання, матеріали для самостійної роботи;
- теми рефератів, доповідей, презентацій;
- контрольні завдання;
- алгоритми/прикладні виконання типових завдань;
- методичні рекомендації до практичних занять, виконання відповідних завдань;
- список рекомендованих джерел, інформаційних ресурсів.

Лабораторні заняття

Лабораторні заняття, як і практичні, мають плануватися в системі, відповідно до мети і завдань освітньої програми та навчальної дисципліни. Плануючи лабораторні заняття, викладач має перевірити спеціальні лабораторії чи приміщення, лабора-

торне обладнання. Якщо лабораторне заняття буде проводитися в умовах реального професійного середовища (наприклад, у закладі освіти, в наукових лабораторіях), то викладач повинен переконатися у наявності договору про співпрацю, дозволу на проведення таких занять, перевірити наявність умов для цього.

Перед проведенням лабораторного заняття з будь-якої навчальної дисципліни викладач обов'язково проводить інструктаж із питань охорони праці та техніки безпеки для здобувачів вищої освіти, тож необхідно розробити відповідні інструкції.

Для **забезпечення лабораторного заняття** викладач має підготувати:

- перелік і характеристики матеріалів, приладів, устаткування, інструментів, а також пристроїв для виконання лабораторної роботи (за наявності);
- контрольні питання для встановлення рівня знань із теми і допуску до проведення лабораторного заняття;
- інструкції, методичні вказівки з описом методів і послідовності виконання кожного етапу роботи;
- очікувані результати роботи, перелік типових помилок, які можуть виникнути в процесі її виконання та способи запобігання цьому;
- демонстраційні/ілюстративні матеріали для ознайомлення здобувачів освіти з послідовністю і порядком роботи, очікуваними результатами;
- практичні/експериментальні/дослідні завдання різного характеру;
- відео- чи аудіозаписи, презентації;
- відповідне програмне забезпечення, тренінгові комп'ютерні програми;
- допоміжні довідкові матеріали, необхідні для виконання завдань;
- список рекомендованих джерел та інформаційних ресурсів.

12.4. Програми різних видів практик зі спеціальності

Практична підготовка – це обов'язковий компонент освітньої програми для здобуття кваліфікаційного рівня, спрямований на оволодіння здобувачами вищої освіти компетентностей, необхідних для виконання майбутньої професійної діяльності. Практика може бути навчальною, виробничою, науково-дослідною.

Опишемо забезпечення цього компоненту освітньої програми на прикладі практик для спеціальності А6 Спеціальна освіта в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка.

У відповідності з потребами сучасного стану розвитку освіти майбутній фахівець спеціальної освіти (бакалавр, магістр) повинен мати високий рівень професійної і практичної підготовки, здійснювати психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами у різних типах закладів, забезпечувати умови для засвоєння ними матеріалу навчальних програм на рівні державних стандартів освіти та становлення життєво компетентних особистостей, а також оволодіти здатністю створення і реалізації наукових розробок та/або освітніх проєктів, спрямованих на підвищення якості організації освітнього середовища та результативності освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами. Для цього здобувачі вищої освіти повинні досконало володіти знаннями з навчальних дисциплін, проявляти ерудицію, постійно працювати над підвищенням власної педагогічної майстерності та творчості, своєї загальної культури. Формування цих якостей здійснюється у логічному зв'язку теоретичної підготовки гуманітарно-соціального та професійного спрямування і достатніх практичних навичок використання теоретичних знань у практичній діяльності [5].

Майбутній фахівець спеціальної освіти третього рівня вищої освіти (доктор філософії) повинен оволодіти компетентностями, необхідними для цілісного виконання комплексу функціональних обов'язків викладача спеціальності А6 Спеціальна освіта у закладах вищої освіти відповідно до Професійного Стандарту викладача ЗВО [5].

У процесі проходження різних видів практики здобувачі вищої освіти – бакалаври, магістри набувають професійних знань, знайомляться із діяльністю педагогів спеціальних та інклюзивних закладів дошкільної та загальної середньої освіти, навчально-реабілітаційних та інклюзивно-ресурсних центрів. Практика збагачує та доповнює теоретичну підготовку здобувачів вищої освіти, створює умови для вироблення вмій та навичок, необхідних для навчання і виховання дітей з різними порушеннями розвитку, проведення з ними корекційно-розвиткової роботи, спрямованої на підготовку до самостійного життя, до оволодіння доступними для них професіями, до посильної участі в суспільно-корисній праці.

Науково-педагогічна практика докторів філософії відбувається на базі закладів вищої освіти і спрямована, зокрема на формування здатності реалізовувати професійні компетентності з виконання трудових функцій викладача ЗВО; формування особистісно-моральних та особистісно-вольових якостей, соціально та професійно значущих якостей, світоглядної та громадянської позиції, необхідних для викладача ЗВО; розвиток умінь аналізувати й оцінювати свою діяльність, коригувати її на основі рефлексії, піклуватися про професійне самовдосконалення.

Навчально-методичними документами, які забезпечують проведення практичної підготовки здобувачів вищої освіти, є наскрізна програма практики, робочі програми практик, інші методичні документи, які сприяють досягненню високої якості проведення практики здобувачів вищої освіти.

Наскрізна програма практики – це основний навчально-методичний документ, який регламентує діяльність здобувачів вищої освіти та керівників практики [8; 10].

Складові наскрізної програми:

- мета, види, зміст і послідовність проведення практик;
- рекомендації щодо форм проведення практик, підбиття їх підсумків,
- методи контролю якості досягнення запланованих результатів навчання (сформованості рівня компетентностей) під час проходження кожного виду практики;
- вимоги до баз практики.

Наскрізну програму практики розробляє робоча група до початку реалізації освітньої програми. На її основі щорічно розробляють і затверджують робочі програми відповідних видів практики.

Робоча програма практики – це навчально-методичний документ, який розробляють на основі наскрізної програми практики відповідно до навчального плану з метою визначення змісту й організаційних засад певного виду практики [8; 10].

Розроблення та затвердження робочої програми практики завершують до початку навчального року, у якому заплановано проведення практики, постійно оновлюють з урахуванням побажань стейкхолдерів.

Відповідно до Стандартів вищої освіти, Професійних Стандартів (за наявності) бази проходження практик, посади для практики мають відповідати майбутнім посадам працевла-

штування випускників. Для спеціальності А6 Спеціальна освіта це можуть бути посади:

- асистент вчителя / вихователя закладу дошкільної та середньої освіти;
- вчитель початкових класів / предметів для дітей з ООП;
- вчитель-дефектолог з проведення корекційно-розвиткових занять;
- вчитель-логопед;
- викладач ЗВО (для докторів філософії).

Для забезпечення практики робоча група/керівник практики мають підготувати необхідні **матеріали**:

- інструкції з техніки безпеки на практиці;
- методичні вказівки щодо дотримання певних етичних правил в закладі освіти;
- методичні вказівки з виконання кожного етапу роботи;
- алгоритми/прикладні виконання завдань/видів професійної діяльності;
- допоміжні довідкові матеріали, необхідні для виконання завдань;
- зразки звітних матеріалів;
- список рекомендованих джерел та інформаційних ресурсів.

12.5. Організація роботи з виконання курсових та кваліфікаційних робіт

Згідно з освітніми програмами та навчальними планами здобувачі освіти виконують курсові роботи з певних навчальних дисциплін. Найчастіше це якраз фахові дисципліни.

Курсова робота – самостійна навчально-наукова робота здобувачів вищої освіти дослідницького характеру. Вона виконується після оволодіння здобувачами освіти певною навчальною дисципліною з метою закріплення матеріалу на рівні дослідницько-творчої діяльності.

Курсова робота може виконуватися у вигляді традиційного дослідження (аналіз теорії та виконання експериментальної роботи), проекту (дослідження певного наукового завдання), стартапу (дослідження певної інноваційної ідеї), розробки (практичне дослідження).

На кафедрі має бути підготовлене **забезпечення** для виконання курсових робіт:

- види курсових робіт, що відповідають характеру навчальної дисципліни;
- тематика курсових робіт відповідно до завдань навчальної дисципліни;
- списки джерел та інформаційних ресурсів;
- методичні рекомендації для здобувачів вищої освіти щодо змісту курсових робіт, особливостей проведення досліджень, процедури їх виконання, оформлення робіт.

В якості прикладу пропонуємо ознайомитися із відповідними методичними рекомендаціями для здобувачів вищої освіти спеціальності А6 Спеціальна освіта в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка [1].

Кваліфікаційні роботи є також навчально-науковими дослідженнями, які виконуються бакалаврами / магістрами в завершальний період навчання. Вони передбачаються освітньою програмою та навчальним планом. Такі роботи є підсумком підготовки фахівців. Кваліфікаційна робота має містити як результати ґрунтовного вивчення літературних джерел з певної проблеми, так і експериментальне дослідження, апробоване в практиці. Кафедри мають підготувати відповідне **забезпечення** для виконання здобувачами освіти кваліфікаційних робіт:

- тематика робіт професійної спрямованості відповідно до предметної області освітньої програми;
- списки джерел та інформаційних ресурсів;
- методичні рекомендації щодо процедури виконання робіт, особливостей проведення досліджень, оформлення одержаних результатів..

Наголосимо, що тематика курсових і кваліфікаційних робіт має стосуватися сфери спеціальної та інклюзивної освіти, передбачати можливість проведення здобувачем освіти дослідження та його апробації.

ЗВО забезпечує здобувачам освіти можливість перевірки їхніх робіт на унікальність, адже принцип доброчесності є в основі такого виду навчальних завдань.

Запитання для самоперевірки та контролю

1. *Опишіть сутність навчально-методичного забезпечення освітніх компонентів.*
2. *Розкрийте алгоритм розробки робочої програми навчальної дисципліни.*

3. Назвіть структурні компоненти робочої програми.
4. Охарактеризуйте алгоритм розробки силабусу.
5. Назвіть структурні компоненти силабусу.
6. опишіть забезпечення, необхідне для підготовки до практичних занять.
7. опишіть забезпечення, необхідне для підготовки до лабораторних занять.
8. Якою є послідовність розробки та затвердження наскрізної програми практики?
9. опишіть забезпечення, необхідне для проведення практики здобувачів вищої освіти.
10. Охарактеризуйте забезпечення, яке має бути на кафедрі для виконання здобувачами освіти курсових і кваліфікаційних робіт.

Завдання для самостійної роботи

1. Проаналізуйте Положення про навчально-методичне забезпечення освітніх компонентів у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка [7] та Методичні рекомендації з розробки силабусів навчальних курсів в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка [5]) та опишіть процедуру розробки і затвердження робочої програми та силабусу навчальної дисципліни.
2. На основі теми своєї дисертації запропонуйте навчальну дисципліну за вибором та розробіть до неї:
 - роботу програму;
 - силабус;
 - план практичного заняття;
 - план лабораторного заняття;
 - завдання для практики в закладі освіти;
 - теми курсових робіт.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Абрамович С.Д., Чікарькова М.Ю. Риторика: навчальний посібник. Львів: Світ, 2001. 240 с.
2. Арешонков В.Ю., Смагін І.І. Анатомія вчительського професіоналізму. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2023. 616 с.
3. Артемова Л.В. Педагогіка і методика вищої школи: навчально-методичний посібник. Київ: Кондор, 2008. 272 с.
4. Виконання та захист курсових і дипломних робіт студентами спеціальності 016 Спеціальна освіта: навчально-методичний посібник / кол. авторів; за заг. ред. С.А. Михальської. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022. 120 с.
5. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 383 с.
6. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: підручник. 3-е вид., доп. Київ: Академвидав, 2015. 305 с.
7. Дичківська І.М. Підготовка майбутніх вихователів дошкільних закладів до інноваційної педагогічної діяльності: теорія і методика: монографія. Рівне: Видавець О. Зень, 2017. 372 с.
8. Дубасенюк О.А., Антонова О.Є. Методика викладання педагогіки: курс лекцій. 2-ге вид., доп. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 327 с.
9. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
10. Інноваційні технології навчання в умовах модернізації сучасної освіти: монографія / за наук. ред. д. пед. н., проф. Л.З. Ребухи. Тернопіль: ЗУНУ, 2022. 143 с.
11. Кабацька О.В., Шамшин О.П., Подковирофф Н.Т.С. Використання технологій штучного інтелекту в процесі навчання і викладання у вищій освіті. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 11 (17). С. 719–735. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-11\(17\)-719-735](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-11(17)-719-735)
12. Калашнікова Л.М., Жерновникова О.А. Педагогіка вищої школи у схемах і таблицях: навчальний посібник. Харків, 2016. 260 с.
13. Каплінський В.В. Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник. Вінниця: ТОВ «Ніланд ЛТД», 2015. 224 с.
14. Кваліфікаційні характеристики професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0665729-13#n11>
15. Концептуальні засади становлення інноваційного суспільства в Україні: монографія / кол. авт.: Г.П. Клімова, С.М. Іванов, Л.С. Шевченко та ін.; за ред. Ю.Є. Атаманової, Г.П. Клімової. Харків: Право, 2015. 452 с.
16. Короткова Ю.М., Новікова О.О., Мухіна Г.В. Основи педагогічної майстерності й творчості викладача закладу вищої освіти: навчаль-

- ний посібник / за заг. ред. С.С. Вітвіцького. Одеса: Олді+, 2023. 162 с.
17. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник. Київ: Знання, 2005. 486 с.
 18. Кучинська І.О. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2020. 292 с.
 19. Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності: в редакції Постанови Кабінету Міністрів України від 24.03.2024 р., № 365 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF#n11>
 20. Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник / О.В. Малихіна, І.Г. Павленко, О.О. Лаврентьєва, Г.І. Матукова. Київ: КНТ, 2014. 262 с.
 21. Методика викладання у вищій школі: навчально-методичний посібник / уклад. В.І. Кобаль. Мукачєво: Вид-во МДУ, 2016. 203 с.
 22. Методичні рекомендації до проведення практики для студентів спеціальності 016 Спеціальна освіта спеціалізації 016.02 Олігофренопедагогіка галузі знань 01 Освіта / Педагогіка: навчально-методичний посібник [Електронний ресурс] / [кол. авторів; за заг. ред. О.В. Чопік]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/handle/123456789/6234>
 23. Методичні рекомендації з розробки силабусів навчальних курсів в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка. URL: <https://drive.google.com/file/d/1HDL0eYx4-RFLmYFh2Wss0Mqi9cE-8Zch/view>
 24. Миронова С.П., Буйняк М.Г. Професійна діяльність та особистість корекційного педагога: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2020. 136 с.
 25. Миронова С.П., Докучина Т.О. Самостійна робота студентів з підготовки до підсумкової атестації за спеціальністю 016 Спеціальна освіта: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2019. 132 с.
 26. Миронова С.П., Михальська С.А. Науково-прикладні дослідження і проекти в спеціальній та інклюзивній освіті: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024. 128 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/handle/123456789/8084>
 27. Миронова С.П. Підготовка вчителів до корекційної роботи в системі освіти дітей з вадами інтелекту: монографія. Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2007. 304 с.
 28. Миронова С.П., Чопік О.В. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: підручник. 2-ге вид., перероб. та доп. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. 332 с.

29. Мірошніченко В.І., Гончаренко О.А., Тушко К.Ю. Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник. Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2021. 168 с.
30. Мороз О.Г., Падалка О.С., Юрченко В.І. Педагогіка і психологія вищої школи: навчальний посібник / за заг. ред. О.Г. Мороза. Київ: НПУ, 2003. 267 с.
31. Навчальний процес у вищій педагогічній школі: навчальний посібник / за заг. ред. акад. О.Г. Мороза. Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2001. 337 с.
32. Нагаєв В.М., Портян М.О. Методика викладання у вищій школі: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Харків: Стильна типографія, 2018. 289 с.
33. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 472 с. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/6383_01.pdf
34. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / О.М. Пехота, А.З. Кітченко, О.М. Любарська та ін.; за заг. ред. О.М. Пехоти. Київ: А.С.К., 2001. 255 с.
35. Освітньо-наукова програма «Спеціальна освіта». Кам'янець-Подільський, 2024 р. URL: <https://drive.google.com/file/d/1FnjqDfAHzRkPp3CQRR4IvoVb619G999O/view>
36. Педагогіка вищої школи: підручник / В.П. Андрущенко, І.Д. Бех, І.С. Волошук [та ін.]; за ред. В.Г. Кременя; АПН України, Інститут вищої освіти. Київ: Педагогічна думка, 2009. 256 с.
37. Педагогіка вищої школи: підручник / В.П. Головенкін. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: КПП ім. Ігоря Сікорського, 2019. 290 с.
38. Пінчук Ю.В. Риторика, культура та техніка мовлення корекційного педагога: навчально-методичний посібник. Київ: Книга-плюс, 2016. 168 с.
39. Поліщук О., Поліщук О., Дудченко В. Філософія штучного інтелекту в освітньому процесі. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*. 2022. Вип. 13 (90). С. 103–109. DOI: <https://doi.org/10.26661/hst-2022-13-90-12>
40. Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Наказ МОН України №686 від 15.05.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1013-24#n7>
41. Положення про дистанційне навчання в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка. URL: https://drive.google.com/file/d/1c-sYRfDI_iAT7L766LprKB-x9GGKaEy/view
42. Положення про електронний навчальний курс освітнього компонента в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка. URL: https://drive.google.com/file/d/1-WmwoxtjGT_l5_tRFnwgjf1zrXZt18p/view
43. Положення про навчально-методичне забезпечення освітніх компонентів у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка. URL: <https://drive.google.com/file/d/1L8T1Twkwn4hvUilKktIQB946p5RhRqCX/view>

44. Положення про організацію освітнього процесу в Кам'янець-Подільському національному університету імені Івана Огієнка (нова редакція). URL: <https://drive.google.com/file/d/1ZbMN35h-7ZSJBBOVvL2bTcaLtRbcQA86/view>
45. Положення про освітні програми в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (нова редакція). URL: <https://drive.google.com/file/d/1apkc4bdu4wTDTUFtQAsNdFAExi9GLi6d/view>
46. Положення про організацію самостійної роботи здобувачів вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. URL: <https://drive.google.com/file/d/1Dzh4W6JnffoEkRh30ks795Q2yKBHFqjb/view>
47. Положення про проведення практики здобувачів вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (нова редакція). URL: https://drive.google.com/file/d/0B_EBvdN4dQSlSDVlV04waWZvbW5xVnM2Mmd5Y1F1Ldi1rUC0w/view?resourcekey=0-tYSPd5dBX2-ZMCs1ShozJA
48. Порядок визнання в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка результатів, навчання, здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти (нова редакція). URL: <https://drive.google.com/file/d/19GCSM3y-K496gs8RQJp0mO9FjUJumB4T/view>
49. Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти»: Наказ МОН України №1225 від 29 серпня 2024 р. URL: <https://mon.gov.ua/news/informatsiine-povidomlennia>
50. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 016 Спеціальна освіта для другого (магістерського) рівня вищої освіти: Наказ МОН України № 28 від 05.01.2021. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/vishcha-osvita-ta-osvita-doroslikh/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukraini/zatverdzeni-standarti-vishchoi-osviti>
51. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 016 Спеціальна освіта для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: Наказ МОН України № 799 від 16.06.2020. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/016-Spets.osvita-bakalavr.28.07.pdf>
52. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 016 Спеціальна освіта для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти: Наказ МОН України № 1470 від 01.12.2023. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2023/01.12.2023/016-Spetsialna.osvita.-dok.filosofiyi-1470-01.12.2023.pdf>
53. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 р., № 1556-р. із змінами від 29.12.2012, № 1787-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>
54. Професійний стандарт «Викладач закладу вищої освіти»: Наказ Міністерства освіти і науки України №1466 від 16.10.2024. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vykladach-zakladu-vyshchoi-osvity1466>

55. Професійний стандарт на групу професій «Вчитель-логопед, логопед». URL: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/658-profesijnij_standart.pdf
56. Савченко В.Г., Андрушина Л.Л. Традиційні та інноваційні педагогічні технології у вищій школі: навчальний посібник для здобувачів II і III ступенів вищої освіти. Дніпро: Візіон, 2019. 83 с.
57. Самостійна робота здобувачів вищої освіти з дисциплін професійної підготовки за спеціальністю 016 Спеціальна освіта: навчально-методичний посібник / [кол. авторів; за заг. ред. М.Г. Буйняк]. 2-ге вид., перероб., доп. [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024. 304 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7904>
58. Самостійна робота студентів з дисциплін професійної підготовки за спеціальністю 016 Спеціальна освіта: навчально-методичний посібник / кол. авторів; за заг. ред. С.П. Миронової. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2019. Ч. 2. 224 с.
59. Синьов В.М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: підручник. Київ: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2007. Ч. I. 238 с.
60. Синьов В.М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: підручник. Київ: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. Ч. II. 224 с.
61. Слєпкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі. Київ: НПУ, 2000. 210 с.
62. Стинська В.В. Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник. Івано-Франківськ, 2022. 180 с.
63. Указ Президента України «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 р.» від 30 вересня 2019 р. № 722. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
64. Усне професійне мовлення [методична розробка] [О. Соболевська]. Львів: Малий видавничий центр, 2018. 100 с.
65. Шеремета Н.П. Культура української мови: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2012. 264 с.
66. Шляхтун П.П. Методика викладання соціально-гуманітарних дисциплін: навчальний посібник. Київ: Академія, 2011. 224 с.
67. Branch J., Hayes S., Horsted A., Nygaard C. Innovative Teaching and Learning in Higher Education. Libri Publishing, 2017. 444 p. URL: <http://surl.li/nfidei>
68. Taylor & Francis. A Handbook for Teaching and Learning in Higher Education: Enhancing Academic Practice. 2019. 376 p. URL: <http://surl.li/llipnl>
69. Ulrich I. Good Teaching in Higher Education Practical. Tips for Planning and Designing Courses. Frankfurt am Main: Springer, 2023. 328 p. URL: <http://surl.li/lpdyyr>

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

А	
Академічна доброчесність	131
Актуальні тенденції розвитку педагогічних технологій	76
Аналіз педагогічних задач	94
Атестація	111
Аукціон ідей	95
Б	
Бакалавр	12
Біологічні науки	85
Брейн-ринг	94
В	
Види лекційних занять	59
Види навчальних занять	55
Види освітніх програм	13
Види семінарів	61
Відстрочений контроль	107
Вступ до спеціальності	83
Вхідний контроль	106
Г	
Гарант освітньої програми	14
Д	
Дискусія	92
Дистанційне навчання	101
Ділові ігри	93
Доктор філософії	12
З	
Завдання дослідницького характеру	126
Залік	108
Засоби наочності	100
Зміст освітньої програми	13
Е	
Екзамен	110
	159

I	
Індивідуальне заняття	65
Інтерактивні методи викладання	67
Історія освіти дітей з ООП	84
К	
Класифікації педагогічних технологій	73
Консультація	65
Контрольні заходи	55
Концепція розвитку штучного інтелекту	87
Круглий стіл	94
Культура мовлення	48
Курсова робота	151
Л	
Лабораторне заняття	64
Лекція	56
М	
Магістр	12
Медичні науки	85
Методи навчання	66
Методика наукових досліджень	85
Методика мікровикладання	93
Модельовання професійних ситуацій	93
Модульна контрольна робота	108
Мозковий штурм	93
Молодший бакалавр	12
Н	
Навчально-методичне забезпечення освітніх компонентів	135
Наскрізна програма практики	150
Наукові гуртки	128
О	
Ораторська майстерність	50
Орієнтовна структура практичного заняття	63
Орієнтовна структура семінарського заняття	62
Освітній процес	35

Освітня програма	13
Освітня технологія	70
Основні характеристики педагогічних технологій	71

П

Педагогіка інклюзивної освіти	85
Педагогічна інновація	75
Педагогічна практика	128
Педагогічна технологія	70
Підготовка до лекції	60
Підсумковий контроль	107
Поточний контроль	107
Практична підготовка	55, 148
Практичне заняття	63
Прийоми активізації діяльності студентів	59
Прийоми індивідуального підходу	117
Принципи дидактики вищої школи	38
Проблемні групи	128
Проблемні методи	92
Проміжний контроль	107
Професійний стандарт	24
Психологічні дисципліни	86

Р

Рівень освіти	11
Рівні спілкування	49
Робоча програма навчальної дисципліни	137
Робоча програма практики	150

С

Самостійна робота	55, 109
Семінарське заняття	61
Силабус	143
Спеціальна педагогіка	83
Спеціальність А6 Спеціальна освіта	22
Стандарт вищої освіти	17
Структура лекції	57
Структурні елементи педагогічних технологій	72

Т		
Техніка мовлення		50
Трудові функції викладача ЗВО		46
Трудові функції вчителя		24
Трудові функції вчителя-логопеда, логопеда		24
У		
Умови оволодіння професійними компетентностями		54
Умови успішного проведення лекції		57
Ф		
Форми освітнього процесу		54
Ц		
Цілі сталого розвитку		15
Ш		
Штучний інтелект		77

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

<p>А</p> <p>Антонова О. 81</p> <p>Б</p> <p>Бондар В. 81 Бондар Вол. 81</p> <p>Г</p> <p>Гончаренко О. 146</p> <p>Д</p> <p>Дичківська І. 70 Дмитрієва І. 81 Дубасенюк О. 81 Дудченко В. 77</p> <p>К</p> <p>Кабацька О. 77, 78 Коломієць А. 77 Кузьмінський А. 81 Кушнір О. 77</p> <p>М</p> <p>Мартинчук О. 81 Миронова С. 44, 81 Мірошніченко В. 146 Мороз О. 36</p>	<p>Н</p> <p>Нагаєв В. 71 Нечипоренко В. 81</p> <p>П</p> <p>Панухник О. 77 Подковирофф Н. 77, 78 Поліщук О. 77 Портян М. 71</p> <p>Р</p> <p>Руденко Л. 81</p> <p>С</p> <p>Синьов В. 81 Соболевська О. 49 Супрун М. 81</p> <p>Т</p> <p>Тушко К. 146</p> <p>Ф</p> <p>Фомічова Л. 81</p> <p>Ш</p> <p>Шамшин О. 77, 78 Шевцов А. 81 Шляхтун П. 81</p>
--	---

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

МИРОНОВА Світлана Петрівна,

доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи, професор кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

ЧОПК Олена Василівна,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

**МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ФАХОВИХ
ДИСЦИПЛІН СПЕЦІАЛЬНОСТІ
СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА**

Навчальний посібник

Підписано до друку 20.01.2025 р. Гарнітура «Петербург».
Папір офсетний. Друк різнографічний. Формат 60×84/16.
Умовн. друк. арк. 9,5. Обл.-вид. арк. 7,7.
Тираж 50. Зам. № 1159.

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка,
вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, 32300.
Свідоцтво серії ДК № 3382 від 05.02.2009 р.

Надруковано у Кам'янець-Подільському національному
університеті імені Івана Огієнка,
вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, 32300.